PROGRAM NAUCZANIA HISTORII W KLASACH 4–8 SZKOŁY PODSTAWOWEJ

„WCZORAJ I DZIŚ”

Autor: dr Tomasz Maćkowski

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.

Warszawa 2017

dr Tomasz Maćkowski

„WCZORAJ I DZIŚ”
PROGRAM NAUCZANIA HISTORII
W KLASACH 4–8 SZKOŁY PODSTAWOWEJ

1. Ogólna charakterystyka programu nauczania „Wczoraj i dziś”
2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego do przedmiotu *historia*
3. Cele kształcenia i wychowania
4. Materiał nauczania „Wczoraj i dziś” wraz z odniesieniami do podstawy programowej
5. Procedury osiągania celów edukacyjnych
• Rozmowa nauczająca (pogadanka)
• Opowiadanie
• Praca z tekstem podręcznika
• Wycieczka
• Drama
• Metoda „śnieżnej kuli”
• Burza mózgów
• Portfolio
• Puzzle
• Ranking diamentowy
• Metoda tekstu przewodniego
• Dyskusja
• Metoda „za i przeciw”
• Mapa mentalna
• Metaplan
• Drzewko decyzyjne
• Praca z tablicą interaktywną
• Praca z tekstem źródłowym
• Praca ze źródłem ikonograficznym i mapą
• Praca z filmem
• Prezentacja multimedialna

6. Zakładane osiągnięcia uczniów
7. Proponowane metody kontroli i oceny osiągnięć uczniów
8. Materiały dydaktyczne
9. Bibliografia

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU NAUCZANIA „WCZORAJ I DZIŚ”

Niniejszy program jest przeznaczony do nauczania historii w klasach 4–8 szkoły podstawowej i jest zgodny z założeniami podstawy programowej opracowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej,

zawartymi w Załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14.02.2017 r. (DzU z 2017 r., poz. 356) oraz zapisami Ustawy o systemie oświaty (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169 oraz z 2017 r. poz. 60).

Tematyka i dobór treści w klasie IV zostały podzielone na dwie zasadnicze części. Po zapoznaniu się z pierwszą z nich (rozdział I) uczniowie powinni nabyć wiadomości o historii jako nauce oraz o elementach dziedzictwa historycznego w swoim współczesnym otoczeniu (m.in. tradycja, zabytki), które wskazują na powiązania i zależności pomiędzy przeszłością a współczesnością. Uczeń w 4 klasie szkoły podstawowej rozumie już, czym jest przeszłość, ale nie potrafi jeszcze postrzegać jej w oderwaniu od własnego doświadczenia życiowego. Wiele pojęć historycznych, oczywistych dla nauczyciela i osób dorosłych, w odbiorze dziecka jest czymś całkowicie abstrakcyjnym. Dlatego nauczanie historii należy powiązać z realiami i środowiskiem, które są znane czwartoklasiście. Z perspektywy ucznia najbliższa jest mu rodzina i mała ojczyzna. Dopiero w czasem poszerza kręgi powiązań pomiędzy historią a współczesnością i obejmuje nimi państwo – wielką ojczyznę – i naród polski – jako zbiorowość, z którą powinien identyfikować się emocjonalnie i z którego dziedzictwem kulturowym oraz dokonaniami się utożsamić. Część tę zamykają tematy dotyczące ustalania czasu w historii oraz pracy z mapą. Dzięki nim następuje nabywanie podstawowych kompetencji umożliwiających recepcję wiedzy historycznej, orientowanie się w czasoprzestrzeni historycznej i zrozumienie zachodzących w przeszłości zmian.

Dobór tematyki w drugiej części (rozdziały II–IV) ma na celu przede wszystkim kształtowanie odpowiednich wartości i postaw u uczniów (patriotyzm, odpowiedzialność, poświęcenie dla dobra wspólnego, odwaga i honor), kształtowanie szacunku wobec nich, a także świadomości najważniejszych czynników mających wpływ na rozwój jednostki, społeczeństwa i państwa, np. edukacja, nauka, gospodarka. Treści ogniskowane są wokół wybranych postaci historycznych: wybitnych królów, uczonych, polityków, bohaterów. Ich dokonania i zasługi zostały przedstawione w odpowiednim kontekście historycznym – z jednej strony uproszczonym do poziomu wiedzy i wieku uczniów, z drugiej – tworzącym pewien możliwie spójny obraz koherentnej ciągłości historycznej. Szerszy kontekst umożliwia także pokazanie interdyscyplinarności wiedzy o przeszłości, powiązań między historią a innymi dziedzinami wiedzy (archeologią, sztuką, literaturą, astronomią, naukami ścisłymi, ekonomią) ułatwiając wszechstronny rozwój zainteresowań uczniów.

W klasach 5–8 uczniowie powinni zapoznać się z podstawowym kursem historii przedstawiającym dzieje Polski na tle cywilizacji i kultury europejskiej. Do zasadniczych celów tego etapu kształcenia należy przekazanie uczniom podstawowej wiedzy historycznej; wykształcenie poczucia dumy oraz identyfikacji z dorobkiem i dziedzictwem przodków; wyjaśnienie procesów historycznych, które wygenerowały obecną rzeczywistość polityczną, kulturową i cywilizacyjną; wychowanie odpowiedzialnych i aktywnych w życiu społecznym obywateli.

Podział treści na rozdziały i tematy został dokonany na bazie:

a) wymagań Podstawy Programowej Kształcenia Ogólnego dla Szkół Podstawowych z zakresu historii,

b) doświadczeń wynikających z realizacji programów „Wczoraj i dziś" oraz „Śladami przeszłości", według których zostały napisane wcześniejsze podręczniki wydawnictwa Nowa Era,

c) konsultacji z nauczycielami historii.

Przy organizacji treści programowych uwzględniono następujące zasady:

1) rozdziały podzielono równomiernie, co ma ułatwić proces dydaktyczny oraz weryfikację nabytej przez uczniów wiedzy i kompetencji;

2) konstrukcja tematów została dokonana wedle kryteriów chronologiczno-problemowych. Oznacza to, że pomimo iż całość tematyki przedstawiono w układzie chronologicznym, diachronia wydarzeń niejednokrotnie nie zostaje zachowana, a niektóre treści wyprzedzają tradycyjny schemat przekazu. Służyć ma to lepszemu zrozumieniu i przyswojeniu wiedzy historycznej przez uczniów dzięki stworzeniu spójnych i całościowych obrazów tematycznych. W doborze treści nacisk został położony na zrozumienie przez uczniów istoty przemian w procesie historycznym oraz dostrzeżenie związków między zagadnieniami. Faktografia bardziej pozwala tu orientować się w opisywanej czasoprzestrzeni, niż ma stanowić zbiór wiedzy samej dla siebie;
3) dążono do tego, aby historię Polski przedstawić na tle historii powszechnej, w szerszym kontekście historycznym, co ma wyraźniej uwidocznić procesy i prawidłowości historyczne, a także aby uwypuklić wkład Polaków w dzieje powszechne i cywilizcję europejską. Niekiedy (jak w okresie napoleońskim) treści historii narodowej i powszechnej są wspólnie zestawione w jedną całość. W programie, obok historii politycznej, uwzględniono tematykę społeczną oraz przemiany w zakresie sztuki, kultury i nauki.

Podstawa programowa proporcjonalnie największy nacisk kładzie na historię XX wieku, która charakteryzuje się najbardziej widocznymi związkami łączącymi historię ze współczesnością i która też często przez przeładowanie treściami była w edukacji szkolnej pomijana.

2. PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA PRZEDMIOTU „HISTORIA”

Poniżej przytaczamy fragment Załącznika 2 z podstawy programowej dotyczący przedmiotu *historia*, co umożliwi ocenę stopnia zgodności prezentowanej publikacji z założeniami programowymi MEN.

HISTORIA

Historia jest skarbnicą zbiorowej pamięci. Stykamy się z nią na rozmaitych, przecinających się płaszczyznach – od poznania przeszłości „małej ojczyzny”, przez losy kraju, jego najbliższych sąsiadów, aż po dzieje zwane powszechnymi. Spoglądamy na nią poprzez wydarzenia i ludzi, którzy w nich uczestniczyli. A czynimy to, by zrozumieć dzień dzisiejszy, by współtworzyć wspólnotę wartości. Tych wartości, które przez wieki wyrażała najpełniej, nieustannie obecna w naszej historii, idea wolności.

Dzieje ojczyste – wypełnione bohaterstwem i codziennym trudem przodków, pełne są heroizmu i chwały, ale również tragedii, zwątpienia, a nawet niegodziwości – ten bagaż minionych czasów wszyscy powinniśmy poznać.

Szkoła, nawet najlepsza, nie nauczy wszystkiego. Dostarczy jednak narzędzi, by wiedzę samodzielnie poszerzać, zachowując przy tym niezbędny krytycyzm i dbając o rzetelność przekazu. Duma z dokonań przodków nie powinna zatem przeradzać się w bezmyślną apologię, a krytycyzm nie musi wieść do negowania sensu zbiorowego narodowego wysiłku, który przecież na trwałe zakorzenił nas, Polaków, w sercu Europy.

Podczas przedmiotu historia w naturalny sposób kształtowane są takie wartości jak: ojczyzna, naród, państwo, symbole narodowe i państwowe, patriotyzm, pamięć historyczna, prawda, sprawiedliwość, dobro, piękno, wolność, solidarność, odpowiedzialność, odwaga, krytycyzm, tolerancja, tożsamość, kultura.

Poznanie ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, zwłaszcza poprzez dokonania wybitnych postaci historycznych; zapoznanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi; wyjaśnienie ich znaczenia oraz kształtowanie szacunku wobec nich to rola historii.

Rozbudzanie poczucia miłości do ojczyzny przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury oraz języka ojczystego jest kształtowane podczas realizacji przedmiotu historia.

Równie ważne jest kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo, utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej.

Istotne jest budzenie przekonania, że nie można budować przyszłości bez pamięci historycznej, bez kształtowania szacunku dla dziedzictwa narodowego oraz wyrabiania poczucia troski o pamiątki i zabytki historyczne.

Rozbudzanie zainteresowań własną przeszłością, swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną są podstawą budowania szacunku dla innych ludzi oraz dokonań innych narodów.

Kształtowanie zrozumienia dla takich wartości jak: prawda, dobro, sprawiedliwość, piękno, rozwijanie wrażliwości moralnej i estetycznej oraz rozwijanie wyobraźni historycznej są także kształtowane podczas realizacji przedmiotu historia.

Historia kształtuje także zdolności humanistyczne, sprawność językową, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, formułowania oraz wypowiadania własnych opinii.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

1. Odróżnianie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

2. Posługiwanie się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, rok.

3. Obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi.

4. Umieszczanie procesów, zjawisk i faktów historycznych w czasie oraz porządkowanie ich i ustalanie związków przyczynowo-skutkowych.

5. Dostrzeganie zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków.

2. Lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach.

3. Rozróżnianie w narracji historycznej warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej.

4. Objaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, analizowanie zjawisk i procesów historycznych.

5. Dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

III. Tworzenie narracji historycznej.

1. Konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych.

2. Posługiwanie się pojęciami historycznymi i wyjaśnianie ich znaczenia.

3. Przedstawianie argumentów uzasadniających własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych.
4. Tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASA IV
I. Elementy historii rodzinnej i regionalnej. Uczeń:
1) zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi pamiątki rodzinne i opowiada o nich;
2) poznaje historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych; zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje.

II. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:
1) zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn państwowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
2) zna legendy o początkach państwa polskiego;
3) wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami.

III. Refleksja nad historią jako nauką. Uczeń:
1) wyjaśnia, na czym polega praca historyka;
2) wskazuje sposoby mierzenia czasu w historii i posługuje się pojęciami chronologicznymi;
3) rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych;
4) odróżnia historię od dziejów legendarnych.

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej.
Uczeń sytuuje w czasie i opowiada o:
1) księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie – chrzcie Polski;
2) Bolesławie Chrobrym – pierwszym królu – i zjeździe w Gnieźnie;
3) ostatnim z Piastów – Kazimierzu Wielkim;
4) królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle, Zawiszy Czarnym, unii polsko-litewskiej i zwycięstwie grunwaldzkim;
5) Mikołaju Koperniku i krakowskich żakach;
6) Janie Zamoyskim – wodzu i mężu stanu;
7) bohaterach wojen XVII wieku – przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i królu Janie III Sobieskim;
8) Tadeuszu Kościuszce i kosynierach spod Racławic;
9) Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnie;
10) Romualdzie Traugutcie i powstańczym państwie;
11) laureatce Nagrody Nobla – Marii Skłodowskiej-Curie;
12) Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach;
13) Eugeniuszu Kwiatkowskim i budowie Gdyni;
14) „Zośce", „Alku", „Rudym" i „Szarych Szeregach";
15) żołnierzach niezłomnych – Witoldzie Pileckim i Danucie Siedzikównie „Ince";
16) papieżu Janie Pawle II;
17) „Solidarności" i jej bohaterach.

Treści dodatkowe, nieobowiązkowe, do wyboru przez nauczyciela w porozumieniu z uczniem.
1. Piastowie. Plemiona słowiańskie i ich warunki życia na terenie dzisiejszej Polski. Ród Piastów – legendy związane z rodem.
2. Chrzest Polski. Chrystianizacja i przemiany kulturowe na ziemiach polskich. Misja św. Wojciecha. Nowe słowa i nowe znaczenie starych słów w języku polskim.
3. Wojny z Niemcami. Obrona kraju, wojowie. Obrona Głogowa.
4. Zakony w Polsce. Rozwój piśmiennictwa i rolnictwa.
5. Zamki i rycerze. Znaczenie, uzbrojenie, obyczaje.
6. Złoty wiek kultury polskiej. Osiągnięcia architektury i sztuki – Wawel.
7. Gdańsk – Polska spichlerzem Europy. Miasto, port, rozwój handlu zbożem.
8. Zygmunt III Waza. Warszawa stolicą Polski.
9. Obiady czwartkowe króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Rozkwit kultury za ostatniego króla.
10. Strajk dzieci we Wrześni. Udręki niewoli, germanizacja, rusyfikacja.
11. Bitwa Warszawska. Ocalenie Polski przed najazdem bolszewickim.

KLASY V–VIII
I. Cywilizacje starożytne. Uczeń:
1) porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i wyjaśnia skutki rewolucji neolitycznej;
2) lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje Starożytnego Wschodu (Mezopotamii, Egiptu i Izraela), cywilizacje nad wielkimi rzekami (Indie i Chiny) oraz cywilizacje starożytnej Grecji i Rzymu;
3) charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie, Grecji i Rzymie, religię starożytnego Izraela; wyjaśnia różnicę między politeizmem a monoteizmem;
4) umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Egipcie, Atenach peryklejskich i Rzymie;
5) charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze;
6) umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny oraz rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa.

II. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:
1) umiejscawia w czasie i przestrzeni zasięg ekspansji arabskiej i wyjaśnia wpływ cywilizacji muzułmańskiej na Europę;
2) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka).

III. Średniowieczna Europa. Uczeń:
1) umiejscawia w czasie i przestrzeni państwo Franków;
2) umiejscawia w czasie i przestrzeni nowe państwa w Europie;
3) wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI wieku oraz opisuje relacje między władzą cesarską a papieską;
4) charakteryzuje przyczyny i skutki krucjat.

IV. Społeczeństwo i kultura średniowiecznej Europy. Uczeń:
1) przedstawia instytucje systemu lennego, wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu;

2) opisuje warunki życia średniowiecznego miasta i wsi;
3) porównuje kulturę rycerską i kulturę miejską, opisuje charakterystyczne cechy wzoru rycerza średniowiecznego, rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazuje różnice między stylem romańskim a stylem gotyckim;
4) wyjaśnia rolę Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego.

V. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń:
1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę;
2) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
3) charakteryzuje rozwój i kryzys monarchii Bolesława Chrobrego i Mieszka II;
4) charakteryzuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego;
5) przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego; opisuje konflikt z Cesarstwem Niemieckim;
6) opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów.

VI. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego. Uczeń:
1) umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbicia dzielnicowego;
2) opisuje przyczyny oraz wskazuje skutki rozbicia dzielnicowego;
3) umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko–krzyżackimi oraz zagrożeniem najazdami tatarskimi w okresie rozbicia dzielnicowego;
4) opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego;
5) charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła.

VII. Polska w XIV–XV wieku. Uczeń:
1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku;
2) analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;
3) opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku;
4) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Wielkim Księstwem Litewskim;
5) charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV wieku;
6) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV–XV wieku;
7) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (rozwój przywilejów szlacheckich do konstytucji nihil novi).

VIII. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:
1) wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata;
2) umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii.

IX. „Złoty wiek" w Polsce na tle europejskim. Uczeń:

1) rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego; charakteryzuje największe osiągnięcia Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika, Galileusza i Jana Gutenberga;
2) wymienia przyczyny i następstwa reformacji, opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania Kościoła anglikańskiego;
3) wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego;
4) umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów;
5) charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych;
6) opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów;
7) przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego; rozpoznaje obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich;
8) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej między Polską a Litwą (1569) i jej główne postanowienia.

X. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
1) charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej; wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej;
2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji; omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji;
3) opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.

XI. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku. Uczeń:
1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją;
2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
3) omawia przebieg i znaczenie potopu szwedzkiego;
4) sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku;
5) dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII wieku;
6) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.

XII. Europa w XVII i XVIII wieku. Uczeń:
1) charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej oraz wymienia główne cechy monarchii parlamentarnej, wykorzystując informacje o ustroju Anglii;
2) opisuje idee Oświecenia, podaje przykłady ich zastosowania w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;
3) charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Karola Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Jakuba Rousseau;
4) charakteryzuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.

XIII. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII wieku. Uczeń:
1) omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej;

2) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego;
3) omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty;
4) ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich.

XIV. Powstanie Stanów Zjednoczonych. Uczeń:
1) omawia przyczyny i następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość;
2) wymienia instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych, wyjaśnia ich funkcjonowanie; ocenia sposób, w jaki konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy;
3) przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych
XV. Wielka rewolucja we Francji. Uczeń:
1) wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej rezultaty;
2) analizuje i objaśnia zasady zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.

XVI. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Uczeń:
1) podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
2) charakteryzuje cele i konsekwencje konfederacji barskiej;
3) sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja;
4) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa;
5) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.

XVII. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII wieku. Uczeń:
1) sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;
2) przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;
3) rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.

XVIIII. Epoka napoleońska. Uczeń:
1) charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze;
2) opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich oraz omawia ich historię;
3) opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium;
4) przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.

XIX. Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń:
1) omawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy, w tym do ziem polskich;
2) charakteryzuje najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej (wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia, zmiany struktur społecznych i warunków życia).

XX. Ziemie polskie w latach 1815–1848. Uczeń:
1) wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim;
2) charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój, osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji;

3) przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagań i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
4) omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
5) charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju.

XXI. Europa w okresie Wiosny Ludów. Uczeń:
1) wymienia wydarzenia związane z walką z porządkiem wiedeńskim, charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie;
2) omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego oraz Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

XXII. Powstanie styczniowe. Uczeń:
1) omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną" 1861–1862;
2) dokonuje charakterystyki działań powstańczych z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie;
3) omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach;
4) charakteryzuje formy represji popowstaniowych.

XXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:
1) opisuje sytuację polityczną w Europie w II połowie XIX wieku, w tym procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec;
2) prezentuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
3) wyjaśnia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku;
4) wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe.

XXIV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:
1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (Kulturkampf), autonomia galicyjska;
2) opisuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy;
3) opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków;
4) omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);
5) wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905–1907;
6) charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908–1914.

XXV. I wojna światowa. Uczeń:
1) omawia najważniejsze konflikty między mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX wieku;
2) wymienia główne przyczyny wojny – polityczne i gospodarcze, pośrednie i bezpośrednie;
3) omawia specyfikę działań wojennych: wojna pozycyjna, manewrowa, działania powietrzne i morskie;
4) charakteryzuje postęp techniczny w okresie I wojny światowej;
5) opisuje rewolucję i wojnę domową w Rosji.
XXVI. Sprawa polska w czasie I wojny światowej. Uczeń:

1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
2) omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej: akt 5 listopada 1916 r., rola Stanów Zjednoczonych i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.;
3) ocenia polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny.

XXVII. Europa i świat po I wojnie światowej. Uczeń:
1) opisuje kulturowe i cywilizacyjne następstwa wojny;
2) charakteryzuje postanowienia konferencji paryskiej oraz traktatu w Locarno; ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i ład wersalski;
3) charakteryzuje oblicza totalitaryzmu (włoskiego faszyzmu, niemieckiego narodowego socjalizmu, systemu sowieckiego): ideologię i praktykę.

XXVIII. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Uczeń:
1) omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej – od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji";
2) przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje a fenomen Powstania Wielkopolskiego i powstań śląskich (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód);
3) opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski).

XXIX. II Rzeczpospolita w latach 1921–1939. Uczeń:
1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń oraz dziedzictwa zaborowego;
2) charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.;
3) omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego;
4) opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 r.);
5) przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

XXX. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej. Uczeń:
1) charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego;
2) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;
3) ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego;
4) podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym.

XXXI. Droga do wojny. Uczeń:
1) omawia japońską agresję na Dalekim Wschodzie;
2) przedstawia ekspansję Włoch i wojnę domową w Hiszpanii;
3) opisuje politykę hitlerowskich Niemiec – rozbijanie systemu wersalsko-lokarneńskiego: od remilitaryzacji Nadrenii do układu w Monachium;
4) charakteryzuje politykę ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera;
5) wymienia konsekwencje paktu Ribbentrop-Mołotow.

XXXII. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września). Uczeń:

1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
2) opisuje i omawia etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących;
3) podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków, np. obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, bitwa nad Bzurą, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem, bitwa nad Bzurą.

XXXIII. II wojna światowa i jej etapy. Uczeń:
1) przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne);
2) charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów oraz Romów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holokaustu;
3) wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi;
4) wymienia główne decyzje konferencji wielkiej trójki (Teheran, Jałta, Poczdam);
5) przedstawia bezpośrednie skutki II wojny światowej, w tym problem zmiany granic i przesiedleń ludności.

XXXIV. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Uczeń:
1) porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce;
2) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry, Katyń, kaźń profesorów lwowskich, Zamojszczyzna);
3) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich;
4) charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów;
5) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania.

XXXV. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Uczeń:
1) przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie;
2) umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny;
3) przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

XXXVI. Świat po II wojnie światowej. Uczeń:
1) charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych;
2) wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny;
3) opisuje okoliczności powstania NRD i RFN;
4) wskazuje na mapie państwa NATO i Układu Warszawskiego, charakteryzując oba bloki polityczno-wojskowe;
5) omawia sytuację w ZSRS i państwach jego strefy wpływów z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.;
6) określa przyczyny, umieszcza w czasie i przestrzeni procesy dekolonizacyjne i ocenia ich następstwa;

7) wymienia konflikty doby zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz omawia skutki blokady Berlina i kryzysu kubańskiego;
8) opisuje przebieg konfliktu na Bliskim Wschodzie;
9) omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
10) wyjaśnia przyczyny oraz lokalizuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu ZSRS na przełomie lat 80. i 90., a także wyjaśnia jego następstwa;
11) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991;
12) przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej;
13) opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej.

XXXVII. Początki komunizmu w Polsce. Uczeń:
1) przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rola Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, referendum ludowe, wybory w 1947 r.);
2) charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]).

XXXVIII. Stalinizm w Polsce i jego skutki. Uczeń:
1) przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu;
2) omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki;
3) wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. (powstanie poznańskie) oraz znacznie wydarzeń październikowych 1956 r.

XXXIX. Polska w latach 1957–1981. Uczeń:
1) opisuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS;
2) charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich i gierkowskich;
3) przedstawia i sytuuje w czasie różnorodność przyczyn kryzysów społecznych w latach 1968, 1970, 1976 i ich konsekwencje;
4) wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych;
5) opisuje narodziny i działania opozycji politycznej w latach 1976–1980;
6) przedstawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
7) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
8) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność”.

XL. Dekada 1981–1989. Uczeń:
1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje;
2) przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego;
3) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu”, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia.

XLI. Narodziny III Rzeczypospolitej. Uczeń:
1) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997;
2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.;
3) wyjaśnia przyczyny napięć społecznych.

XLII. Miejsce Polski w świecie współczesnym. Uczeń:
1) przedstawia i sytuuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę;
2) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.;
3) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

Warunki i sposób realizacji
Zajęcia z historii mają charakter poznawczy i kształcący w zakresie możliwości związanych z wiekiem uczniów. Treści nauczania koncentrują się na najważniejszych elementach dziedzictwa przeszłości, jednakże ze szczególnym uwzględnieniem dziejów ojczystych. Uczeń klasy IV zostaje wprowadzony w kształcenie historyczne zarówno przez poznawanie losów własnej rodziny, jak i prezentację sylwetek wybitnych polskich postaci historycznych. Nauczyciel powinien tak wykorzystywać materiał, aby historię Polski przedstawiać przez cykl trafiających do wyobraźni ucznia „obrazów", przedstawiających bohaterów narodowych, którzy podejmują konkretne działania przynoszące doniosłe rezultaty. Uczeń zdobywa w ten sposób wiedzę o najważniejszych osobach i wydarzeniach w polskiej historii, jednocześnie umacniając więź z miejscem zamieszkania i z krajem ojczystym, wyzwalając w sobie poczucie odpowiedzialności za dorobek minionych wieków.
Realizacja treści i wymagań od klasy piątej do klasy ósmej jest następująca:
1) klasa V – działy od I do VII;
2) klasa VI – działy od VIII do XVIII;
3) klasa VII – działy od XIX do XXXI;
4) klasa VIII – działy od XXXII do XLII.

Na plan pierwszy na każdym etapie edukacyjnym w szkole podstawowej powinno wysuwać się kształtowanie i rozwijanie postawy patriotycznej, przy jednoczesnym poszanowaniu dla dorobku innych narodów. Rozwiązanie propedeutyczne zastosowane w klasie IV w kolejnych klasach przechodzi w chronologiczny układ opisu biegu dziejów. Podstawa programowa nie zawiera skodyfikowanego zapisu wydarzeń i dat, zaś obok wymienionych w niej postaci mogą być uwzględnione także inne.
Zastosowane w procesie dydaktycznym różnorodne metody nauczania i środki dydaktyczne powinny być dostosowane do możliwości wiekowych uczniów oraz ich indywidualnych potrzeb. Powinny to być zarówno klasyczne metody, jak: opis, pogadanka czy wykład, jak i metody aktywizujące, oparte na działaniu np. przygotowanie prezentacji komputerowych, zajęcia z tablicą interaktywną, tworzenie programów multimedialnych, filmy, praca z mapą, gry dydaktyczne, inscenizacje, przedstawienia. Dodatkowo ważne jest, aby w procesie nauczania wykorzystywać, w miarę istniejących możliwości, takie formy, jak wycieczki do muzeów, miejsc pamięci, korzystanie z rekonstrukcji historycznych, spotkania z ciekawymi ludźmi/świadkami historii, wreszcie – sięganie po propozycje dydaktyczne, którymi dysponują zarówno fundacje (takie jak np. Ośrodek KARTA, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość", Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT), jak również Instytut Pamięci Narodowej.

3. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Głównym celem nauczania historii w szkole podstawowej jest przedstawienie uczniom najważniejszych zagadnień historycznych przy jednoczesnym kształtowaniu w nich odpowiednich postaw. Dzięki temu będą oni przygotowani do życia we współczesnym społeczeństwie.

Cele kształcenia

1. Zapoznanie uczniów ze specyfiką przedmiotu *historia* oraz jego znaczeniem w kształceniu i wychowaniu.
2. Wprowadzenie uczniów w świat pojęć pozwalających na posługiwanie się wiedzą historyczną i chronologią oraz na interpretowanie map historycznych.
3. Wyeksponowanie głównych etapów rozwoju cywilizacji, w tym dziejów społecznych, oraz najważniejszych osiągnięć człowieka.
4. Zaprezentowanie podstawowej wiedzy na temat najważniejszych wydarzeń z historii Polski, Europy i świata.
5. Ukazanie różnych aspektów życia społecznego: kultury, religii, nauki, polityki, ekonomii oraz ich wzajemnych powiązań.
6. Przedstawienie współczesnej rzeczywistości jako rezultatu złożonych procesów historycznych.
7. Prezentacja różnych struktur i systemów społecznych oraz sposobów organizacji pracy na przestrzeni dziejów.
8. Kształcenie umiejętności krytyki różnych źródeł wiedzy oraz selekcjonowania informacji pod względem ważności i wiarygodności.
9. Ukazanie działań i motywów postępowania wybranych postaci historycznych na tle uwarunkowań epoki.
10. Kształtowanie postawy obywatelskiej, motywującej do uczestnictwa w życiu społecznym i publicznym; budzenie szacunku dla państwa oraz poczucia odpowiedzialności za jego losy.
11. Kształcenie umiejętności krytycznego postrzegania działań ludzkich, samodzielnej interpretacji wydarzeń historycznych, wyrażania i uzasadniania własnych sądów i opinii, porównywania oraz wyciągania wniosków.
12. Rozwijanie wyobraźni i ciekawości poznawczej.
13. Ukazanie wpływu działań człowieka na otaczającą go rzeczywistość i środowisko naturalne.
14. Kształcenie zdolności postrzegania procesu dziejowego w kategoriach przyczynowo-skutkowych.
15. Rozwijanie umiejętności zestawiania ze sobą informacji z odrębnych przedmiotów nauczania i dostrzegania łączących je relacji; ukazywanie związków zachodzących między różnymi dziedzinami wiedzy w duchu kształcenia zintegrowanego.
16. Pobudzanie do samodzielnego poszukiwania wiedzy i wykształcenie umiejętności korzystania z różnorodnych źródeł informacji.

Cele wychowania

1. Rozbudzanie zainteresowania przeszłością, a zwłaszcza dziejami „małej ojczyzny".
2. Kształtowanie postawy patriotycznej: szacunku dla ojczyzny i dumy z dziedzictwa narodowego.
3. Formowanie tożsamości społecznej i narodowej poprzez rozwijanie poczucia przynależności do rodziny, społeczności lokalnej, grupy etnicznej, narodu, państwa.
4. Uczenie wartości humanistycznych, w szczególności zasad tolerancji i szacunku dla odmiennych kultur, religii oraz dorobku cywilizacyjnego innych narodów.
5. Kształtowanie postawy otwartości w wyrażaniu własnych sądów i opinii.
6. Zaprezentowanie kanonu wartości cywilizacji europejskiej; kształtowanie tożsamości europejskiej.
7. Wychowanie do uczestnictwa w kulturze.
8. Podkreślenie znaczenia pracy dla rozwoju społeczeństw.

4. MATERIAŁ NAUCZANIA „WCZORAJ I DZIŚ” WRAZ Z ODNIESIENIAMI DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ

W tabeli zawarto materiał nauczania przewidziane do realizacji na lekcjach historii na II etapie kształcenia. Zagadnienia zostały zgrupowane w poszczególnych tematach, a te ostatnie – powiązane ze sobą w odrębnych rozdziałach. Przy każdym temacie umieszczono konkretny zapis z podstawy programowej. Ułatwia to określenie, które z przewidzianych w podstawie treści nauczania są realizowane w ramach danej jednostki.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej dotyczącym ramowych planów nauczania na realizację programu kształcenia w szkole podstawowej przeznaczona jest 1 godzina tygodniowo w klasie czwartej i po 2 godziny tygodniowo w klasach 5–8.

Rozkład materiału

KLASA IV		
Temat	**Materiał nauczania**	**Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:**
Rozdział I: Z historią na Ty		
1. Historia – nauka o przeszłości	– historia jako nauka o przeszłości – historia a baśnie i legendy – efekty pracy historyków i archeologów – źródła historyczne, ich przykłady oraz podział	– wyjaśnia, na czym polega praca historyka (III.1) – rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych (III.3) – odróżnia historię od dziejów legendarnych (III.4)
2. Historia wokół nas	– znaczenie pamiątek rodzinnych – drzewo genealogiczne – sposób przedstawienia historii rodziny – „wielka” i „mała” ojczyzna – patriotyzm jako miłość do ojczyzny – sposoby wyrażania patriotyzmu – „małe ojczyzny” i ich tradycje – znaczenie terminów: *tradycja, drzewo genealogiczne*, *ojczyzna*, *mała ojczyzna*, *patriotyzm*	– zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi pamiątki rodzinne i opowiada o nich (I.1) – poznaje historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych; zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje (I.2) – wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami (II.3)
3. Mieszkamy w Polsce	– państwo polskie i jego regiony – mój region częścią Polski – naród polski jako zbiorowość posługująca się tym samym językiem, mająca wspólną przeszłość i zamieszkująca to samo terytorium – dziedzictwo narodowe – polskie symbole narodowe – polskie święta państwowe – znaczenie terminów: *państwo*, *region*, *naród*, *mniejszość narodowa*, *społeczeństwo*, *symbole narodowe*, *Polonia*	– zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie (II.1) – wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami (II.3)

4. Czas w historii	– chronologia i przedmiot jej badań – oś czasu i sposób umieszczania na niej dat – podstawowe określenia czasu historycznego (*data*, *okres p.n.e. i n.e.*, *tysiąclecie*, *wiek*) – cyfry rzymskie oraz ich arabskie odpowiedniki – epoki historyczne: starożytność, średniowiecze, nowożytność, współczesność oraz ich daty graniczne	– wskazuje sposoby mierzenia czasu w historii i posługuje się pojęciami chronologicznymi (III.2)
5. Obliczanie czasu w historii	– obliczanie upływu czasu między poszczególnymi wydarzeniami – określanie, w którym wieku doszło do danego wydarzenia – podział czasu na wieki i półwiecza	– wskazuje sposoby mierzenia czasu w historii i posługuje się pojęciami chronologicznymi (III.2)
6. Czytamy mapę i plan	– podobieństwa i różnice między mapą a planem – znaczenie mapy w pracy historyka – odczytywanie informacji z planu i mapy historycznej – najstarsze mapy świata	– rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych (III.3)
Rozdział II: Od Piastów do Jagiellonów		
1. Mieszko I i chrzest Polski	– słowiańskie pochodzenie Polaków – legendarne początki państwa polskiego – książę Mieszko I pierwszym historycznym władcą Polski – małżeństwo Mieszka I z Dobrawą – chrzest Mieszka I i jego znaczenie – znaczenie terminów: *plemię*, *Słowianie*, *Piastowie*	– zna legendy o początkach państwa polskiego (I.2) – sytuuje w czasie i opowiada o księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie – chrzcie Polski (IV.1) – Piastowie. […] Ród Piastów – legendy związane z rodem (treści dodatkowe – 1) – chrzest Polski (treści dodatkowe – 2)
2. Bolesław Chrobry – pierwszy król Polski	– misja świętego Wojciecha w Prusach – zjazd gnieźnieński i pielgrzymka cesarza Ottona III – wojny Bolesława Chrobrego z sąsiadami i przyłączenie nowych ziem – koronacja Bolesława Chrobrego na króla Polski – znaczenie terminów: *misja, relikwie, cesarz, arcybiskupstwo, koronacja*, *gród*, *wojowie*	– sytuuje w czasie i opowiada o Bolesławie Chrobrym – pierwszym królu i zjeździe w Gnieźnie (IV.2) – misja św. Wojciecha (treści dodatkowe – 2)
3. Polska Kazimierza Wielkiego	– Kazimierz Wielki ostatnim królem z dynastii Piastów – reformy Kazimierza Wielkiego – zjazd monarchów w Krakowie – uczta u Wierzynka – umocnienie granic państwa –	– sytuuje w czasie i opowiada o ostatnim z Piastów – Kazimierzu Wielkim (IV.3) – sytuuje w czasie i opowiada o […] krakowskich żakach (IV.5) – zamki (treści dodatkowe – 5)

	zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną – utworzenie Akademii Krakowskiej – znaczenie terminu *uniwersytet*	
4. Jadwiga i Jagiełło – unia polsko-litewska	– objęcie władzy przez Jadwigę – zasługi Jadwigi dla polskiej kultury, nauki i sztuki – przyczyny zawarcia unii polsko-litewskiej w Krewie – okoliczności objęcia władzy w Polsce przez Władysława Jagiełłę – skutki zawarcia unii polsko-litewskiej – zagrożenie ze strony Krzyżaków – znaczenie terminów: *unia, Jagiellonowie*	– sytuuje w czasie i opowiada o królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle, […] unii polsko-litewskiej […] (IV.4)
5. Zawisza Czarny i bitwa pod Grunwaldem	– rycerz – cechy charakterystyczne – postać Zawiszy Czarnego – bitwa pod Grunwaldem i biorący w niej udział rycerze – znaczenie terminów: *rycerz, miecz, kopia, herb, kodeks honorowy*	– sytuuje w czasie i opowiada o […] Zawiszy Czarnym […] (IV.1) – […] rycerze. Znaczenie, uzbrojenie, obyczaje (treści dodatkowe – 5)
6. Mikołaj Kopernik – wielki astronom	– Mikołaj Kopernik i jego życie – odkrycie Mikołaja Kopernika i powiedzenie *wstrzymał Słońce i ruszył Ziemię* – dokonania Kopernika spoza dziedziny astronomii – znaczenie terminu *astronomia*	– sytuuje w czasie i opowiada o Mikołaju Koperniku […] (IV.5)
Rozdział III: Wojny i upadek Rzeczypospolitej		
1. Jan Zamojski – kanclerz i hetman	– kariera polityczna Jana Zamojskiego – kariera wojskowa Jana Zamojskiego – Zamość – miasto renesansowe – Akademia Zamojska – *Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie* – znaczenie terminów: *szlachta*, *kanclerz*, *hetman*	– sytuuje w czasie i opowiada o Janie Zamojskim – wodzu i mężu stanu (IV.6) – Złoty wiek kultury polskiej […] (treści dodatkowe – 6)
2. XVII wiek – stulecie wojen	– potop szwedzki, rola Stefana Czarnieckiego – obrona Jasnej Góry i rola przeora Augustyna Kordeckiego – król Jan III Sobieski i jego zwycięstwa nad Turkami – rola husarii w polskich sukcesach militarnych – znaczenie terminów: *potop szwedzki, husaria, wielki wezyr,*	– sytuuje w czasie i opowiada o bohaterach wojen XVII wieku – przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i królu Janie III Sobieskim (IV.7)

	odsiecz	
3. Tadeusz Kościuszko – dowódca powstania	– sytuacja Rzeczypospolitej w XVIII w. – Konstytucja 3 maja – rozbiory Rzeczypospolitej przez Rosję, Prusy i Austrię – dowództwo Tadeusza Kościuszki w powstaniu w 1794 r. – bitwa pod Racławicami i rola kosynierów – klęska powstania i III rozbiór Rzeczypospolitej – znaczenie terminów: *rozbiory*, *konstytucja*, *powstanie*, *kosynierzy*	– sytuuje w czasie i opowiada o Tadeuszu Kościuszce i kosynierach spod Racławic (IV.8) – zna […] najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie (II.1.)
4. Józef Wybicki i hymn Polski	– losy Polaków po upadku Rzeczypospolitej – Legiony Polskie we Włoszech i panujące w nich zasady – generał Jan Henryk Dąbrowski i jego rola w stworzeniu Legionów Polskich – Józef Wybicki – autor *Mazurka Dąbrowskiego* – znaczenie słów *Mazurka Dąbrowskiego* – *Mazurek Dąbrowskiego* hymnem Polski – znaczenie terminów: *emigracja*, *legiony*, *hymn państwowy*	– sytuuje w czasie i opowiada o Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnie (IV.9) – zna symbole narodowe ([…] hymn narodowy) […] (II.1)
5. Romuald Traugutt i powstańcze państwo	– Romuald Traugutt – życie przed wybuchem powstania styczniowego – branka i wybuch powstania styczniowego – wojna partyzancka – funkcjonowanie państwa powstańczego – Romuald Traugutt dyktatorem powstania – represje po upadku powstania styczniowego – znaczenie terminów*: zabór rosyjski*, *działalność konspiracyjna*, *branka*, *wojna partyzancka*, *dyktator*, *zesłanie*	– sytuuje w czasie i opowiada o Romualdzie Traugutcie i powstańczym państwie (IV.10)
6. Maria Skłodowska-Curie – polska noblistka	– edukacja M. Skłodowskiej-Curie na ziemiach polskich – tajne nauczanie i Latający Uniwersytet – kariera naukowa M. Skłodowskiej-	– sytuuje w czasie i opowiada o laureatce Nagrody Nobla – Marii Skłodowskiej-Curie (IV.11)

	Curie – Nagrody Nobla przyznane M. Skłodowskiej-Curie – polscy nobliści – znaczenie terminów: *tajne nauczanie*, *Nagroda Nobla*, *laureat*	
Rozdział IV: Ku współczesnej Polsce		
1. Józef Piłsudski i niepodległa Polska	– działalność Józefa Piłsudskiego przed I wojną światową – udział Legionów Polskich i Józefa Piłsudskiego w działaniach zbrojnych podczas I wojny światowej – odzyskanie niepodległości przez Polskę – walki o ustalenie granic II Rzeczypospolitej i bitwa warszawska – Józef Piłsudski naczelnikiem państwa – Narodowe Święto Niepodległości – znaczenie terminów: *II Rzeczpospolita*, *naczelnik państwa*	– sytuuje w czasie i opowiada o Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach (IV.12) – Bitwa Warszawska. Ocalenie Polski przed najazdem bolszewickim (treści dodatkowe – 11) – zna […] najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie (II.1.)
2. Eugeniusz Kwiatkowski i budowa Gdyni	– problemy odrodzonej Polski – zaślubiny Polski z morzem – zasługi Eugeniusza Kwiatkowskiego na polu gospodarczym – budowa portu w Gdyni, Centralny Okręg Przemysłowy – Gdynia polskim „oknem na świat” – znaczenie terminów: *eksport*, *okręg przemysłowy*	– sytuuje w czasie i opowiada o Eugeniuszu Kwiatkowskim i budowie Gdyni (IV.13)
3. Szare Szeregi – bohaterscy harcerze	– wybuch II wojny światowej – sytuacja społeczeństwa polskiego pod niemiecką okupacją – Szare Szeregi (Zośka, Alek, Rudy) – akcja pod Arsenałem – batalion „Zośka” w powstaniu warszawskim – powstanie warszawskie jako wyraz patriotyzmu młodego pokolenia – znaczenie terminów: *okupacja*, *łapanki*, *Armia Krajowa, Szare Szeregi*	– sytuuje w czasie i opowiada o Zośce, Alku, Rudym i Szarych Szeregach (IV.14)
4. Żołnierze niezłomni – Pilecki i Inka	– polityka nazistów wobec ludności żydowskiej – obozy koncentracyjne – raporty W. Pileckiego – represje komunistów i śmierć W.	– sytuuje w czasie i opowiada o żołnierzach niezłomnych – Witoldzie Pileckim i Danucie Siedzikównie, Ince (IV.15)

	Pileckiego – polityka komunistów wobec polskiego podziemia – postawa Danuty Siedzikówny, ps. Inka – znaczenie terminów: *obozy koncentracyjne, holocaust, opozycja antykomunistyczna, żołnierze niezłomni*	
5. Jan Paweł II – papież Polak	– opozycyjna rola Kościoła w czasach komunizmu – wybór Karola Wojtyły na papieża – pielgrzymki papieża do ojczyzny – *Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi!* – wsparcie Kościoła dla opozycji – Jan Paweł II jako papież pielgrzym – znaczenie terminów: *papież*, *konklawe*, *kardynał*, *pontyfikat*	– sytuuje w czasie i opowiada o papieżu Janie Pawle II (IV.16)
6. „Solidarność" i jej bohaterowie	– kryzys PRL w latach 70. XX w. – działalność opozycyjna – strajki robotnicze i powstanie NSZZ „Solidarność" – bohaterowie „Solidarności" – L. Wałęsa, A. Walentynowicz, A. Gwiazda – wprowadzenie stanu wojennego i represje przeciwko opozycji – przełom 1989 r. i upadek komunizmu – znaczenie terminów: *strajk*, *związek zawodowy*, *NSZZ „Solidarność"*, *stan wojenny*, *Okrągły Stół*	– sytuuje w czasie i opowiada o „Solidarności" i jej bohaterach (IV.17)

KLASA V		
Temat	**Materiał nauczania**	**Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:**
Rozdział I: Pierwsze cywilizacje		
1. Życie pierwszych ludzi	– pochodzenie człowieka – różnice między koczowniczym a osiadłym trybem życia – życie człowieka pierwotnego – rewolucja neolityczna – początki rolnictwa i udomowienie zwierząt – znaczenie terminów: *koczowniczy tryb życia*, *rewolucja neolityczna, epoka kamienia*, *epoka brązu*, *epoka żelaza*	– porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i wyjaśnia skutki rewolucji neolitycznej (I.1)
2. Mezopotamia	– pojęcie cywilizacji – Mezopotamia jako miejsce powstania	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje

	pierwszych cywilizacji – znaczenie wielkich rzek dla rozwoju najstarszych cywilizacji – struktura społeczna – politeistyczne wierzenia religijne – osiągnięcia: system nawadniający, dwunastkowy system obrachunkowy, koło, rydwan – znaczenie terminów: *cywilizacja*, *kanał nawadniający*, *kodeks Hammurabiego*, *politeizm*, *zikkurat*	Starożytnego Wschodu (Mezopotamii […] (I.2) – charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń […] (I.3) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
3. W Egipcie faraonów	– cywilizacja nad Nilem – struktura społeczna w starożytnym Egipcie – religia starożytnego Egiptu jako przykład politeizmu – wiara w życie pozagrobowe – osiągnięcia: piramidy, mumifikacja, astronomia – znaczenie terminów: *faraon*, *hieroglify*, *mumia*, *sarkofag*, *piramida*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje Starożytnego Wschodu ([…] Egiptu […] (I.2) – charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie […] (I.3) – umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Egipcie […] (I.4) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
4. Starożytny Izrael	– starożytny Izrael jako miejsce powstania jednej z najstarszych cywilizacji – wyjście Mojżesza z Egiptu do Ziemi Obiecanej – król Salomon i Świątynia Jerozolimska – niewola babilońska – Dekalog i Stary Testament – znaczenie terminów: *monoteizm, judaizm, Jahwe, prorocy, Dekalog, Biblia, Tora, Mesjasz*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje Starożytnego Wschodu ([…] Izraela) […] (I.2) – charakteryzuje […] religię starożytnego Izraela; wyjaśnia różnice między politeizmem a monoteizmem (1.3) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
5. Indie i Chiny w starożytności	– w dolinie Indusu – społeczeństwo kastowe – państwo cesarzy chińskich – osiągnięcia: porcelana, papier, Wielki Mur Chiński	– lokalizuje w czasie i przestrzeni […] cywilizacje nad wielkimi rzekami (Indie i Chiny) […] (I.2) – charakteryzuje najważniejsze

	– znaczenie terminów: *Daleki Wschód*, *kasta*, *cesarz*	osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
6. Od rysunków naskalnych do alfabetu	– historia pisma: pismo obrazkowe i klinowe – Fenicjanie i alfabet – znaczenie wynalezienia pisma – znaczenie terminów: *piktogramy, pismo obrazkowe*, *klinowe*, *hieroglify*, *alfabet*	– charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
Rozdział II: Starożytna Grecja		
1. Świat Hellenów	– warunki geograficzne Grecji i wielka kolonizacja – Ateny jako przykład greckiej *polis* – cechy charakterystyczne demokracji ateńskiej – społeczeństwo ateńskie – Perykles – przywódca demokratycznych Aten – znaczenie terminów: *Hellada, Hellenowie,* polis*, wielka kolonizacja, metropolia, obywatel, zgromadzenie ludowe, agora, demokracja*	– charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w […] Grecji […] (I.3) – umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w […] Atenach peryklejskich […] (I.4)
2. Sparta i wojny z Persami	– Sparta – państwo żołnierzy – wychowanie spartańskie – ustrój Sparty – społeczeństwo spartańskie – wojny perskie – najważniejsze bitwy – rywalizacja ateńsko-spartańska o prymat w Helladzie – znaczenie terminów: *wychowanie spartańskie, spartańskie warunki, mówić lakonicznie, falanga, hoplici*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni […] cywilizacje starożytnej Grecji […] (I.2)
3. Wierzenia starożytnych Greków	– Homer i jego eposy – *Iliada* i *Odyseja* – mity greckie – najważniejsi greccy bogowie – teatr grecki – dramat i komedia – znaczenie terminów: *Homer,* Iliada*,* Odyseja*, Troja, Achilles, amfiteatr, tragedia, komedia, mit*, *heros*, *Olimp*	– charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w […] Grecji […] (I.3) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
4. Grecja kolebką europejskiej cywilizacji	– idea igrzysk olimpijskich – starożytna Grecja jako ojczyzna filozofii – Herodot i Tukidydes – prekursorzy historiografii	– charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze,

	– najwybitniejsi matematycy greccy – sztuka grecka i klasyczne kanony piękna – znaczenie terminów: *igrzyska olimpijskie, pięciobój olimpijski, filozofia, Akropol*	sztuce, literaturze (I.5)
5. Imperium Aleksandra Wielkiego	– wojna Aleksandra Wielkiego z Persją – wyprawa do Indii – losy imperium aleksandryjskiego – kultura hellenistyczna – znaczenie terminów: *imperium*, *węzeł gordyjski*, *hellenizm*	– charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
Rozdział III: Starożytny Rzym		
1. Republika rzymska	– legendarne początki państwa rzymskiego – zasady ustrojowe republiki rzymskiej – kryzys republiki rzymskiej – postać Gajusza Juliusza Cezara i jego dokonania – pryncypat – znaczenie terminów: *Romulus i Remus, monarchia, republika, patrycjusze, plebejusze, senat, kadencyjność, konsulowie, dyktator, trybun ludowy, pryncypat*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje […] starożytnej Grecji i Rzymu (I.2) – umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w […] Rzymie (I.4) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
2. Imperium Rzymskie	– podboje rzymskie – organizacja armii – Rzym cesarstwem – podział Imperium Rzymskiego na prowincje – romanizacja prowincji – *pax Romana* – przejawy kryzysu cesarstwa (walki o tron, najazdy plemion barbarzyńskich) – podział cesarstwa na zachodnie i wschodnie – znaczenie terminów: *cesarstwo, legiony, prowincje, namiestnicy, romanizacja, łacina,* pax Romana*, Konstantynopol, Bizancjum, barbarzyńcy*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje […] starożytnej Grecji i Rzymu (I.2) – umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w […] Rzymie (I.4) – charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
3. Życie w Wiecznym Mieście	– społeczeństwo starożytnego Rzymu (obywatele, niewolnicy, wyzwoleńcy) – Pompeje i Herkulanum jako źródła wiedzy o życiu w starożytności – w rzymskim mieście i na wsi – politeistyczne wierzenia starożytnych Rzymian – rzymscy odpowiednicy greckich	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje […] starożytnej Grecji i Rzymu (1.2) – umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w […] Rzymie (I.4)

	bogów – wpływy religii wschodnich – kult cesarzy – znaczenie terminów: *obywatele, niewolnicy, wyzwoleńcy, gladiatorzy, willa, Panteon*	– charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
4. Osiągnięcia starożytnych Rzymian	– rzymskie drogi – osiągnięcia starożytnych Rzymian w dziedzinie architektury i budownictwa (Forum Romanum, Panteon, Koloseum, akwedukty, łuki triumfalne) – kultura i sztuka starożytnego Rzymu jako kontynuacja dokonań antycznych Greków – literatura rzymska – prawo rzymskie i jego wpływ na współczesne prawo europejskie – znaczenie terminów: *bazylika, Koloseum, amfiteatr, akwedukt, kodeks*	– charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze (I.5)
5. Początki chrześcijaństwa i upadek Rzymu	– Judea – prowincja rzymska – Jezus z Nazaretu i powstanie chrześcijaństwa – rola św. Pawła oraz św. Piotra w rozwoju chrześcijaństwa – przyczyny prześladowania chrześcijan w starożytnym Rzymie – Konstantyn Wielki i edykt mediolański – wielka wędrówka ludów i upadek cesarstwa zachodniorzymskiego – znaczenie terminów: *Mesjasz*, *apostołowie*, *Ewangelia*, *Biblia − Stary* i *Nowy Testament*, *biskup Rzymu – papież*, *Hunowie*, *wielka wędrówka ludów*	– charakteryzuje […] system wierzeń w […] Rzymie […]; wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem (I.3) – umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny oraz rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (I.6)
Rozdział IV: Początki średniowiecza		
1. Bizancjum	– Konstantynopol – Nowy Rzym – dwór cesarza Justyniana I Wielkiego – Kodeks Justyniana – kultura, architektura i sztuka bizantyjska – Kościół w Bizancjum – walki w obronie granic – znaczenie terminów: *dwór bizantyjski*, *przepych bizantyjski*, *ikony*, *patriarchat Konstantynopola*	– lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka) (II.2) – umiejscawia w czasie i przestrzeni […] rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (I.6)
2. Arabowie i początki islamu	– ludy arabskie – nauki Mahometa – pięć filarów islamu – podboje Arabów – kultura arabska – recepcja wiedzy greckiej, bizantyjskiej i perskiej, cyfry	– umiejscawia w czasie i przestrzeni zasięg ekspansji arabskiej i wyjaśnia wpływ cywilizacji muzułmańskiej na Europę (II.1)

	arabskie, szachy, algebra, arabeski – znaczenie terminów: *meczet, imam, Koran, dżihad, kalif*	
3. Państwo Franków	– Frankowie pod rządami Chlodwiga – rola majordomów – cesarstwo Karola Wielkiego – renesans karoliński – traktat w Verdun i nowe państwa w Europie – Rzesza Niemiecka – znaczenie terminów: *majordom, hrabiowie, marchia, Rzesza Niemiecka*	– umiejscawia w czasie i przestrzeni państwo Franków (III.1) – umiejscawia w czasie i przestrzeni nowe państwa w Europie (III.2)
4. Spór między papiestwem a cesarstwem	– utworzenie państwa kościelnego – reforma kluniacka – schizma wschodnia i podział chrześcijaństwa – spór o inwestyturę – konkordat wormacki – znaczenie terminów: *schizma, prawosławie, ekskomunika, celibat, inwestytura*	– wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI wieku oraz opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską (III.3)
5. Wyprawy krzyżowe	– państwo Turków seldżuckich – synod w Clermont i przyczyny wypraw krzyżowych – utworzenie Królestwa Jerozolimskiego – krucjaty i ich przebieg – zakony rycerskie – upadek Akki – skutki wypraw krzyżowych – znaczenie terminów: *Lewant, Bliski Wschód, krucjata, krzyżowcy, zakon rycerski*	– charakteryzuje przyczyny i skutki krucjat (III.4)
Rozdział V: Społeczeństwo średniowieczne		
1. Feudalny ustrój średniowiecznej Europy	– państwo patrymonialne – senior i jego wasale – lenno i znaczenia posiadania ziemi w kształtowaniu się hierarchii feudalnej – ukształtowanie się stanów i monarchii stanowej – znaczenie terminów: *feudalizm, lenno, suzeren, senior, wasal, stan*	– przedstawia instytucje systemu lennego, wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu (IV.1)
2. Świat rycerzy i ich poddanych	– od giermka do rycerza – kultura rycerska – lokowanie wsi – renta feudalna – życie codzienne na średniowiecznej wsi – znaczenie terminów: *rycerz, giermek, herb, lokacja, pańszczyzna, danina, czynsz, sołtys, ława wiejska, kmieć*	– opisuje warunki życia średniowiecznego miasta i wsi (IV.2) – porównuje kulturę rycerską i kulturę miejską, opisuje charakterystyczne cechy wzoru rycerza średniowiecznego […] (IV.3)

3. Średniowieczne miasto i jego mieszkańcy	– lokacje miast – prawo miejskie i samorząd – zabudowa miejska – podziały społeczne (patrycjat, pospólstwo i plebs) – życie codzienne w średniowiecznym mieście (rzemiosło i handel) – znaczenie terminów: *rada, rajcowie, ławnicy, wójt, burmistrz, ratusz, rynek, patrycjat, pospólstwo, plebs, kupcy, rzemiosło, cech*	– opisuje warunki życia średniowiecznego miasta […] (IV.2) – porównuje kulturę rycerską i kulturę miejską […] (IV.3)
4. Kościół w średniowieczu	– stan duchowny i odgrywane przez niego role w życiu codziennym i kulturowym – rodzaje zakonów (zakony kontemplacyjne, żebracze, rycerskie) – życie w średniowiecznym klasztorze – średniowieczna nauka i uniwersytety – Gall Anonim i Wincenty Kadłubek jako kronikarze – znaczenie terminów: *zakon, reguła, ascetyzm, benedyktyńska praca, uniwersytet, scholastyka, siedem sztuk wyzwolonych, skryptorium*	– wyjaśnia rolę Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego (IV.4)
5. Sztuka średniowiecza	– styl romański i gotycki w sztuce średniowiecznej – rzeźba i malarstwo średniowieczne – średniowieczne księgi – przykłady architektury romańskiej i gotyckiej w Polsce – znaczenie terminów: *katedra, portal, sklepienie, przypory, witraże,* biblia pauperum*, miniatura, inicjał*	– […] rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazuje różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim (IV.3) – wyjaśnia rolę Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego (IV.4)
Rozdział VI: Polska pierwszych Piastów		
1. Pradzieje ziem polskich	– pradzieje ziem polskich w świetle wykopalisk archeologicznych – Słowianie w Europie i ich kultura – wierzenia dawnych Słowian – plemiona słowiańskie na ziemiach polskich – znaczenie terminów: *kurhan, kamienne kręgi, Biskupin, szlak bursztynowy, plemię, Wiślanie, Polanie*	– sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę (V.1)
2. Mieszko I i chrzest Polski	– państwo Polan – dynastia Piastów – Mieszko I pierwszym historycznym władcą Polski – małżeństwo Mieszka I z Dobrawą – chrzest Polski i jego znaczenie – bitwa pod Cedynią – znaczenie terminów: *książę, gród*,	– wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski (V.2) – opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów (V.6)

	drużyna wojów, Dagome iudex	
3. Państwo Bolesława Chrobrego	– misja świętego Wojciecha – zjazd gnieźnieński i przybycie cesarza Ottona III – rozwój polskiego Kościoła – relacje Bolesława Chrobrego z sąsiadami i toczone wojny – koronacja Bolesława Chrobrego na króla Polski i jej znaczenie – znaczenie terminów: *metropolia, arcybiskupstwo, biskupstwo, koronacja*	– charakteryzuje rozwój […] monarchii Bolesława Chrobrego […] (V.3)
4. Kryzys i odbudowa państwa polskiego	– panowanie Mieszka II – kryzys monarchii wczesnopiastowskiej – panowanie Kazimierza Odnowiciela – Kraków stolicą państwa – polityka zagraniczna Bolesława Śmiałego – koronacja królewska Bolesława Śmiałego – konflikt króla z biskupem Stanisławem i jego skutki	– charakteryzuje rozwój kryzys monarchii […] Mieszka II (V.3) – charakteryzuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego (V.4)
5. Panowanie Bolesława Krzywoustego	– rządy Władysława Hermana – bratobójcza wojna między Bolesławem i Zbigniewem – polityka Bolesława Krzywoustego i konflikt z Niemcami – postać Anonima zwanego Gallem – statut Krzywoustego – znaczenie terminów: *wojewoda/palatyn, statut, zasada senioratu, senior, juniorzy*	– przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego; opisuje konflikt z Cesarstwem Niemieckim (V.5)
6. Społeczeństwo Polski wczesnopiastowskiej	– drużyna wojów – Kazimierz Odnowiciel i początek prawa rycerskiego w Polsce – grody jako centra administracyjne oraz obronne – mieszkańcy podgrodzi – powinności chłopów względem władców – ludność służebna i niewolna – znaczenie terminów: *gród, podgrodzie, danina, osada służebna*	– opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów (V.6)
Rozdział VII: Polska w okresie rozbicia dzielnicowego		
1. Rozbicie dzielnicowe	– podział państwa polskiego na dzielnice – walki wewnętrzne pomiędzy przedstawicielami dynastii Piastów – utrwalenie podziału politycznego ziem polskich – osłabienie Polski na arenie międzynarodowej – najazdy Mongołów i bitwa pod	– umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbicia dzielnicowego (VI.1) – opisuje przyczyny oraz wskazuje skutki rozbicia dzielnicowego (VI.2) – umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia

	Legnicą – przemiany społeczne i gospodarcze – znaczenie terminów: *dzielnica, podział dzielnicowy, princeps, Tatarzy, osadnictwo, kolonizacja*	związane z […] najazdami tatarskimi w okresie rozbicia dzielnicowego (VI.3)
2. Sprowadzenie Krzyżaków na ziemie polskie	– misja zakonu krzyżackiego w Ziemi Świętej – sprowadzenie Krzyżaków na ziemie polskie – podbój Prus przez Krzyżaków – budowa zamku w Malborku i polityka gospodarcza Zakonu – polityka Zakonu względem ziem polskich – zajęcie przez Krzyżaków Pomorza Gdańskiego – znaczenie terminów: *wielki mistrz*, *chrystianizacja*, *komturia*	– umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbicia dzielnicowego (VI.1) – opisuje przyczyny oraz wskazuje skutki rozbicia dzielnicowego (VI.2) – umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi […] (VI.3)
3. Zjednoczenie państwa polskiego	– próby zjednoczenia ziem polskich przez książąt śląskich – Przemysł II królem Polski – panowanie Wacława II i Wacława III – polityka Władysława Łokietka i jego koronacja – konflikt Władysława Łokietka z Krzyżakami i bitwa pod Płowcami – rola Kościoła w zjednoczeniu Polski – znaczenie terminów: *insygnia koronacyjne*, *Szczerbiec*	– charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła (VI.5)
4. Społeczeństwo stanowe na ziemiach polskich	– wpływ osłabienia władzy monarszej na kształtowanie się stanów – uniezależnienie się Kościoła w Polsce od zwierzchnictwa władzy świeckiej – ukształtowanie się stanu rycerskiego – lokacje miejskie i prawa lokacyjne – uprawnienia ludności wiejskiej – znaczenie terminów: *społeczeństwo stanowe, przywilej, prawo lokacyjne magdeburskie, prawo lokacyjne lubeckie, sołtys, ława, prawo wychodu*	– opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego (VI.4)
Rozdział VIII: Polska w XIV–XV wieku		
1. Monarchia Kazimierza Wielkiego	– polityka zagraniczna Kazimierza Wielkiego – pokój z zakonem krzyżackim – przyłączenie nowych ziem do państwa polskiego – zjazd monarchów w Krakowie – uczta u Wierzynka – umocnienie granic państwa – rozwój gospodarczy państwa – założenie Akademii Krakowskiej	– opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku (VII.1) – analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej (VII.2)

	– układ dynastyczny z Andegawenami – znaczenie terminów: *dyplomacja*, *układ dynastyczny*, *Andegawenowie*	– opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku (VII.3)
2. Unia Polski z Litwą	– śmierć ostatniego Piasta na tronie polskim – panowanie Jadwigi Andegaweńskiej i małżeństwo z Jagiełłą – unie polsko-litewskie w Krewie i Horodle – państwo polsko-litewskie – znaczenie terminów: *przywilej, wielki książę, unia realna, unia personalna*	– opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku (VII.1) – opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku (VII.3) – wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Wielkim Księstwem Litewskim (VII.4)
3. Zwycięstwo nad zakonem krzyżackim	– przyczyny wybuchu wielkiej wojny z Zakonem w 1409 r. – bitwa pod Grunwaldem – I pokój toruński – spór polsko-krzyżacki na soborze w Konstancji – kryzys państwa krzyżackiego – wojna trzynastoletnia – II pokój toruński – podział państwa krzyżackiego na Prusy Królewski i Prusy Zakonne (Krzyżackie) – znaczenie terminów: *sobór, Związek Pruski, pospolite ruszenie, wojsko zaciężne, najemnicy*	– porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV–XV wieku (VII.6)
4. Panowanie potomków Władysława Jagiełły w XV wieku	– kryzysy w relacjach polsko-litewskich – król Władysław III i jego śmierć w bitwie pod Warną – Kazimierz Jagiellończyk i odzyskanie dostępu do Morza Bałtyckiego – Jan Długosz – wychowawca dzieci królewskich i krytyk polityki Jagiellonów – rządy Jagiellonów w Czechach i na Węgrzech – znaczenie terminów: *bojarzy*, *apogeum*, *ruch husycki*	– opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku (VII.3) – charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV wieku (VII.5)
5. Geneza państwa szlacheckiego w Polsce	– przywilej koszycki – prawa Jagiellonów do tronu polskiego – przywileje cerekwicko-nieszawskie i ich wpływ na rozwój sejmików – przekształcenie się rycerstwa w szlachtę – zwołanie sejmu walnego – konstytucja *nihil novi* – znaczenie terminów: *szlachta, sejmik, rada królewska, senat, poseł, izba poselska*	– charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (rozwój przywilejów szlacheckich do konstytucji *nihil novi*) (VII.7)

KLASA VI		
Temat	**Materiał nauczania**	**Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:**
Rozdział I: Narodziny nowożytnego świata		
1. Cywilizacje prekolumbijskie	– Ameryka przed przybyciem Europejczyków – Majowie i ich osiągnięcia – cywilizacja Azteków – imperium Inków i ich osiągnięcia – znaczenie terminów: *cywilizacje prekolumbijskie*, *kipu*	– wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata (VIII.1)
2. Wielkie odkrycia geograficzne	– przyczyny wielkich odkryć geograficznych – Bartolomeo Diaz, Krzysztof Kolumb, Vasco da Gama i ich dokonania – opłynięcie kuli ziemskiej przez członków wyprawy Ferdynanda Magellana – znaczenie terminów: *karawela, kompas, busola, astrolabium, globus, Nowy Świat*	– wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata (VIII.1) – umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii (VIII.2)
3. Skutki odkryć geograficznych	– podbój Nowego Świata i wyniszczenie cywilizacji prekolumbijskich – konkwista – Ferdynand Cortez, Francesco Pizarro – pojawienie się mocarstw kolonialnych – rozwój handlu w Europie Zachodniej – nowe rośliny i ich wpływ na życie Europejczyków – rozwój niewolnictwa – znaczenie terminów: *konkwistador, kolonia, metropolia, plantacja, „złoty trójkąt”*	– […] ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata (VIII.1)
4. Kultura renesansu w Europie	– powrót do antycznych wzorców – humanizm i nowy stosunek do Boga oraz człowieka – Erazm z Rotterdamu jako przykład humanisty – Jan Gutenberg i wpływ druku na rozwój intelektualny renesansu – Mikołaj Kopernik i teoria heliocentryczna – Galileusz – kontynuator myśli Kopernika – renesans w sztuce – twórczość Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi – znaczenie terminów: *renesans,*	– rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego; charakteryzuje największe osiągnięcia Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika, Galileusza i Jana Gutenberga (IX.1)

	humanizm, człowiek renesansu, mecenat	
5. Reformacja	– przyczyny reformacji – wystąpienie Marcina Lutra – wyznania reformowane: luteranizm, kalwinizm – powstanie Kościoła anglikańskiego – rozwój reformacji w Europie – wojny i prześladowania religijne – skutki reformacji w polityce, edukacji i kulturze – znaczenie terminów: *reformacja, protestantyzm, ewangelicy, predestynacja, zbór, pastor*	– wymienia przyczyny i następstwa reformacji, opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania Kościoła anglikańskiego (IX.2)
6. Reforma Kościoła katolickiego	– zwołanie soboru trydenckiego – reformy Kościoła katolickiego – zakon jezuitów i jego działalność – wojna trzydziestoletnia i pokój religijny między katolikami, luteranami oraz kalwinistami – znaczenie terminów: *kontrreformacja, jezuici, indeks ksiąg zakazanych, kalendarz juliański, kalendarz gregoriański*	– wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego (IX.3)
Rozdział II: „Złoty wiek" państwa polskiego		
1. Czasy Zygmunta I Starego	– układ jagiellońsko-habsburski w Wiedniu – ostatnia wojna z Krzyżakami – hołd pruski i utworzenie Prus Książęcych – wojna z Moskwą – bitwa pod Orszą – działalność królowej Bony – dwór królewski na Wawelu – znaczenie terminów: *hołd*, *sekularyzacja*	– umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów (IX.4) – charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych (IX.5)
2. Rzeczpospolita Obojga Narodów	– wojna o Inflanty – przyczyny zawarcia unii lubelskiej – sejm w Lublinie i jego postanowienia – Rzeczpospolita Obojga Narodów – ustrój i organy władzy – skutki unii lubelskiej – znaczenie terminów: *Inflanty*, *zakon kawalerów mieczowych*, *unia realna*	– umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów (IX.4) – przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą (1569) i jej główne postanowienia (IX.8)
3. Odrodzenie na ziemiach polskich	– humanizm w Polsce – „złoty wiek" kultury polskiej – wpływ reformacji na rozwój edukacji i kultury – Mikołaj Kopernik jako przykład polskiego „człowieka renesansu" (astronomia, sprawy monetarne, geometria, poezja)	– przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego; rozpoznaje obiekty sztuki

	– twórczość Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego – publicystyka na przykładzie Andrzeja Frycza Modrzewskiego – budownictwo renesansowe – znaczenie terminów: *złoty wiek, arrasy, krużganki, arkady, publicystyka, akademia*	renesansowej na ziemiach polskich (IX.7)
4. Rozwój gospodarczy Polski	– skutki ekonomiczne odkryć geograficznych dla Polski – znaczenie odzyskania dostępu do morza i rola Gdańska – uprzywilejowana pozycja szlachty w gospodarce (przywilej piotrkowski z 1496 r.) – sytuacja mieszczan i chłopów w polskiej gospodarce – rozwój folwarków pańszczyźnianych – znaczenie terminów: *dualizm gospodarczy Europy, folwark, pańszczyzna, flisacy, spichlerze, eksport, import*	– opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów (IX.6)
5. „Państwo bez stosów”	– Rzeczpospolita państwem wieloetnicznym i wielowyznaniowym – rozwój protestantyzmu na ziemiach polskich – konfederacja warszawska i jej postanowienia – pojęcie tolerancji religijnej – znaczenie terminów: *państwo wieloetniczne*, *konfederacja*, *tolerancja*	– charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej; wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej (X.1)
6. Demokracja szlachecka	– prawa i obowiązki szlachty – „złota wolność szlachecka” – podział szlachty pod względem majątkowym – program ruchu egzekucyjnego – znaczenie terminów: *demokracja szlachecka, pospolite ruszenie, magnateria, szlachta gołota*	– umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów (IX.4)
7. Pierwsza wolna elekcja	– śmierć ostatniego z dynastii Jagiellonów – pierwsza wolna elekcja i wybór Henryka Walezego – zasady przeprowadzenia elekcji króla – artykuły henrykowskie i *pacta conventa* – terminy: *wolna elekcja, sejm konwokacyjny, sejm elekcyjny, sejm koronacyjny, interreks, artykuły henrykowskie,* pacta conventa,	– wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji; omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji (X.2)

	detronizacja	
Rozdział III: W obronie granic Rzeczypospolitej		
1. Wojny z Moskwą	– Anna Jagiellonka i Stefan Batory władcami Rzeczypospolitej – konflikt z Gdańskiem – wojna z Moskwą o Inflanty i ziemię połocką – Zygmunt III Waza królem Rzeczypospolitej – dymitriady – bitwa pod Kłuszynem i zajęcie Kremla – hołd cara Szujskiego złożony królowi Rzeczypospolitej – postać hetmana Stanisława Żółkiewskiego – pokój w Polanowie – znaczenie terminów: *piechota wybraniecka, hetman, kanclerz, dymitriada, husaria, rozejm, Kreml*	– opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej (X.3) – wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją […] (XI.1) – sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku (XI.4)
2. Początek wojen ze Szwecją	– prawa Wazów panujących w Rzeczypospolitej do tronu szwedzkiego – konflikt o Inflanty ze Szwecją – bitwa pod Kircholmem – postać Jana Karola Chodkiewicza – wojna o ujście Wisły i bitwa pod Oliwą – rozejm w Sztumskiej Wsi – znaczenie terminów: *admirał, galeon, cło*	– wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z […] Szwecją […] (XI.1) – sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku (XI.4)
3. Potop szwedzki	– najazd szwedzki na Rzeczpospolitą – postawy szlachty i magnaterii wobec najazdu – obrona Jasnej Góry – konfederacja w Tyszowcach – „śluby lwowskie” Jana Kazimierza – Stefan Czarniecki i wojna podjazdowa – postanowienia pokoju w Oliwie – skutki potopu szwedzkiego: polityczne (traktaty welawsko-bydgoskie), gospodarcze (zniszczenia majątków szlacheckich), kulturalne (grabieże i zniszczenia) – znaczenie terminów: *pospolite ruszenie*, *regimentarz*, *wojna podjazdowa*	– omawia przebieg i znaczenie potopu szwedzkiego (XI.3) – sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku (XI.4)
4. Powstanie Chmielnickiego	– Kozacy i rejestr kozacki – działania magnaterii na ziemiach ruskich – wybuch i przebieg powstania Chmielnickiego – bitwa pod Beresteczkiem	– wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją […] (XI.1) – wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na

	– interwencja Rosji i utrata lewobrzeżnej Ukrainy – skutki powstania Chmielnickiego – znaczenie terminów: *Kozacy, rejestr kozacki, ataman, Zaporoże, Dzikie Pola, chan*	Ukrainie (XI.2) – sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku (XI.4)
5. Wojny z Turcją	– konflikt o wpływy w Mołdawii – bitwy pod Cecorą i pod Chocimiem – pokój w Buczaczu – Jan III Sobieski królem Rzeczypospolitej – zwycięstwo pod Chocimiem – odsiecz wiedeńska – pokój w Karłowicach – znaczenie terminów: *imperium osmańskie, sułtan, jasyr, janczarzy, wezyr, Liga Święta*	– wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z […] Turcją (XI.1) – sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku (XI.4)
6. Kryzys Rzeczypospolitej	– postawy szlachty w czasie wojen (negatywne i pozytywne) – polityka magnaterii – *liberum veto* i upadek szlacheckiego parlamentaryzmu – zniszczenia wojenne i upadek gospodarki – rokosze – abdykacja króla Jana Kazimierza – znaczenie terminów: *liberum veto*, *abdykacja*, *rokosz*	– dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII wieku (XI.5)
7. Barok i sarmatyzm	– idee kultury barokowej – wzorce architektury barokowej – kościół Il Gesù i pałac w Wersalu – wybitni twórcy literatury baroku – dzieła sztuki barokowej w Rzeczypospolitej – sarmatyzm – ideologia szlachty Rzeczypospolitej – strój sarmacki – znaczenie terminów: *makaronizm, sarmatyzm, ksenofobia, kontusz, żupan*	– rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie (XI.6)
Rozdział IV: Europa i Ameryka Północna w XVII i XVIII wieku		
1. Monarchia absolutna we Francji	– polityczne konsekwencje wojny trzydziestoletniej – rola kardynała Richelieu w kształtowaniu monarchii absolutnej we Francji – monarchia absolutna na przykładzie panowania Ludwika XIV – rozwój gospodarki francuskiej – wpływ władzy absolutnej na rozwój nauki, sztuki i architektury – znaczenie terminów: *monarchia*	– charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej […] (XII.1)

	absolutna, kardynał, intendent, Król Słońce, Wersal	
2. Monarchia parlamentarna w Anglii	– przyczyny konfliktu między królem a angielskim parlamentem – przebieg i rezultat wojny domowej w Anglii – rola Olivera Cromwella w polityce republiki angielskiej – powrót do monarchii – ustrój monarchii parlamentarnej – utworzenie Wielkiej Brytanii – znaczenie terminów: *purytanie, monarchia parlamentarna, lord protektor, Izba Lordów, Izba Gmin*	– charakteryzuje […] oraz wymienia główne cechy monarchii parlamentarnej, wykorzystując informacje o ustroju Anglii (XII.1)
3. Początki kapitalizmu	– wpływ przeobrażeń ustrojowych w Anglii na rozwój gospodarki i handlu – handel kolonialny – kompanie handlowe i spółki akcyjne – papiery wartościowe (weksle, akcje i banknoty) – manufaktury i załamanie systemu cechowego – maszyny i początki produkcji masowej w XVIII w. – kształtowanie się stosunków kapitalistycznych – znaczenie terminów: *plantacje, spółki akcyjne, weksle, banknoty, manufaktury, kapitał, kapitalizm*	– wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata (VIII.2)
4. Oświecenie w Europie	– rozwój nauki i techniki w XVII i XVIII w. – empiryzm i racjonalizm – wybitni uczeni oświecenia – J.J. Rousseau – zasada umowy społecznej – Monteskiusz i trójpodział władzy – krytyka religii i Kościoła jako strażnika dotychczasowego porządku społecznego – znaczenie terminów: *empiryzm*, *racjonalizm*, *trójpodział władzy*, *umowa społeczna*, *encyklopedia*	– opisuje idee Oświecenia, podaje przykłady ich zastosowania w nauce, literaturze, architekturze i sztuce (XII.2) – charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Karola Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Jakuba Rousseau (XII.3)
5. Nowe potęgi europejskie	– zmiana układu sił w XVIII-wiecznej Europie – reformy Piotra I – rozwój armii, administracji i floty – zmiany kulturowo-obyczajowe w Rosji – absolutyzm oświecony w Austrii – rozkwit militarny i gospodarczy Prus za panowania Fryderyka Wilhelma I i Fryderyka II – znaczenie terminów: *absolutyzm*	– charakteryzuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii (XII.4)

	oświecony, *król-sierżant*	
6. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki	– osadnictwo europejskie w Ameryce Północnej – konflikt pomiędzy władzami brytyjskimi a mieszkańcami trzynastu kolonii amerykańskich – Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych i zawarte w niej idee oświeceniowe – wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych – Polacy w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych – Konstytucja Stanów Zjednoczonych i trójpodział władzy – znaczenie terminów: *bostońskie picie herbaty*, *opłata stemplowa*, *Deklaracja Niepodległości*, *prezydent, Kongres, Senat*, *Izba Reprezentantów, kadencja*	– omawia przyczyny i następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość (XIV.1) – wymienia instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych, wyjaśnia ich funkcjonowanie; ocenia sposób, w jaki konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy (XIV.2) – przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych (XIV.3)
Rozdział V: Walka Rzeczypospolitej w XVIII wieku o utrzymanie niepodległości		
1. Rzeczpospolita za panowania Wettinów	– unia polsko-saska i jej skutki – wielka wojna północna i wojna domowa w Rzeczypospolitej – sejm niemy i wzrost zależności Rzeczypospolitej od sąsiadów – charakterystyka rządów Augusta II i Augusta III – projekty reform Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego – rozwój szkolnictwa – znaczenie terminów: *sejm niemy*, *pijarzy*, *Collegium Nobilium*	– omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej (XIII.1) – charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego (XIII.2) – omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty (XIII.3) – ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich (XIII.4)
2. Początki panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego	– okoliczności wyboru Stanisława Poniatowskiego na króla Rzeczypospolitej – reformy sejmu konwokacyjnego – konfederacja barska – okoliczności i przyczyny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej – postać Tadeusza Rejtana – reformy sejmu rozbiorowego, ustanowienie Komisji Edukacji Narodowej – znaczenie terminów: *Familia*, *prawa kardynalne*, *Szkoła Rycerska, sejm rozbiorowy, Komisja Edukacji*	– podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej (XVI.1) – charakteryzuje cele i konsekwencje konfederacji barskiej (XVI.2) – sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze (XVII.1)

	Narodowej	
3. Kultura polskiego oświecenia	– obiady czwartkowe i mecenat królewski – polska literatura oświeceniowa – publicystyka i jej rola w okresie stanisławowskim – Teatr Narodowy w Warszawie – cechy architektury klasycyzmu i jej najważniejsze dzieła – znaczenie terminów: *obiady czwartkowe*, *klasycyzm*	– rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu (XVI.5)
4. Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja	– charakterystyka polskich stronnictw politycznych w II połowie XVIII w. – reformy Sejmu Wielkiego – okoliczności uchwalenia i treść Konstytucji 3 maja – konfederacja targowicka – wojna w obronie konstytucji i II rozbiór Rzeczypospolitej – terminy: *sejm skonfederowany, stronnictwo patriotyczne*, *stronnictwo dworskie*, *stronnictwo hetmańskie*, *czarna procesja*, *konstytucja*, *Ustawa Rządowa*	– sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja (XVI.3) – wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa (XVI.4) – sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze (XVII.1)
5. Powstanie kościuszkowskie i trzeci rozbiór Rzeczypospolitej	– wybuch powstania kościuszkowskiego – uniwersał połaniecki i przyczyny jego ograniczonego znaczenia – przebieg powstania i źródła jego klęski – III rozbiór Rzeczypospolitej – Tadeusz Kościuszko – bohater wielu narodów – znaczenie terminów: *insurekcja*, *uniwersał połaniecki*, *kosynierzy*	– sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze (XVII.1) – przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego (XVII.2) – rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej (XVII.3)
Rozdział VI: Rewolucja francuska i okres napoleoński		
1. Wybuch rewolucji francuskiej	– sytuacja ekonomiczna i społeczno-polityczna Francji pod rządami Ludwika XVI – przyczyny wybuchu rewolucji francuskiej – zdobycie Bastylii – Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela – Francja monarchią konstytucyjną	– wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej rezultaty (XV.1) – analizuje i objaśnia zasady zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela (XV.2)

	– znaczenie terminów: *stan trzeci*, *burżuazja*, *Stany Generalne*, *wolność osobista*, *równość wobec prawa*	
2. Republika francuska	– ścięcie króla Ludwika XVI i proklamowanie republiki – terror jakobiński – upadek jakobinów i powstrzymanie radykalizmu społecznego rewolucji – rządy Dyrektoriatu – znaczenie terminów: *republika, jakobini, terror, gilotyna, Dyrektoriat*	– wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej rezultaty (XV.1)
3. Od konsulatu do cesarstwa	– kariera wojskowa i polityczna Napoleona Bonapartego – przejęcie władzy przez Napoleona – Napoleon cesarzem Francuzów – Kodeks Napoleona – przenoszenie wartości rewolucyjnych do krajów podporządkowanych Napoleonowi – znaczenie terminów: *konsul, kodeks, prawo cywilne, śluby cywilne, rozwody, rozdzielenie kościoła od państwa, konkordat*	– charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze (XVIII.1)
4. Legiony polskie we Włoszech	– losy Polaków po III rozbiorze – emigracja do Francji – wojny Napoleona z zaborcami – zorganizowanie Legionów Polskich we Włoszech – gen. J.H. Dąbrowski – *Mazurek Dąbrowskiego* – Legia Naddunajska – wyprawa na Santo Domingo – znaczenie terminów: *emigracja*, *legion*	– opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich oraz omawia ich historię (XVIII.2)
5. Księstwo Warszawskie	– zwycięstwa Napoleona nad Austrią i Prusami – pokój w Tylży – okoliczności powstania i zasięg terytorialny Księstwa Warszawskiego – uzależnienie Księstwa Warszawskiego od Francji – ustrój Księstwa Warszawskiego i reformy społeczne – armia Księstwa Warszawskiego i udział Polaków w kampaniach Napoleona (bitwa pod Somosierrą) – postać ks. Józefa Poniatowskiego – wojna z Austrią i poszerzenie granic Księstwa Warszawskiego – znaczenie terminów: *protektorat, szwoleżerowie*	– opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium (XVIII.3) – przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona (XVIII.4)

6. Wojna z Rosją w 1812 roku	– okoliczności wybuchu wojny francusko-rosyjskiej – Wielka Armia napoleońska i udział Polaków – przebieg wojny z Rosją i przyczyny klęski armii Napoleona – bitwa pod Lipskiem i śmierć ks. J. Poniatowskiego – upadek Cesarstwa Francuskiego i zesłanie Napoleona na wyspę Elbę – znaczenie terminów: *blokada kontynentalna, taktyka spalonej ziemi, „bitwa narodów”*	– charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim […] (XVIII.1) – przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona (XVIII.4)
7. Znaczenie okresu napoleońskiego dla Europy i Polaków	– reformy społeczne Napoleona – kodeks handlowy i rozwój gospodarki francuskiej – przeobrażenia polityczno-ustrojowe w Europie – okres wojen i terroru (Hiszpania) – wyprawa egipska i kamień z Rosetty – mit Napoleona wśród Polaków – znaczenie terminu *kamień z Rosetty*	– charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze (XVIII.1) – przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona (XVIII.4)

KLASA VII		
Temat	**Materiał nauczania**	**Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:**
Rozdział I: Europa i świat w latach 1815–1863		
1. Kongres wiedeński	– okoliczności zwołania kongresu wiedeńskiego – uczestnicy kongresu wiedeńskiego i ich rola w podejmowaniu decyzji – sto dni Napoleona, jego klęska pod Waterloo i ostateczny upadek cesarza Francuzów – postanowienia kongresu wiedeńskiego – zmiany ustrojowe i terytorialne – sprawa polska na kongresie wiedeńskim – Święte Przymierze – jego cele i uczestnicy – znaczenie terminów: *restauracja*, *legitymizm*, *równowaga europejska*	– omawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy, w tym do ziem polskich (XIX.1)
2. Rewolucja przemysłowa	– przyczyny rewolucji przemysłowej – uwarunkowania i kierunki rozwoju przemysłu w Europie – pierwsze wielkie ośrodki przemysłowe w Europie	– charakteryzuje najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej (wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia,

	– rozwój transportu – skutki gospodarcze i społeczne rewolucji przemysłowej – wynalazki XIX w. – elektryczność i początki telekomunikacji – znaczenie terminów: *fabryka, industrializacja, urbanizacja, kapitaliści, robotnicy*	zmiany struktur społecznych i warunków życia) (XIX.2)
3. Nowe idee polityczne	– nowe ideologie: liberalizm, konserwatyzm, socjalizm i komunizm – teoretycy nowych ideologii – aspekty gospodarcze i społeczno-polityczne nowych ideologii – narodziny ruchu robotniczego – czartyzm, związki zawodowe – znaczenie terminów: *ideologia, wolna konkurencja, petycja, strajk, związek zawodowy*	
4. Przeciwko Świętemu Przymierzu	– powstanie dekabrystów w Rosji – rewolucja lipcowa we Francji – walka Greków i Belgów o niepodległość – przyczyny Wiosny Ludów – przebieg i skutki rewolucji lutowej we Francji – Wiosna Ludów w Prusach i krajach niemieckich – Wiosna Ludów w cesarstwie austriackim – Wiosna Ludów we Włoszech – wojna krymska – przyczyny, przebieg i skutki – znaczenie terminów: *warsztaty narodowe*, *parlament frankfurcki*	– wymienia wydarzenia związane z walką z porządkiem wiedeńskim, charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie (XXI.1)
Rozdział II: Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim		
1. Po upadku Księstwa Warszawskiego	– podział ziem polskich po kongresie wiedeńskim – sytuacja społeczno-gospodarcza Polaków w zaborach pruskim, austriackim i w Rzeczypospolitej Krakowskiej – reformy uwłaszczeniowe w zaborze pruskim – kultura i oświata w zaborach pruskim, austriackim i w Rzeczypospolitej Krakowskiej – znaczenie terminów: *ziemie zabrane*, *uwłaszczenie*	– wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim (XX.1) – omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej (XX.4)
2. W Królestwie Polskim	– konstytucja Królestwa Polskiego – zasady ustrojowe i organy władzy	– charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój, osiągnięcia

	– rola namiestnika Królestwa Polskiego i wielkiego księcia Konstantego – rozwój gospodarczy i reformy Franciszka Ksawerego Druckiego-Lubeckiego – kultura i oświata w Królestwie Polskim – działalność opozycyjna i spiskowa – znaczenie terminów: *kaliszanie, Towarzystwo Filomatów, Towarzystwo Filaretów, Towarzystwo Patriotyczne, Sprzysiężenie Podchorążych*	w gospodarce, kulturze i edukacji (XX.2)
3. Powstanie listopadowe	– przyczyny wybuchu powstania listopadowego – przebieg powstania i charakterystyka władz powstańczych – wojna polsko-rosyjska – wielkie bitwy powstania listopadowego – walki powstańcze poza Królestwem Polskim – źródła klęski powstania listopadowego – znaczenie terminów: *noc listopadowa*, *detronizacja*, *dyktator*	– przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagań i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach (XX.3)
4. Wielka Emigracja	– rozmiary i znaczenie Wielkiej Emigracji – stronnictwa polityczne polskiej emigracji i ich programy polityczno-społeczne (Komitet Narodowy Polski, Towarzystwo Demokratyczne Polskie, Hotel Lambert, Gromady Ludu Polskiego) – wybitni Polacy na emigracji – twórcy, politycy, naukowcy – znaczenie terminów: *zsyłka*, *emisariusz*	– charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji […] (XX.5)
5. Ziemie polskie po powstaniu listopadowym	– skutki powstania listopadowego w Królestwie Polskim – represje popowstaniowe – zmiany ustrojowe w Królestwie Polski – początki rusyfikacji – polityka Rosji na ziemiach zabranych – działalność spiskowa po powstaniu listopadowym – próba wzniecenia powstania narodowego w 1846 r. w zaborze pruskim, powstanie krakowskie – rabacja galicyjska i jej następstwa – znaczenie terminów: *Statut organiczny, noc paskiewiczowska, kontrybucja, katorga, praca organiczna, rabacja*	– przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagań i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach (XX.3) – charakteryzuje […] ruch spiskowy w kraju (XX.5); – omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego […] (XXI.2)

6. Wiosna Ludów na ziemiach polskich	– przebieg i skutki Wiosny Ludów w Wielkopolsce – początki działalności polskich działaczy narodowych na Mazurach i Śląsku – przebieg i skutki Wiosny Ludów w Galicji – narastanie konfliktu polsko-ukraińskiego i jego następstwa – udział Polaków w europejskiej Wiośnie Ludów – znaczenie terminu *serwituty*	– omawia przyczyny i skutki […] Wiosny Ludów na ziemiach polskich (XXI.2)
7. Kultura polska doby romantyzmu	– kultura polska po rozbiorach – idee romantyzmu – osiągnięcia kultury polskiej doby romantyzmu – polski mesjanizm – początki badań historii Polski – znaczenie terminów: *romantyzm*, *mesjanizm*	– charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji […] (XX.5)
Rozdział III: Europa i świat w latach 1864–1914		
1. Stany Zjednoczone w XIX wieku	– rozwój terytorialny Stanów Zjednoczonych – rozwój osadnictwa i los rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej – dualizm gospodarczy i polityczny Stanów Zjednoczonych w połowie XIX w. – problem niewolnictwa i ruch abolicjonistyczny – przyczyny i przebieg wojny secesyjnej – skutki wojny domowej – rozwój demograficzny Stanów Zjednoczonych – napływ imigrantów – znaczenie terminów: *abolicjonizm, secesja, Unia, Konfederacja, wojna totalna*	– prezentuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych (XXIII.2)
2. Zjednoczenie Włoch i Niemiec	– rola Piemontu w procesie jednoczenia Włoch – idee zjednoczenia Włoch Camilla Cavoura i Giuseppe Garibaldiego – przebieg wojny z Austrią i rola Francji w procesie jednoczenia Włoch – wyprawa „tysiąca czerwonych koszul” – zjednoczenie Włoch i powstanie Królestwa Włoskiego – koncepcje zjednoczenia Niemiec – rola Prus w procesie jednoczenia Niemiec – polityka Ottona von Bismarcka – wojny z Danią i Austrią oraz ich znaczenie dla poszerzania wpływów pruskich w Niemczech	– opisuje sytuację polityczną w Europie w II połowie XIX wieku, w tym procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec (XXIII.1)

	– wojna z Francją – okoliczności wybuchu, przebieg i skutki – proklamacja Cesarstwa Niemieckiego – Komuna Paryska – znaczenie terminów: *risorgimento, idea Małych Niemiec, idea Wielkich Niemiec, zjednoczenie „krwią i żelazem”, komunardzi*	
3. Kolonializm w XIX wieku	– przyczyny ekspansji kolonialnej – kolonizacja Afryki – polityka kolonialna w Azji – polityka kolonialna nowych mocarstw – gospodarcza i społeczna rola kolonii w XIX w. – konflikty kolonialne – imperium kolonialne Wielkiej Brytanii – znaczenie terminu *kolonializm*	– wyjaśnia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku (XXIII.3)
4. Rozwój nowych ruchów politycznych	– demokratyzacja życia politycznego – rozwój ruchu robotniczego – narodziny nurtu socjaldemokratycznego – anarchizm i jego ideologia – początki chrześcijańskiej demokracji – rozwój ideologii nacjonalistycznych – wpływ przemian cywilizacyjnych na proces emancypacji kobiet – działalność sufrażystek i jej skutki – znaczenie terminów: *społeczeństwo industrialne, anarchizm, solidaryzm społeczny, nacjonalizm, syjonizm, emancypacja, sufrażystki*	– wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe (XXIII.4)
5. Postęp techniczny i zmiany cywilizacyjne	– rozwój nauk przyrodniczych – teoria ewolucji i jej znaczenie – rozwój medycyny i higieny w II połowie XIX w. – odkrycia z dziedziny fizyki – promieniotwórczość pierwiastków – rozwój komunikacji i transportu – budowa Kanałów Sueskiego i Panamskiego oraz ich znaczenie – wpływ odkryć i wynalazków na życie codzienne w II połowie XIX w.	– wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe (XXIII.4)
6. Kultura i sztuka przełomu XIX wieku	– wzrost popularności literatury i prasy w XIX w. – nowe nurty w malarstwie i architekturze II połowy XIX w. – początki kinematografii – narodziny kultury masowej – upowszechnienie sportu – znaczenie terminów: *realizm, naturalizm, impresjonizm, historyzm*	– wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe (XXIII.4)

Rozdział IV: Ziemie polskie po Wiośnie Ludów		
1. Ziemie polskie przed powstaniem styczniowym	– początki pracy organicznej – Galicja po Wiośnie Ludów – odwilż posewastopolska w Rosji i Królestwie Polskim – wzrost aktywności wśród polskiego społeczeństwa – manifestacje patriotyczne i „rewolucja moralna” – stronnictwa polityczne w Królestwie Polskim – „biali” i „czerwoni” – znaczenie terminów: *„rewolucja moralna”*, *biali*, *czerwoni*	– omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” 1861–1862 (XXII.1)
2. Powstanie styczniowe	– polityka władz Królestwa Polskiego – postawa A. Wielopolskiego i jego reformy – bezpośrednie przyczyny wybuchu powstania styczniowego – wybuch powstania – manifest Tymczasowego Rządu Narodowego – przebieg i charakter walk powstańczych w Królestwie Polskim i na Litwie – rola dyktatorów i Rządu Narodowego – kwestia chłopska podczas powstania styczniowego – dekret cara o uwłaszczeniu – znaczenie terminów: *„rewolucja moralna”, biali, czerwoni, branka, dyktator, państwo podziemne, uwłaszczenie*	– omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” 1861–1862 (XXII.1) – dokonuje charakterystyki działań powstańczych z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie (XXII.2) – omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach (XXII.3)
3. Represje po powstaniu styczniowym	– represje wobec uczestników powstania styczniowego – likwidacja odrębności Królestwa Polskiego – polityka rusyfikacji urzędów i szkolnictwa – represje wobec Kościoła katolickiego i unickiego – polityka Rosji na ziemiach zabranych – sposoby oporu Polaków przed polityką rusyfikacji – znaczenie terminów: *rusyfikacja*, *generał-gubernator*, *noc apuchtinowska*	– wylicza formy represji popowstaniowych (XXII.4)
4. W zaborze pruskim i austriackim	– polityka germanizacji w zaborze pruskim – rugi pruskie, działalność Hakaty i Kulturkampf – autonomia Galicji i jej przejawy – polonizacja oświaty i rozwój kultury – Galicja polskim Piemontem	– wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – […] germanizacja (Kulturkampf), autonomia galicyjska (XXIV.1)

	– postawy Polaków wobec polityki zaborców w zaborze pruskim i austriackim – świadomość narodowa Polaków pod zaborami i proces powstawania nowoczesnego narodu polskiego – znaczenie terminów: *rugi pruskie, Komisja Kolonizacyjna, Hakata, Kulturkampf, ustawa kagańcowa*	– opisuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy (XXIV.2) – opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków (XXIV.3)
5. Rozwój gospodarczy ziem polskich	– przemiany gospodarcze na ziemiach polskich w II połowie XIX w. – przemiany społeczne na ziemiach polskich w II połowie XIX w. – inne narodowości na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej – przemiany cywilizacyjne na ziemiach polskich w II połowie XIX w. – znaczenie terminów: *emigracja zarobkowa*, *ziemiaństwo*	– opisuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy (XXIV.2) – opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków (XXIV.3)
6. Nowe ruchy polityczne na ziemiach polskich	– okoliczności narodzin nowych ruchów politycznych na ziemiach polskich – założenia programowe i działalność partii politycznych należących do ruchu socjalistycznego, narodowego i ludowego – podziały na polskiej scenie politycznej na przełomie XIX i XX w.	– omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy) (XXIV.4)
7. Organizacje niepodległościowe na początku XX wieku	– społeczne i narodowe przyczyny rewolucji 1905–1907 na ziemiach polskich – metody walki stosowane w czasie rewolucji 1905–1907 – stosunek polskich ugrupowań politycznych do rewolucji 1905–1907 – Polacy wobec zaostrzania się sytuacji międzynarodowej w przededniu wielkiej wojny – orientacja proaustriacka i prorosyjska – ich oczekiwania polityczne i najważniejsi działacze – narodziny organizacji niepodległościowych – znaczenie terminów: *Polska Organizacja Wojskowa*, *Polskie Drużyny Strzeleckie*, *Związek Strzelecki*	– wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905–1907 (XXIV.5) – charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908–1914 (XXIV.6)
8. Kultura polska na przełomie XIX i XX wieku	– program polskiego pozytywizmu i jego wybitni przedstawiciele – znaczenie pracy organicznej i pracy u podstaw – wzrost popularności powieści i malarstwa historycznego	– opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków (XXIV.3)

	– wyodrębnienie się i charakterystyka polskiej inteligencji – rola inteligencji w rozwoju narodu polskiego – polskie szkoły historyczne i ich odmienne pojmowanie losów Polski – Młoda Polska i jej wkład w rozwój kultury polskiej przełomu wieków – znaczenie terminów: *secesja, modernizm, Młoda Polska, katastrofizm, symbolizm, impresjonizm*	
Rozdział V: Pierwsza wojna światowa		
1. Świat na drodze ku wojnie światowej	– nowe mocarstwa (Stany Zjednoczone, Niemcy i Japonia) oraz ich ambicje – wojna rosyjsko-japońska i jej znaczenie – wyścig zbrojeń – nowe rozwiązania techniczne – narastanie sprzeczności politycznych, gospodarczych i militarnych między państwami europejskimi – powstanie trójprzymierza i trójporozumienia – kongres berliński i jego wpływ na sytuację na Bałkanach – wojny bałkańskie i ich skutki – znaczenie terminów: *trójprzymierze*, *trójporozumienie*, *kocioł bałkański*	– omawia najważniejsze konflikty pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX wieku (XXV.1) – wymienia główne przyczyny wojny – polityczne i gospodarcze, pośrednie i bezpośrednie (XXV.2)
2. Na frontach I wojny światowej	– zamach w Sarajewie jako bezpośrednia przyczyna wybuchu I wojny światowej – działania na froncie zachodnim (bitwy nad Marną, pod Ypres, o Verdun, nad Sommą) – walki na Bałkanach i we Włoszech – wojna na morzach – przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny – zakończenie działań wojennych – traktat brzeski, rozejm w Compiègne – znaczenie terminów: *wojna błyskawiczna, wojna pozycyjna, państwa centralne, nieograniczona wojna podwodna*	– wymienia główne przyczyny wojny – polityczne i gospodarcze, pośrednie i bezpośrednie (XXV.2) – omawia specyfikę działań wojennych: wojna pozycyjna, manewrowa, działania powietrzne i morskie (XXV.3) – charakteryzuje postęp techniczny w okresie I wojny światowej (XXV.4)
3. I wojna światowa na ziemiach polskich	– oczekiwania Polaków wobec nadchodzącej wojny – walki na froncie wschodnim (bitwy pod Tannenbergiem i Gorlicami) – I Kompania Kadrowa i Legiony Polskie – szlak bojowy Legionów Polskich – kryzys przysięgowy i jego znaczenie – polskie formacje zbrojne u boku Rosji – Błękitna Armia gen. J. Hallera	– ocenia polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny (XXVI.3)

	– znaczenie terminów: *Legiony Polskie*, *kryzys przysięgowy*	
4. Rewolucje w Rosji	– przyczyny, przebieg i skutki rewolucji lutowej w Rosji – okres dwuwładzy – działalność Lenina – ogłoszenie tzw. tez kwietniowych – rewolucja październikowa i jej skutki – wojna domowa – następstwa polityczne i międzynarodowe rewolucji bolszewickiej i wojny domowej – znaczenie terminów: *mienszewicy, bolszewicy, biali, czerwoni, dyktatura proletariatu*	– opisuje rewolucję i wojnę domową w Rosji (XXV.5)
5. Sprawa polska podczas I wojny światowej	– państwa zaborcze wobec sprawy polskiej – Akt 5 listopada i jego znaczenie dla sprawy polskiej – państwa ententy wobec sprawy polskiej – orędzie prezydenta T.W. Wilsona – ustalenia traktatu wersalskiego wobec ziem polskich – udział Polaków w obradach konferencji pokojowej w Paryżu i jej decyzje w sprawie polskiej – znaczenie terminów: *Akt 5 listopada*, *Rada Regencyjna*, *linia Curzona*	– charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny (XXVI.1) – omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej: akt 5 listopada 1916 roku, rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 roku (XXVI.2) – ocenia polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny (XXVI.3)
Rozdział VI: Świat w okresie międzywojennym		
1. Ład wersalski	– skutki I wojny światowej – traktat wersalski i jego postanowienia – traktaty pokojowe z państwami centralnymi: Austrią, Węgrami, Bułgarią i Turcją – powstanie Ligi Narodów – powstanie nowych lub odzyskanie niepodległości w Europie przez państwa takie jak: Polska, Czechosłowacja, Królestwo SHS (Jugosławia), Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, Irlandia – konferencja w Locarno i jej postanowienia – wielki kryzys gospodarczy i jego skutki polityczne – znaczenie terminów: *system wersalski, mały traktat wersalski, demilitaryzacja, plebiscyt, Liga Narodów, czarny czwartek, New Deal*	– charakteryzuje postanowienia konferencji paryskiej oraz traktatu w Locarno; ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i ład wersalski (XXVII.2)
2. Narodziny faszyzmu	– przyczyny powojennego kryzysu demokracji	– charakteryzuje oblicza totalitaryzmu (włoskiego

	– narodziny i rozwój włoskiego faszyzmu (ideologia, działalność partii faszystowskiej, przejęcie władzy przez B. Mussoliniego, budowa państwa totalitarnego) – powstanie i rozwój niemieckiego narodowego socjalizmu (ideologia, działalność partii narodowosocjalistycznej, przejęcie władzy przez A. Hitlera, budowa państwa totalitarnego) – społeczeństwo III Rzeszy – represje i zbrodnie nazistów w pierwszych latach sprawowania władzy w Niemczech – faszyzm i autorytaryzm w innych państwach europejskich – znaczenie terminów: *faszyzm, marsz na Rzym, narodowy socjalizm (nazizm), system monopartyjny, indoktrynacja, totalitaryzm, autorytaryzm, antysemityzm, ustawy norymberskie, „noc kryształowa”*	faszyzmu, niemieckiego narodowego socjalizmu […]): ideologię i praktykę (XXVII.3)
3. ZSRR – imperium komunistyczne	– ekspansja terytorialna Rosji Radzieckiej – utworzenie ZSRR – okoliczności przejęcia władzy przez J. Stalina i metody jej sprawowania – funkcjonowanie gospodarki w ZSRR w okresie międzywojennym – terror komunistyczny – propaganda komunistyczna – stosunki radziecko-niemieckie w okresie międzywojennym i znaczenie współpracy tych państw – powstanie, cele i działalność Kominternu – znaczenie terminów: *stalinizm, NKWD, kult jednostki, wielka czystka, komunizm wojenny, Nowa Ekonomiczna Polityka, kolektywizacja, gospodarka planowa, Gułag, łagry, Komintern*	– charakteryzuje oblicza totalitaryzmu ([…] systemu sowieckiego): ideologię i praktykę (XXVII.3)
4. Zmiany cywilizacyjne i kultura w okresie międzywojennym	– przemiany społeczne po I wojnie światowej – przemiany w modzie i życiu codziennym – rozwój nauki i techniki (wynalazki, środki transportu publicznego, motoryzacja, kino, radio, telewizja) – kultura masowa i jej wpływ na społeczeństwo	– opisuje kulturowe i cywilizacyjne następstwa wojny (XXVII.1)

	– nowe kierunki w architekturze i sztuce – znaczenie terminów: *emancypacja*, *kultura masowa*, *mass media*	
5. Świat na drodze ku II wojnie światowej	– militaryzacja Niemiec i jej konsekwencje – ekspansja Japonii na Dalekim Wschodzie – polityka zagraniczna Włoch – wojna domowa w Hiszpanii i jej kontekst międzynarodowy – Anschluss Austrii – polityka ustępstw Zachodu wobec Niemiec – konferencja w Monachium i jej następstwa – powstanie osi Rzym–Berlin–Tokio – Europa w przededniu wojny – aneksja Czechosłowacji, zajęcie Kłajpedy przez III Rzeszę – znaczenie terminów: *remilitaryzacja, Anschluss, państwa osi,* appeasement*, aneksja*	– omawia japońską agresję na Dalekim Wschodzie (XXXI.1) – przedstawia ekspansję Włoch i wojnę domową w Hiszpanii (XXXI.2) – opisuje politykę hitlerowskich Niemiec – rozbijanie systemu wersalsko-lokarneńskiego: od remilitaryzacji Nadrenii do układu w Monachium (XXXI.3) – charakteryzuje politykę ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera (XXXI.4)
Rozdział VII: Polska w okresie międzywojennym		
1. Odrodzenie Rzeczypospolitej	– sytuacja ziem polskich pod koniec I wojny światowej – powstanie lokalnych ośrodków polskiej władzy: Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu i Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej w Lublinie – powrót J. Piłsudskiego z Magdeburga i przejęcie władzy – powołanie i pierwsze reformy rządu J. Moraczewskiego – utworzenie rządu I.J. Paderewskiego – początki odbudowy państwowości polskiej – trudności w unifikacji państwa – znaczenie terminów: *naczelnik państwa*, *unifikacja*	– omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej – od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji" (XXVIII.1) – charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń oraz dziedzictwa zaborowego (XXIX.1)
2. Walki o granicę zachodnią i południową	– sytuacja Polaków w zaborze pruskim pod koniec I wojny światowej – przebieg i skutki powstania wielkopolskiego – zaślubiny z morzem – przyczyny, przebieg i skutki powstań śląskich – plebiscyt na Górnym Śląsku – plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu – konflikt o Śląsk Cieszyński	– przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje a fenomen Powstania Wielkopolskiego i powstań śląskich (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód) (XXVIII.2)

	– znaczenie terminów: *Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku*, *plebiscyt*, *Polski Komisariat Plebiscytowy*	
3. Walki o granicę wschodnią	– spór o kształt odrodzonej Polski – koncepcje granic i koncepcje państwa R. Dmowskiego i J. Piłsudskiego – spór polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią – wojna polsko-bolszewicka (wyprawa na Kijów, bitwa warszawska, pokój w Rydze i jego postanowienia) – problem Litwy Środkowej, bunt gen. L. Żeligowskiego i jego skutki – znaczenie terminów: *koncepcja inkorporacyjna, koncepcja federacyjna, Orlęta Lwowskie, cud nad Wisłą, linia Curzona, bunt Żeligowskiego*	– przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje a fenomen Powstania Wielkopolskiego i powstań śląskich (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód) (XXVIII.2) – opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski) (XXVIII.3)
4. Rządy parlamentarne	– pierwsze wybory parlamentarne – postanowienia małej konstytucji z 1919 r. – ustrój II Rzeczypospolitej w świetle konstytucji marcowej z 1921 r. – elekcja G. Narutowicza na prezydenta i jego zabójstwo – rząd W. Grabskiego – polska scena polityczna przed zamachem majowym – charakterystyka rządów parlamentarnych w latach 1919–1926 – znaczenie terminów: *sejm ustawodawczy, mała konstytucja, konstytucja marcowa, kontrasygnata, Zgromadzenie Narodowe, system parlamentarny, czynne i bierne prawo wyborcze*	– omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej – od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji” (XXVIII.1) – charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 roku (XXIX.2)
5. Zamach majowy i rządy sanacyjne	– przyczyny i przejawy kryzysu rządów parlamentarnych w II Rzeczypospolitej – przebieg i skutki zamachu majowego – wybór I. Mościckiego na prezydenta – wzmocnienie władzy wykonawczej poprzez wprowadzenie noweli sierpniowej – główne zasady ustrojowe konstytucji kwietniowej z 1935 r. – cechy charakterystyczne rządów sanacji do 1935 r. – stosunek rządów sanacyjnych do opozycji politycznej (proces brzeski, wybory brzeskie)	– omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego (XXIX.3) – opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 roku) (XXIX.4)

	– śmierć J. Piłsudskiego i walka o władzę w obozie sanacji – polski autorytaryzm na tle europejskim – znaczenie terminów: *przewrót majowy, piłsudczycy, sanacja, autorytaryzm, nowela sierpniowa, rządy pułkowników, BBWR, Centrolew, wybory brzeskie, proces brzeski, konstytucja kwietniowa*	
6. II Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej	– sytuacja międzynarodowa odrodzonego państwa na początku lat dwudziestych – sojusze z Francją i Rumunią – znaczenie układów w Rapallo i Locarno dla międzynarodowej pozycji Polski – idea polityki zagranicznej J. Piłsudskiego i próby jej realizacji – założenia polityki równowagi i „równych odległości" – relacje Polski z Niemcami i ZSRR (traktat o nieagresji z ZSRR, deklaracja o niestosowaniu przemocy z Niemcami) – znaczenie terminów: *polityka prometejska, Międzymorze, polityka równowagi i „równych odległości", wojna prewencyjna*	– przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi) (XXIX.5)
7. Społeczeństwo II Rzeczypospolitej	– struktura społeczna, narodowościowa i wyznaniowa II Rzeczypospolitej – polityka II Rzeczypospolitej wobec mniejszości narodowych – rozwój szkolnictwa w II Rzeczypospolitej – osiągnięcia polskiej nauki	– charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego (XXX.1) – podaje najważniejsze osiągnięcia […] naukowe Polski w okresie międzywojennym (XXX.4)
8. Osiągnięcia II Rzeczypospolitej	– dorobek i twórcy polskiej kultury w dwudziestoleciu międzywojennym – rozwój polskiej kinematografii – cechy charakterystyczne gospodarki II RP (różnice w rozwoju gospodarczym ziem polskich, trudności w ich integracji, podział na Polskę A i B) – wielkie reformy gospodarcze dwudziestolecia międzywojennego – reformy W. Grabskiego i E. Kwiatkowskiego – wielki kryzys ekonomiczny w Polsce i jego skutki – osiągnięcia gospodarcze w II Rzeczypospolitej: budowa Gdyni, magistrali węglowej, Centralnego Okręgu Przemysłowego	– omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich (XXX.2) – ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego (XXX.3) – podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym (XXX.4)

	– znaczenie terminów: *Polska A i B*, *magistrala węglowa*, *COP*	
9. Polska w przededniu II wojny światowej	– postawa Polski wobec decyzji konferencji monachijskiej – relacje polsko-litewskie – niemieckie żądania wobec Polski – postawa władz polskich wobec roszczeń Hitlera – zacieśnienie współpracy Polski z Francją i Wielką Brytanią – pakt Ribbentrop–Mołotow i jego konsekwencje – postawa społeczeństwa polskiego wobec pogarszającej się sytuacji międzynarodowej	– przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi) (XXIX.5) – charakteryzuje politykę ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera (XXXI.4) – wymienia konsekwencje paktu Ribbentrop–Mołotow (XXXI.5)

KLASA VIII		
Temat	**Materiał nauczania**	**Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:**
Rozdział I: II wojna światowa		
1. Napaść na Polskę	– położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu wojny – prowokacje niemieckie i ich znaczenie – kampania wrześniowa i jej przebieg (bitwa graniczna, obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem, bitwa nad Bzurą) – wypowiedzenie wojny Niemcom przez Wielką Brytanię i Francję („dziwna wojna" na Zachodzie) – wkroczenie wojsk radzieckich na ziemie Rzeczypospolitej – ewakuacja władz państwowych do Rumunii i ich internowanie – bilans polskiej wojny obronnej (ofiary wśród ludności cywilnej, straty wojsk polskich i niemieckich) – znaczenie terminów: *blitzkrieg, bitwa graniczna, polskie Termopile, „dziwna wojna", internowanie*	– charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej (XXII.1) – opisuje i omawia etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących (XXII.2) – podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków, np.: obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem, bitwa nad Bzurą (XXII.3)
2. Podbój Europy przez Hitlera i Stalina	– uczestnicy, cele i charakter wojny – ekspansja Związku Radzieckiego – wojna z Finlandią, aneksja państw bałtyckich	– przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) (XXXIII.1)

	– podbój Europy przez hitlerowskie Niemcy – zajęcie Danii, Norwegii, Belgii, Holandii i Luksemburga – wojna Niemiec z Francją – podbój i okupacja Francji, utworzenie państwa Vichy – bitwa o Anglię – walki na Bałkanach – znaczenie terminów: *wojna zimowa, kolaboracja, Linia Maginota, operacja „Lew morski”*	
3. Wojna Niemiec z ZSRR	– założenia planu „Barbarossa” – etapy działań wojennych – przełomowe momenty i decydujące bitwy kampanii radzieckiej – blokada Leningradu, bitwa pod Moskwą, bitwa pod Stalingradem, bitwa na Łuku Kurskim – stosunek ludności cywilnej do niemieckiego okupanta – znaczenie terminów: *plan „Barbarossa”*, *wielka wojna ojczyźniana*, *operacja „Cytadela”*	– przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) (XXXIII.1) – wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi (XXXIII.3)
4. Polityka okupacyjna Niemiec	– metody prowadzenia działań wojennych przez hitlerowskie Niemcy (naloty na ludność i obiekty cywilne, pacyfikacje, egzekucje, obozy dla jeńców wojennych) – polityka okupanta niemieckiego wobec podbitych narodów (eksterminacja, deportacje, wysiedlenia, roboty przymusowe) – obozy koncentracyjne i obozy zagłady – założenia polityki rasowej III Rzeszy – Holokaust – postawy ludności wobec zagłady Żydów – postawy społeczeństw europejskich wobec okupanta (od kolaboracji po ruch oporu) – zbrodnie hitlerowskie na okupowanych terenach – znaczenie terminów: *okupacja, kolaboracja, eksterminacja, ruch oporu, polityka rasowa, getto, Generalny Plan Wschodni, ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej, Holokaust, obozy zagłady, obozy koncentracyjne, szmalcownicy*	– charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holokaustu (XXXIII.2)
5. Wojna poza Europą	– walki w Afryce Północnej od 1940 do 1944 r. (oblężenie Tobruku, bitwa pod El-Alamejn)	– przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II

	– ekspansja Japonii w Azji – wojna japońsko-amerykańska – atak Japończyków na Pearl Harbor, zmagania na Pacyfiku w latach 1941–1943, bitwa o Midway – wojna na Atlantyku w latach 1941–1943 – znaczenie terminów: *pakt trzech, wilcze stada*	wojny światowej (polityczne i militarne) (XXXIII.1) – wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi (XXXIII.3)
6. Droga do zwycięstwa	– lądowanie aliantów na Sycylii i w kontynentalnych Włoszech (bitwa o Monte Cassino) – lądowanie w Normandii i walki na froncie zachodnim (operacja „Market-Garden", bitwa w Ardenach) – ofensywa wojsk radzieckich na froncie wschodnim w latach 1944–1945 – zdobycie Berlina i kapitulacja Niemiec – ofensywa Stanów Zjednoczonych na Pacyfiku w 1945 r. – zbombardowanie Hiroszimy i Nagasaki, kapitulacja Japonii – znaczenie terminów: *operacja „Overlord", taktyka „żabich skoków"*, *kamikaze*	– przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) (XXXIII.1) – wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi (XXXIII.3)
7. Decyzje Wielkiej Trójki	– Karta atlantycka i jej znaczenie – pomoc Stanów Zjednoczonych dla państw walczących w pierwszych latach wojny – ogłoszenie Deklaracji Narodów Zjednoczonych – okoliczności powstania Wielkiej Koalicji – cele i zasady polityczne współdziałania wielkich mocarstw – współpraca brytyjsko-amerykańska i jej znaczenie (spotkania w Casablance i Quebecku) – konferencje Wielkiej Trójki w Teheranie i Jałcie – główni uczestnicy i postanowienia – znaczenie terminów: *Karta atlantycka*, *Wielka Trójka*, *porządek jałtański*	– przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) (XXXIII.1) – wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi (XXXIII.3) – wymienia główne decyzje konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam) (XXXIII.4) – przedstawia bezpośrednie skutki II wojny światowej, w tym problem zmiany granic i przesiedleń ludności (XXXIII.5)
Rozdział II: Polacy podczas II wojny światowej		
1. Okupowana Polska	– podział ziem polskich przez okupantów na mocy niemiecko-radzieckiego traktatu o granicach i przyjaźni z września 1939 r. oraz po czerwcu 1941 r. – polityka okupacyjna III Rzeszy wobec Polaków na ziemiach wcielonych do Niemiec i w Generalnym Gubernatorstwie	– porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce (XXXIV.1) – wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry, Katyń, kaźń

	– przykłady różnych form eksterminacji Polaków przez Niemców – w tym zbrodni masowych, represji wobec przedstawicieli inteligencji, obozy koncentracyjne i zagłady, tworzenie gett, wysiedlenia, przesiedlenia, wyzysk ekonomiczny, polityka wynaradawiania – polityka ZSRR wobec Polaków – sfałszowanie wyborów do zgromadzeń ludowych, wcielenie ziem polskich do republik radzieckich, paszportyzacja, terror stalinowski, deportacje, polityka wynaradawiania – zbrodnia katyńska – znaczenie terminów: *Generalne Gubernatorstwo, volkslista, akcja AB, obóz koncentracyjny, obóz zagłady, getto, prasa gadzinowa, granatowa policja, paszportyzacja, sowietyzacja, deportacja, indoktrynacja*	profesorów lwowskich […]) (XXXIV.2)
2. Władze polskie na wychodźstwie (1939–1941)	– powstanie rządu polskiego na wychodźstwie – założenia programowe rządu gen. W. Sikorskiego – powstanie Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – wojsko polskie we Francji – walki o Narwik – Polskie Siły Zbrojne w Wielkiej Brytanii – powstanie I Korpusu Polskiego, udział polskiego lotnictwa w bitwie o Anglię – działania polskiej marynarki wojennej – znaczenie terminów: *rząd na uchodźstwie*, *Rada Narodowa*	– przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu RP na wychodźstwie (XXXV.1) – umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny (XXXV.2) – przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej (XXXV.3)
3. Polskie państwo podziemne	– partyzantka powrześniowa i pierwsze organizacje konspiracyjne – powstanie Polskiego Państwa Podziemnego – struktura, cele i metody działania – działalność konspiracyjna – sabotaż, dywersja, prasa podziemna, tajne nauczanie – ZWZ i AK – organizacja, cele i działalność – struktury militarne polskich ugrupowań politycznych w okresie okupacji – znaczenie terminów: *Delegat Rządu RP na Kraj, Polskie Państwo Podziemne, Służba Zwycięstwu Polski, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa, sabotaż,*	– charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów (XXXIV.4)

	dywersja, Kedyw, Szare Szeregi, Bataliony Chłopskie	
4. Społeczeństwo polskie pod okupacją	– postawy ludności polskiej wobec okupantów niemieckich i radzieckich – życie społeczne pod okupacją – eksterminacja polskich Żydów – postawy Polaków i polskiego podziemia wobec eksterminacji Żydów – powstanie w getcie warszawskim – działania niemieckie na Zamojszczyźnie – konflikty etniczne na Kresach Wschodnich – rzeź wołyńska – znaczenie terminów: *eksterminacja, Żegota, Żydowska Organizacja Bojowa, UPA*	– charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holokaustu (XXXIII.2) – porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce (XXXIV.1) – wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich ([…] Zamojszczyzna) (XXXIV.2) – wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich (XXXIV.3)
5. Sprawa polska w latach 1941–1943	– układ Sikorski–Majski – jego postanowienia i realizacja – Armia Polska w ZSRR – powstanie armii Andersa, ewakuacja na Bliski Wschód – udział Polaków w walkach w Afryce – ujawnienie zbrodni katyńskiej – zerwanie stosunków ZSRR z polskim rządem na wychodźstwie – katastrofa w Gibraltarze i jej polityczne skutki – objęcie funkcji premiera przez S. Mikołajczyka – działalność polskich komunistów w ZSRR i powstanie tam pierwszych polskich oddziałów – działalność komunistów na ziemiach polskich – powstanie PPR i Krajowej Rady Narodowej – znaczenie terminów: *układ Sikorski–Majski, armia gen. Andersa, kościuszkowcy, Gwardia Ludowa, Krajowa Rada Narodowa*	– przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu RP na wychodźstwie (XXXV.1) – umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny (XXXV.2) – przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej (XXXV.3)
6. Powstanie warszawskie	– plan „Burza” – cele i założenia – realizacja planu „Burza” na Kresach Wschodnich – ogłoszenie Manifestu PKWN – decyzja o wybuchu powstania – powstanie warszawskie – przebieg walk i kapitulacja	– wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania (XXXIV.5).

	– skutki polityczne, militarne i społeczne powstania warszawskiego – postawy aliantów wobec powstania warszawskiego – ocena powstania warszawskiego – znaczenie terminów: *plan „Burza”*, *godzina „W”*	
7. Koniec polskiego państwa podziemnego	– sprawa polska w latach 1944–1945 – postanowienia konferencji jałtańskiej i poczdamskiej – utworzenie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej – rozwiązanie AK – proces szesnastu – udział polskich wojsk w walkach na froncie zachodnim w latach 1944–1945 – okoliczności powstania oraz szlak bojowy 1. i 2. Armii Wojska Polskiego – znaczenie terminów: *linia Gustawa*, *proces szesnastu*	– umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny (XXXV.2) – przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rola Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego […]) (XXXVII.1);
Rozdział III: Świat po II wojnie światowej		
1. Nowy podział świata	– konferencja w Poczdamie i jej postanowienia – traktat paryski z 1947 r. – bilans II wojny światowej – procesy norymberskie – powstanie ONZ – zmierzch dawnych mocarstw – pozycja Stanów Zjednoczonych i ZSRR na arenie międzynarodowej – podział Europy – żelazna kurtyna – geneza i przejawy zimnej wojny – doktryna Trumana, powstanie NATO i Układu Warszawskiego – ekspansja komunizmu w Europie – plan Marshalla i jego skutki dla Europy – znaczenie terminów: *reparacje powojenne, procesy norymberskie, Karta Narodów Zjednoczonych, zimna wojna, żelazna kurtyna, doktryna Trumana, plan Marshalla, pakt północnoatlantycki*	– charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych (XXXVI.1) – wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny (XXXVI.2) – wskazuje na mapie państwa NATO i Układu Warszawskiego, charakteryzując oba bloki polityczno-wojskowe (XXXVI.4)
2. Niemcy po II wojnie światowej	– podział Niemiec na strefy okupacyjne – powojenna polityka mocarstw wobec Niemiec – powstanie Bizonii – I kryzys berliński i blokada Berlina Zachodniego – utworzenie RFN i NRD – powstanie berlińskie w czerwcu 1953 r.	– opisuje okoliczności powstania NRD i RFN (XXXVI.3); – wymienia konflikty doby zimnej wojny, […] omawia skutki blokady Berlina […] (XXXVI.7)

	– II kryzys berliński i budowa muru berlińskiego – znaczenie terminów: *denazyfikacja, dekartelizacja, demokratyzacja, decentralizacja, Sojusznicza Rada Kontroli, Bizonia, Trizonia, blokada Berlina Zachodniego, powstanie berlińskie, mur berliński*	
3. Państwa bloku wschodniego	– ZSRR po II wojnie światowej – rola polityczna i militarna, powojenny terror – sposoby przejmowania władzy przez komunistów w państwach Europy Środkowej – sowietyzacja państw bloku wschodniego – powołanie Kominformu i jego rola – powstanie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej – znaczenie terminów: *kult jednostki, taktyka salami, demokracja ludowa, realny socjalizm*	– omawia sytuację w ZSRR i państwach jego strefy wpływów […] (XXXVI.5)
4. Blok wschodni po śmierci Stalina	– śmierć J. Stalina i walka o władzę – XX zjazd KPZR i referat N. Chruszczowa – przejawy odwilży w państwach bloku wschodniego – powstanie węgierskie w 1956 r. – ZSRR pod rządami N. Chruszczowa – znaczenie terminów: *odwilż*, *tajny referat*	– omawia sytuację w ZSRR i państwach jego strefy wpływów z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 roku […] (XXXVI.5)
5. Daleki Wschód po II wojnie światowej	– wojna w Korei – przyczyny, przebieg i skutki – wojna domowa w Chinach – proklamowane powstania ChRL – cechy charakterystyczne chińskiego komunizmu – „wielki skok" i rewolucja kulturalna – polityka międzynarodowa ChRL – znaczenie terminów: *„wielki skok", rewolucja kulturalna, czerwona książeczka, „brudna wojna", Vietcong, Czerwoni Khmerzy*	– wymienia konflikty doby zimnej wojny, w tym wojny w Korei […] (XXXVI.7) – omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej (XXXVI.9)
6. Rozpad systemu kolonialnego	– kryzys systemu kolonialnego po II wojnie światowej – proces dekolonizacji – cechy charakterystyczne i konsekwencje – dekolonizacja Azji – uzyskanie niepodległości przez Indie – konflikt indyjsko-pakistański – procesy dekolonizacyjne w Afryce – wpływ zimnej wojny na proces dekolonizacji	– określa przyczyny, umieszcza w czasie i przestrzeni procesy dekolonizacyjne i ocenia ich następstwa (XXXVI.6)

	– ruch państw niezaangażowanych – problemy krajów Trzeciego Świata – znaczenie terminów: *mocarstwa kolonialne, system kolonialny, dekolonizacja, neokolonializm, Trzeci Świat, państwa niezaangażowane, kryzys sueski, Rok Afryki, apartheid*	
Rozdział IV: Polska po II wojnie światowej		
1. Początki władzy komunistów w Polsce	– nowe granice Polski – walka z opozycją polityczną i podziemiem niepodległościowym – sytuacja Kościoła katolickiego – referendum z 1946 r. – pogrom kielecki – kampania przedwyborcza i wybory z 1947 r. – Sejm Ustawodawczy i uchwalenie małej konstytucji – utrwalanie władzy komunistów – znaczenie terminów: *Ziemie Odzyskane, podziemie niepodległościowe, żołnierze wyklęci, referendum, pogrom, Blok Demokratyczny, „cuda nad urną”*	– przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów ([…] referendum ludowe, wybory w 1947 roku) (XXXVII.1) – charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]) (XXXVII.2) – omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki (XXXVIII.2)
2. Odbudowa powojenna	– powierzchnia i ludność Polski po 1945 r. – skala zniszczeń wojennych – przesiedlenia ludności – odbudowa kraju – reforma rolna i próby kolektywizacji wsi – nacjonalizacja przemysłu – „bitwa o handel” – industrializacja kraju – początki gospodarki planowej – założenia planów 3-letniego i 6-letniego oraz ich realizacja – społeczne i gospodarcze koszty uprzemysłowienia – znaczenie terminów: *reforma rolna, nacjonalizacja przemysłu, „bitwa o handel”, PGR*	– przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu (XXXVIII.1)
3. Polska w czasach stalinizmu	– proces przejmowania pełnej kontroli politycznej przez komunistów – utworzenie PZPR – zmiany w wojsku i rozbudowa aparatu bezpieczeństwa – uchwalenie konstytucji w 1952 r. – kult jednostki, sowietyzacja kultury, socrealizm	– charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]) (XXXVII.2) – przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-

	– indoktrynacja, propaganda, monopolizacja informacji – walka z Kościołem katolickim, próby jego podporządkowania władzy – życie społeczne i polityczne w okresie stalinowskim – znaczenie terminów: *odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne, PZPR, sowietyzacja, stalinizacja, socrealizm, kult jednostki, nomenklatura, ZMP*	społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu (XXXVIII.1) – omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki (XXXVIII.2)
4. Opór społeczny wobec stalinizmu	– działalność podziemnie niepodległościowego – wystąpienia robotnicze – stalinowski terror – represje wobec podziemia niepodległościowego	– charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]) (XXXVII.2) – omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki (XXXVIII.2)
5. Polski Październik	– początek odwilży w Polsce po śmierci J. Stalina – XX Zjazd KPZR i jego wpływ na sytuację polityczną w Polsce – walka frakcji wewnątrz PZPR – przyczyny wybuchu niezadowolenia społecznego w czerwcu 1956 r. w Poznaniu – przebieg poznańskiego Czerwca i jego skutki (reakcja władz i społeczeństwa) – polski Październik 1956 – zmiany w PZPR, przejęcie władzy przez W. Gomułkę – znaczenie terminów: *stalinizm, odwilż, frakcja partyjna, aparat bezpieczeństwa, puławianie, natolińczycy, poznański Czerwiec*	– wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego Czerwca 1956 roku oraz znacznie wydarzeń październikowych 1956 roku (XXXVIII.3)
6. Mała stabilizacja	– polityka gospodarcza i zagraniczna W. Gomułki – cechy charakterystyczne małej stabilizacji – wokół milenium – konflikt władz z Kościołem katolickim – przejawy opozycji wobec rządów W. Gomułki – przyczyny, przebieg i skutki wydarzeń marcowych w 1968 r. – przyczyny, przebieg i skutki Grudnia'70 – odsunięcie W. Gomułki od władzy – znaczenie terminów: *mała stabilizacja, List 34, obchody millenium, list*	– opisuje system władzy w latach 60. […] w PRL i formy uzależnienia od ZSRR (XXXIX.1) – charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich […] (XXXIX.2) – przedstawia i sytuuje w czasie różnorodność przyczyn kryzysów społecznych 1968, 1970 […] i ich konsekwencje (XXXIX.3) – wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla

	duszpasterski biskupów, komandosi, Marzec ’68, Grudzień ’70	stosunków politycznych i społecznych (XXXIX.4)
Rozdział V: Świat w II połowie XX wieku		
1. Zimna wojna i próby współistnienia	– polityka Stanów Zjednoczonych po wojnie koreańskiej – doktryna Eisenhowera – przyczyny, przebieg i skutki kryzysu kubańskiego – życie polityczne w Stanach Zjednoczonych (prezydentura J.F. Kennedy’ego, proces równouprawnienia ludności afroamerykańskiej) – wojna w Wietnamie – okres odprężenia w stosunkach Wschód–Zachód – KBWE – uczestnicy, decyzje i skutki – znaczenie terminów: *doktryna Eisenhowera, inwazja w Zatoce Świń, segregacja rasowa*	– wymienia konflikty doby zimnej wojny […] w Wietnamie […] oraz omawia skutki […] kryzysu kubańskiego (XXXVI.7)
2. Konflikty na Bliskim Wschodzie	– sytuacja geopolityczna na Bliskim Wschodzie po II wojnie światowej – powstanie państwa Izrael – konflikt Izraela z państwami arabskimi – problem palestyński – wojna sześciodniowa i wojna Jom Kippur – Bliski Wschód jako teren rywalizacji mocarstw – rewolucja islamska w Iranie – wojna iracko-irańska – I wojna w Zatoce Perskiej – znaczenie terminów: *Bliski Wschód, problem palestyński, wojna sześciodniowa, wojna Jom Kippur, rewolucja islamska, OWP, rewolucja islamska, muzułmańscy fundamentaliści*	– opisuje przebieg konfliktu na Bliskim Wschodzie (XXXVI.8)
3. Droga ku wspólnej Europie	– rozwój gospodarczy Europy Zachodniej – umacnianie się systemu demokratycznego w Europie Zachodniej – początki integracji europejskiej – traktaty rzymskie i powstanie wspólnot europejskich – etapy rozszerzania się EWG – polityczna integracja Europy Zachodniej – powstanie Unii Europejskiej – struktury unijne i ich znaczenie – znaczenie terminów: *plan Schumana, EWWiS, EWG, Euratom, Komisja Europejska, Unia Europejska, Parlament Europejski, układ z Schengen*	– przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej (XXXVI.12)

4. Przemiany społeczne i kulturowe lat 60.	– zmiany obyczajowe, nowe tendencje w kulturze i modzie – ruchy kontestatorskie – terroryzm lewacki – ruchy kobiece – walka z segregacją rasową – laicyzacja społeczeństw zachodnich – Sobór Watykański II – znaczenie terminów: *komercjalizacja, feminizm, dzieci kwiaty, ruch hipisowski, terroryzm, nauka społeczna Kościoła katolickiego, ruch ekumeniczny*	– opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej (XXXVI.13)
5. Blok wschodni w latach 60. i 70.	– ZSRR pod rządami L. Breżniewa – interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji – wyścig zbrojeń – pozycja ZSRR na świecie – znaczenie terminów: *doktryna Breżniewa, praska wiosna, wyścig zbrojeń*	– omawia sytuację w ZSRR i państwach jego strefy wpływów z uwzględnieniem wydarzeń […] i w Czechosłowacji w 1968 roku (XXXVI.5)
6. Kryzys i upadek komunizmu w Europie	– wkroczenie wojsk radzieckich do Afganistanu – ZSRR w latach 80. XX w. – objęcie rządów w ZSRR przez M. Gorbaczowa – problemy gospodarcze państw demokracji ludowej i wzrost znaczenia sił opozycyjnych w bloku państw komunistycznych – Jesień Ludów – przebieg i skutki – zjednoczenie Niemiec, podział Czechosłowacji, rozpad Jugosławii – kryzys wewnętrzny w ZSRR – przejęcie władzy przez B. Jelcyna – rozpad ZSRR – problemy gospodarcze i społeczne państw postkomunistycznych – znaczenie terminów: *opozycja, pierestrojka, głasnost, Wspólnota Niepodległych Państw, komitety helsińskie, Karta 77, Jesień Ludów, aksamitna rewolucja*	– wymienia konflikty doby zimnej wojny, w tym wojny w […] Afganistanie […] (XXXVI.7) – wyjaśnia przyczyny oraz lokalizuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu ZSRR na przełomie lat 80. i 90., a także wyjaśnia jego następstwa (XXXVI.10) – charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991 (XXXVI.11)
Rozdział VI: Polska w II połowie XX wieku		
1. Rządy Edwarda Gierka	– okoliczności przejęcia władzy przez E. Gierka – założenia polityki wewnętrznej i zagranicznej E. Gierka – polityka gospodarcza w czasach E. Gierka – reforma administracyjna – zmiany w konstytucji PRL – narastanie kryzysu gospodarczego	– opisuje system władzy w latach […] 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRR (XXXIX.1) – charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów […] gierkowskich (XXXIX.2)

	– wystąpienia robotników w czerwcu 1976 r. – wybór kardynała K. Wojtyły na papieża i jego pierwsza pielgrzymka do Polski – znaczenie terminów: *Czerwiec'76*, *konklawe*	– przedstawia i sytuuje w czasie różnorodność przy-czyn kryzysów społecznych […] 1976 i ich konsekwencje (XXXIX.3) – wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych (XXXIX.4) – przedstawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne (XXXIX.6)
2. Początki opozycji demokratycznej w Polsce	– rozwój opozycji politycznej – powstanie KOR, ROPCiO, WZZ – powstanie KPN – ruch studencki – SKS – funkcjonowanie drugiego obiegu – znaczenie terminów: *KOR, ROPCiO, KPN, drugi obieg*	– opisuje narodziny i działania opozycji politycznej 1976–1980 (XXXIX.5)
3. „Karnawał Solidarności"	– kryzys PRL pod koniec lat 70. – strajki robotnicze w lecie 1980 r. – przyczyny sukcesu strajkujących – podpisanie porozumień sierpniowych – powstanie NSZZ „Solidarność" – znaczenie terminów: *porozumienia sierpniowe, 21 postulatów, stan wojenny, Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, pacyfikacja kopalni „Wujek"*	– wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r. (XXXIX.7) – charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność" (XXXIX.8)
4. Stan wojenny	– przyczyny wprowadzenia stanu wojennego – gen. W. Jaruzelski I sekretarzem PZPR – wprowadzenie stanu wojennego – represje reżimu w okresie stanu wojennego – pacyfikacje strajków, internowanie – postawy społeczeństwa polskiego w okresie stanu wojennego – konsekwencje wprowadzenia stanu wojennego – znaczenie terminów: *stan wojenny, Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, pacyfikacja, godzina milicyjna, internowanie*	– wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje (XL.1) – przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego (XL.2)
5. Koniec PRL	– nieudane próby reform gospodarczych – ostatnie lata PRL (zabójstwo księdza J. Popiełuszki, strajki w 1988 r.) – pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny – obrady i postanowienia Okrągłego Stołu	– przedstawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne (XXXIX.6) – wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia Okrągłego

	– wybory czerwcowe w 1989 r. – znaczenie terminów: *Komitet Obywatelski „Solidarność”, obrady Okrągłego Stołu, lista krajowa, wybory czerwcowe, sejm kontraktowy, Obywatelski Klub Parlamentarny*	Stołu, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia (XL.3)
6. Polska w okresie przemian ustrojowych	– realizacja koncepcji „wasz prezydent, nasz premier” – wybór gen. W. Jaruzelskiego na prezydenta, powstanie rządu T. Mazowieckiego – przemiany ustrojowe – hiperinflacja i reformy gospodarcze L. Balcerowicza – gospodarcze i społeczne skutki reform – polityka „grubej kreski” – ustąpienie gen. W. Jaruzelskiego, wybór na prezydenta L. Wałęsy – znaczenie terminów: *hiperinflacja, plan Balcerowicza, denominacja, prywatyzacja, gospodarka wolnorynkowa, polityka „grubej kreski”*	– opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997 (XLI.1) – charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90. (XLI.2) – wyjaśnia przyczyny napięć społecznych (XLI.3) – przedstawia i sytuuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę (XLII.1)
Rozdział VII: Polska, Europa i świat na przełomie XX i XXI wieku		
1. Świat po rozpadzie ZSRR	– ład europejski i światowy po rozpadzie państw bloku wschodniego – ważniejsze konflikty zbrojne współczesnego świata – interwencje zbrojne Stanów Zjednoczonych i ich konsekwencje polityczno-militarne – atak na WTC w 2001 r. – ogłoszenie wojny z terroryzmem – przemiany na Dalekim Wschodzie, wzrost znaczenia gospodarczego strefy azjatyckiej – konflikty na terenie byłego ZSRR – znaczenie terminów: *NAFTA, Al-Kaida, fundamentalizm islamski, WTC, II wojna w Zatoce Perskiej, masakra na placu Tiananmen*	
2. Polska w latach 90. XX wieku	– pierwsze demokratyczne wybory do parlamentu, uchwalenie małej konstytucji w 1992 r. – wycofanie wojsk radzieckich z Polski – spory polityczne i bilans rządów po 1991 r. – uchwalenie Konstytucji III Rzeczypospolitej – polityka gospodarcza – znaczenie terminów: *„wojna na górze”*, *lustracja*, *dekomunizacja*	– opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997 (XLI.1) – charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90. (XLI.2) – wyjaśnia przyczyny napięć społecznych (XLI.3)

3. Polska w NATO i EU	– przyczyny wstąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej – droga Polski do przystąpienie do struktur NATO – droga Polski do przystąpienia do UE – znaczenie wstąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej – misja w Afganistanie i Iraku	– wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r. (XLII.2) – wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Wspólnoty (Unii) Europejskiej w 2004 r. (XLII.3)
4. Świat w erze globalizacji	– nowe środki komunikacji i przekazu informacji – cechy współczesnej kultury – rozwój turystyki i wypoczynku – rozwój gospodarki – znaczenie terminów: *globalizacja, Internet, telefonia komórkowa, popkultura, amerykanizacja*	– opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej (XXXVI.13)
5. Wyzwania współczesnego świata	– zagrożenia ekologiczne – wzrost kontrastów społecznych, zderzenie cywilizacji i rodzące się konflikty – terroryzm – migracje – aktualne konflikty na świecie – znaczenie terminu *terroryzm*	– opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej (XXXVI.13)

5. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW EDUKACYJNYCH

W edukacji historycznej na poziomie szkoły podstawowej nauczyciel odgrywa szczególnie istotną rolę. Na tym etapie edukacyjnym historia jest dla uczniów – mających jeszcze ograniczoną zdolność samodzielnego zdobywania wiedzy – przedmiotem zupełnie nowym. Nieznana dotąd tematyka budzi u młodych ludzi naturalną ciekawość i chęć poznawania minionych dziejów. Wykorzystując swoje umiejętności dydaktyczne, wiedzę i osobowość, nauczyciel powinien skupić uwagę uczniów i stać się dla nich przewodnikiem oprowadzającym po fascynującym świecie przeszłości.

W klasie 4, aby bardziej zaciekawić uczniów historią, przyjęto zasadę łączenia wiedzy historycznej z odniesieniami do współczesności. Przykładowo podczas omawiania dokonań Kazimierza Wielkiego właściwe będzie odwołanie się do Uniwersytetu Jagiellońskiego dawniej i dziś. W trakcie zajęć dotyczących Zawiszy Czarnego warto przeprowadzić rozmowę o rekonstruktorach wydarzeń epoki średniowiecza. Taki sposób konstruowania lekcji ma kilka istotnych zalet:

1. pozwala na zaabsorbowanie uczniów poruszanymi zagadnieniami;

2. umożliwia zastosowanie wielu aktywizujących metod nauczania;

3. sprawia, że uczniowie szybciej pojmują sens edukacji historycznej oraz charakter myślenia przyczynowo-skutkowego;

4. daje szansę na zaprezentowanie wiedzy w atrakcyjny sposób, co czyni ją łatwiej przyswajalną dla uczniów.

W dążeniu do uatrakcyjnienia zajęć należy uwzględnić fakt, że młodzież wychowywana w epoce internetu łatwiej i w pełniejszy sposób odbiera informacje pochodzące z przekazów graficznych niż informacje podane za pomocą długiej narracji. Dlatego właśnie większą rolę w nauczaniu powinny

odgrywać różnego rodzaju grafiki i prezentacje plastyczne, które w sposób obrazowy przedstawiają fakty z przeszłości i pozwalają na lepsze zrozumienie procesów historycznych. Dzięki nim uczeń może pogłębić swoją wiedzę, a także doskonalić umiejętności odczytywania i interpretacji danych pochodzących z różnych źródeł. Podczas pracy z podręcznikiem należy zatem położyć szczególny nacisk na wykorzystanie atrakcyjnych ilustracji i infografik. Większość szkół obecnie ma możliwość, aby podczas lekcji prezentować informacje, plany, zdjęcia, fragmenty źródeł – za pomocą środków multimedialnych – głównie odbiornika telewizyjnego podłączonego z komputerem. W sposób znaczący poszerza to gamę możliwości zastosowania różnych środków dydaktycznych, wzbogacenia form przekazu i zaintrygowaniu uczniów odpowiednio dobranymi treściami. Olbrzymie możliwości stwarzają zajęcia z zastosowaniem tablicy multimedialnej. Przygotowanie prezentacji multimedialnej, zwłaszcza w klasach starszych, obecnie nie nastręcza uczniom większych trudności (zwłaszcza przy współpracy z nauczycielem), doskonale służy rozwijaniu umiejętności samodzielnego zdobywaniu wiedzy oraz kształceniu właściwego ich prezentowania (powiązania tekstu z ilustracjami, odpowiedniej selekcji materiału, umiejętności uchwycenie istoty opisywanego zagadnienia).

Ważnym zadaniem edukacyjnym jest kształcenie umiejętności czytania ze zrozumieniem. W procesie nauczania zapoznawanie uczniów z tekstami historycznymi, zawierającymi słownictwo nieużywane na co dzień, stanowi wyzwanie wyjątkowo trudne i ambitne. Najlepszym sposobem realizacji tego zadania jest czytanie pod kierunkiem nauczyciela starannie wybranych fragmentów źródeł. Pozwala to kontrolować przejrzystość przekazu i przebieg lekcji.

Równie istotne wydaje się przygotowanie uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy. Rozwinięcie u nich tej umiejętności stanowi niezbędny warunek ich aktywnego udziału w procesie kształcenia ustawicznego oraz sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciel powinien więc zachęcać młodych ludzi do pogłębiania wiadomości, pobudzać ich pasję poznawczą oraz indywidualizować swoje wymagania, szczególnie wobec uczniów uzdolnionych. Pomocne w osiągnięciu tych celów mogą być propozycje pracy z uczniem zdolnym, zamieszczone w zestawieniu treści dydaktycznych programu „Wczoraj i dziś".

W nauczaniu historii należy zachować równowagę między metodami prezentacji wiedzy (A), metodami angażującymi uczniów (B) oraz metodami pozwalającymi kształtować ich kompetencje historyczne (C). W szkole podstawowej bardzo istotną rolę będą niewątpliwie odgrywały metody podające (A), podczas których nauczyciel wyjaśnia uczniom nowe pojęcia i treści historyczne, jednak powiązanie przekazu tego typu z ikonograficznymi pomocami multimedialnymi znacząco zwiększy efektywność nauczania.

(A) METODY MAJĄCE NA CELU PRZEKAZYWANIE (ZDOBYWANIE) WIEDZY

Rozmowa nauczająca (pogadanka)

Pogadanka to metoda szczególnie przydatna podczas wprowadzania uczniów w tematykę lekcji, umożliwiająca zapoznanie młodych ludzi z obcą im do tej pory wiedzą historyczną poprzez nawiązanie do ich własnych doświadczeń. Polega na dialogu, podczas którego uczniowie starają się udzielić odpowiedzi na pytania nauczyciela. Pierwsze z nich musi zostać sformułowane wcześniej, natomiast pozostałe powinny wynikać bezpośrednio z przebiegu dyskusji. Podstawowym warunkiem skuteczności tej metody jest posiadanie przez uczniów określonych wiadomości. Podczas rozmowy nauczyciel naprowadza ich na istotne zagadnienia oraz oddziela treści ważne od drugorzędnych. Jeśli w postaci pogadanki przeprowadza pracę nad tekstem lub rekapitulację omawianego zagadnienia, sprawdza także stopień opanowania materiału przez uczniów oraz poziom jego zrozumienia. Dzięki tej

metodzie młodzi ludzie uczą się kultury wypowiedzi, a ponadto kształcą umiejętności wyrażania i uzasadniania własnego zdania, rozwiązywania problemów w twórczy sposób oraz występowania przed publicznością.

Opowiadanie

Opowiadanie można wykorzystać do przekazywania ciekawych informacji, związanych np. z mitami czy z legendą o założeniu Rzymu. Metoda ta pomaga zaciekawić uczniów danym zagadnieniem oraz wpływa na ich zaangażowanie w czasie lekcji. Głównym celem opowiadania jest rozwijanie wyobraźni historycznej u uczniów i zainteresowanie ich wprowadzaną tematyką.

Praca z tekstem podręcznika

Przygotowuje uczniów do samodzielnej nauki z wykorzystaniem podręcznika lub innych źródeł. Na poziomie podstawowym służy do kształcenia umiejętności zdobywania wiedzy i czytania ze zrozumieniem. Polega na poszukiwaniu w tekście odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie poprzez: wyodrębnienie najważniejszych informacji, odczytanie danych z tabel i diagramów, samodzielne sporządzenie notatek czy rozwiązanie dodatkowych ćwiczeń.

(B) METODY ANGAZUJĄCE UCZNIÓW

Projekt edukacyjny

Projekt edukacyjny to przedsięwzięcie, które w obecnej podstawie programowej zajmuje szczególną pozycję. Służy nabywaniu przez uczniów kompetencji społecznych, takich jak komunikacja i współpraca w grupie. Wspiera rozwijanie przedsiębiorczości i kreatywności poprzez zastosowanie różnych, często innowacyjnych rozwiązań, uczy samodzielności i odpowiedzialności, planowania i organizacji pracy oraz samooceny.

Projekt może być realizowany przez uczniów indywidualnie lub zespołowo. Jego realizacja przebiega wieloetapowo zgodnie z ustalonymi wcześniej założeniami. Rozpoczyna się od podania tematu i określenia kolejnych kroków postępowania, do których zaliczamy:
– przygotowanie planu działania (m.in. wybór grup zadaniowych, przedstawienie instrukcji, określenie terminów wykonania poszczególnych zadań, podanie kryteriów oceny itp.),
– realizacja projektu (m.in. zbieranie materiałów, opracowywanie informacji, tworzenie dokumentacji, konsultacje z nauczycielami itp.),
– demonstracja projektu (np. w postaci wystaw, referatów, albumów, prezentacji multimedialnych, stron internetowych, widowisk szkolnych itp.)
– ewaluacja projektu.
Wybór tematów projektów, szczegółowy opis ich realizacji oraz określenie charakteru przedsięwzięć należą do nauczyciela, jednak powinien je robić w porozumieniu z uczniami.

Wycieczka

Jest to metoda bardzo pomocna przy realizacji tematów dotyczących „małej ojczyzny” oraz dziejów regionu. Celem wycieczki może być muzeum, miejsce pamięci narodowej, skansen lub inne miejsce związane z historią danego regionu (np. miejsce bitwy). Wycieczka może być również sposobem na przeprowadzenie lekcji poświęconej zabytkom architektury. Nauczyciel powinien wcześniej przekazać uczniom zadania do wykonania w grupach lub indywidualnie oraz poinformować

ich, że po powrocie do szkoły będą musieli uporządkować, podsumować i zaprezentować wiadomości zebrane podczas wspólnej wyprawy. Wycieczka przyczynia się do zintegrowania zespołu klasowego oraz skłania młodych ludzi do poszukiwania nowych możliwości pozyskiwania wiedzy. W jej trakcie kształcone są umiejętności skutecznego porozumiewania się w rozmaitych sytuacjach, stosowania zdobytych wiadomości w praktyce oraz korzystania z różnych źródeł informacji. Ponadto metoda ta ułatwia uczniom rozwijanie zainteresowań oraz zdobywanie doświadczeń niezbędnych w późniejszym życiu.

Drama

To ciekawa metoda pozwalająca połączyć zabawę i działanie. Podczas zajęć przeprowadzanych z jej wykorzystaniem uczniowie wczuwają się w role historycznych bohaterów: w zainscenizowanych scenkach starają się przedstawić ich emocje, poglądy i zachowanie. Drama rozwija wyobraźnię, pomysłowość, empatię, zdolności artystyczne, umiejętności nazywania i okazywania emocji oraz znajomość rozmaitych ról społecznych. Można wyszczególnić kilka odmian tej metody: stop-klatkę, wejście w rolę, inscenizację improwizowaną, udawaną fotografię, zabawę w muzeum, wywiad oraz rzeźbę.

Metoda „śnieżnej kuli"

Pomaga uczniom w samodzielnym definiowaniu nowo poznanych terminów. Polega na harmonijnym połączeniu pracy indywidualnej z pracą zespołową. Uczniowie najpierw zapisują własne skojarzenia związane z danym słowem, a następnie razem z koleżanką lub kolegą z ławki wybierają spośród zebranych pomysłów najtrafniejsze wyjaśnienia jego znaczenia. Ten sam proces wspólnego wyboru najlepszych definicji zostaje powtórzony podczas pracy kolejno w grupach cztero- i ośmioosobowych. Ostatnim etapem realizacji metody „śnieżnej kuli" jest sformułowanie definicji przez cały zespół klasowy. Na koniec uczniowie wraz z nauczycielem ustalają ostateczne objaśnienie danego terminu.

Burza mózgów

Metoda burzy mózgów polega na zespołowym rozwiązywaniu problemów. Podczas swobodnej rozmowy uczniowie podają swoje propozycje rozstrzygnięcia danej kwestii, a nauczyciel zapisuje je na tablicy. Następnie cały zespół klasowy ocenia poszczególne pomysły i wybiera spośród nich najtrafniejszy. Metoda ta sprzyja angażowaniu w pracę na lekcji uczniów zazwyczaj mało aktywnych. W trakcie przeprowadzania burzy mózgów nauczyciel kontroluje, czy w grupie przestrzegane są następujące zasady kulturalnej dyskusji i wymiany poglądów:

- gdy jedna osoba mówi, pozostałe słuchają i nie przerywają;
- osoby wypowiadającej się nie należy oceniać;
- wypowiedzi powinny być treściwe i rzeczowe;
- swoje zdanie trzeba uzasadnić.

Portfolio

To metoda rozwijająca umiejętność samodzielnej pracy z różnymi źródłami informacji. Polega na gromadzeniu przez uczniów publikacji, zdjęć, nagrań i innych przedmiotów związanych z podanym tematem. Zebrane materiały dokumentują wysiłek włożony w wykonanie zadania i są podstawą do prezentacji zagadnienia na forum klasy. Przy ocenie pracy uczniów nauczyciel powinien wziąć pod uwagę odpowiedni dobór materiałów, pomysłowość oraz sposób przedstawienia zdobytej wiedzy.

Jigsaw-puzzle

Podczas lekcji prowadzonych tą metodą zespół klasowy jest dzielony na grupy. Każda z nich opracowuje wybrane zagadnienie. Następnie uczniowie zostają wymieszani ze sobą w taki sposób, aby we wszystkich nowo powstałych drużynach znalazł się jeden przedstawiciel każdego z istniejących wcześniej zespołów. Uczniowie wymieniają się zebranymi wcześniej wiadomościami. Metoda jigsaw-puzzle uczy współpracy oraz precyzji w przekazywaniu konkretnych informacji.

Ranking diamentowy

Metoda ta polega na porządkowaniu informacji z uwzględnieniem ich ważności oraz uzupełnianiu nimi schematu przypominającego kształtem diament. Łączona jest zwykle z dwiema innymi metodami – burzą mózgów i dyskusją. Na początku uczniowie podają np. przyczyny i skutki określonego wydarzenia historycznego. Ich pomysły zostają zapisane na tablicy bądź na kartkach samoprzylepnych. Następnie wskazana osoba odczytuje zebrane propozycje. Pozostali uczniowie wspólnie wybierają najtrafniejsze odpowiedzi i decydują, w których miejscach schematu należy je umieścić. Ranking diamentowy umożliwia rozwijanie u uczniów zdolności logicznego myślenia, analizy i selekcji informacji oraz porządkowania ich ze względu na znaczenie, jakie mają dla rozstrzygnięcia danej kwestii. Kształci także umiejętności przedstawiania i obrony własnego stanowiska, pracy w zespole oraz twórczego rozwiązywania problemów.

Metoda tekstu przewodniego

Nauczyciel pracujący z zastosowaniem tej metody przygotowuje dla uczniów tekst przewodni – rodzaj pisemnej instrukcji zawierającej pytania pomocnicze, informacje dotyczące kolejnych etapów zadania oraz czasu przeznaczonego na ich realizację, a także zestawienie oczekiwanych wyników pracy. W tekście przewodnim znajduje się ponadto wykaz potrzebnych materiałów i środków dydaktycznych (np. podręcznik, mapa, fotografie). Wykorzystując tekst instrukcji oraz odpowiednie pomoce, uczniowie poszukują – samodzielnie lub w zespołach – rozwiązania określonego problemu. Po upływie wyznaczonego czasu przekazują wyniki swojej pracy nauczycielowi albo prezentują je na forum klasy. Metodę tę można zastosować podczas pracy z podręcznikiem, kiedy to korzysta się z różnych źródeł wiedzy (tekstu, infografik, map, ilustracji), oraz w ramach podsumowania wiadomości z danego rozdziału.

Jako centralnego elementu instrukcji można użyć tekstu źródłowego. Wówczas młodzi ludzie odczytują z niego potrzebne treści, a następnie systematyzują uzyskaną w ten sposób wiedzę, korzystając z podręcznika lub innych materiałów pomocniczych. Mogą także porównać zdobyte informacje z wiadomościami zawartymi w podręczniku. Na zakończenie nauczyciel może polecić uczniom rozwiązanie krzyżówki zawierającej hasła odnoszące się do wiedzy przyswojonej w trakcie wykonywania zadania.

Dyskusja

Dyskusja jako metoda aktywizująca na poziomie szkoły podstawowej ma dość ograniczony zakres zastosowania, głównie ze względu na zbyt małe umiejętności uczniów w zakresie porządkowania wiadomości, logicznego i rzeczowego argumentowania oraz przekonywania do swoich racji. Ponadto uczniowie nie dysponują jeszcze odpowiednią wiedzą historyczną. Dlatego metoda ta może przynieść oczekiwane rezultaty przede wszystkim w starszych klasach szkoły podstawowej.

Formą łatwiejszą i bardziej odpowiednią dla uczniów szkoły podstawowej jest dyskusja punktowana, którą przeprowadza się w kilkuosobowych grupach. Nauczyciel dzieli klasę na zespoły, a następnie określa temat i czas trwania dyskusji oraz zasady obowiązujące w jej trakcie. Przedstawia także formularz, na którego podstawie uczniowie będą oceniani. Punkty przydzielane są za podanie właściwych argumentów oraz za merytoryczne komentarze do wypowiedzi współrozmówców.

Dyskusja uczy samodzielnego myślenia, precyzyjnego formułowania argumentów, uzasadniania własnych poglądów oraz szacunku dla odmiennych opinii.

Debata „za" i „przeciw"

Metodą umożliwiającą uczniom przyswojenie zasad kulturalnej dyskusji, a przy tym łatwiejszą w realizacji na poziomie szkoły podstawowej, jest debata „za" i „przeciw". Polega ona na tym, że wybrany problem rozpatrywany jest z dwóch przeciwstawnych punktów widzenia. Pozwala to młodym ludziom spojrzeć na dany temat z dwóch różnych perspektyw oraz uczy ich szacunku dla cudzych poglądów. Uświadamia także, jak ważną rolę w rozwiązywaniu problemów odgrywają negocjacje. Debata „za" i „przeciw" kształtuje zdolność twórczego rozstrzygania spornych kwestii oraz rozwija umiejętność autoprezentacji. Ponadto przygotowuje do podejmowania decyzji i pełnienia różnorodnych funkcji społecznych. Metodę tę stosuje się np. w celu przeprowadzenia sądu nad wybraną postacią historyczną. Może się okazać przydatna także podczas rozwiązywania sporów dotyczących interpretacji danego wydarzenia historycznego.

Mapa mentalna

Przygotowanie mapy mentalnej polega na graficznym przedstawieniu podanego problemu. Uczniowie porządkują wiadomości dotyczące określonego zagadnienia i prezentują je w formie schematu na plakacie lub na tablicy. Efektem ich pracy jest rysunek, który pomaga usystematyzować zdobyte wiadomości i zrozumieć zachodzące między nimi związki. Metoda ta sprzyja aktywizacji uczniów, ponieważ każdy z nich ma możliwość wypowiedzenia się oraz przedstawienia własnych propozycji. Rozwija również umiejętności poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji pochodzących z różnych źródeł oraz twórczego rozwiązywania problemów. Mapa mentalna może być zastosowana jako jedna z form notowania i powtarzania wiadomości. Stanowi także doskonałą pomoc przy systematyzowaniu wiedzy oraz wzbogacaniu słownictwa.

Metaplan

Metaplan to graficzny zapis kolejnych etapów analizy danego zagadnienia. Metoda ta wymaga od uczniów pewnej wiedzy i dojrzałości. Podczas wykonywania metaplanu uczniowie pracują grupowo (rzadziej indywidualnie) zgodnie z ustalonym planem. Pierwszy etap realizacji zadania polega na zdiagnozowaniu problemu i zapisaniu go na tablicy. Następnie młodzi ludzie odpowiadają pisemnie na pytania: „Jak jest?", „Jak powinno być?", „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?". Odpowiedzi służą szczegółowej analizie zagadnienia. Po upływie czasu przeznaczonego na ich udzielenie uczniowie podają propozycje rozstrzygnięcia rozpatrywanej kwestii. Nauczyciel zbiera kartki z zapisanymi wnioskami i umieszcza je na tablicy, po czym następuje wypracowanie wspólnych rozwiązań.

Metaplan uczy przede wszystkim analitycznego myślenia oraz twórczego rozwiązywania problemów.

Etapy pracy metodą metaplanu:

- określenie czasu trwania dyskusji;
- podzielenie klasy na grupy;

• przedstawienie problemu;
• udzielenie przez uczniów odpowiedzi na pytania: „Jak jest?”, „Jak powinno być?”, „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?”;
• umieszczenie kartek z odpowiedziami w wyznaczonym miejscu;
• zapisanie wniosków i wypracowanie wspólnych rozwiązań.

Drzewko decyzyjne

Metoda ta polega na przedstawieniu różnych sposobów rozwiązania problemu oraz pozytywnych i negatywnych konsekwencji ich zastosowania w postaci schematu o kształcie drzewa. Uczniowie formułują problem i wpisują go w miejscu korzenia. Następnie określają cele i wartości najistotniejsze dla osób podejmujących decyzje. Możliwości rozwiązania problemu zostają zapisane w pniu drzewa, a konsekwencje ich realizacji – na końcach gałęzi tworzących jego koronę. Na zakończenie uczniowie dokonują wyboru najlepszej opcji.

Praca z tablicą interaktywną

Wizualizacja treści bardzo ułatwia współczesnym dzieciom, wychowanym w czasach kultury multimedialnej, skoncentrować się na przekazie i zaangażować w proces dydaktyczny. Zastosowanie tego typu środków dydaktycznych umożliwia – poprzez przekazywanie różnorodnych bodźców – szybsze przyswajanie treści i lepsze zrozumienie wzajemnych zależności między czynnikami; często umożliwia też rozwój współpracy w grupach.

(C) METODY ROZWIJAJĄCE UMIEJĘTNOŚCI HISTORYCZNE

Praca z tekstem źródłowym

W podręczniku oprócz tekstu głównego znajdują się również teksty źródłowe. Praca z nimi pozwala uczniom rozwijać krytyczny stosunek do pozyskiwanych informacji oraz umiejętność oceny wiarygodności tekstu źródłowego i intencji jego autora. Kompetencje te są niezwykle istotne w procesie kształtowania dojrzałości obywatelskiej.
Pierwszy etap analizy tekstu polega na udzieleniu przez uczniów odpowiedzi na proste pytania dotyczące omawianego fragmentu. Pomaga to w kształtowaniu umiejętności czytania ze zrozumieniem. Nauczyciel stopniowo kieruje uwagę młodych ludzi na kwestie szczegółowe, np. na elementy perswazji lub manipulacji zastosowane w tekście. Pomaga także uczniom w odróżnieniu opisanych faktów historycznych od wyrażonych opinii. W trakcie pracy z zastosowaniem tej metody osoba prowadząca zajęcia musi pamiętać o stawianiu odpowiednich pytań badawczych oraz wskazywaniu w tekście przejawów subiektywizmu autora.

Praca ze źródłem ikonograficznym

Podręcznik dostarcza bogatego materiału ilustracyjnego, który może być wykorzystany podczas prezentowania wiedzy lub analizy źródeł. Dlatego błędem jest traktowanie ilustracji wyłącznie jako barwnego uzupełnienia tekstu, które ma na celu jedynie uatrakcyjnienie odbioru tradycyjnego przekazu. Warto pamiętać, że do źródeł historycznych zalicza się nie tylko teksty. Należą do nich także obrazy przedstawiające różne wydarzenia historyczne bądź fotografie zabytków i innych przedmiotów pochodzących z przeszłości. Ilustracje mogą być podstawą do samodzielnej pracy uczniów, polegającej np. na wskazaniu różnic obyczajowych między współczesnością znaną z doświadczenia a przeszłością,

której fragment ukazany został za pomocą materiału ilustracyjnego. Ilustracje okazują się też niezwykle przydatne podczas porównywania architektury lub sztuki różnych epok.

Praca z mapą

Ważną cechą tej metody jest jej interdyscyplinarny charakter – łączy ona bowiem wiedzę historyczną z elementami geografii. Pracę z mapą należy rozpocząć od zapoznania uczniów z zasadami korzystania z niej, np. wyjaśnienia znaczeń symboli pojawiających się w legendzie. W edukacji historycznej ważną rolę odgrywa rozwijanie umiejętności pozyskiwania i gromadzenia informacji w wyniku porównywania map. Chodzi tu głównie o wiadomości na temat zmian terytorialnych, które na przestrzeni wieków obejmowały obszar wielu państw, oraz ich wpływu na system gospodarczy lub położenie geopolityczne danego kraju.

Praca z filmem

Obecnie nauczyciele mają sporo możliwości odnośnie doboru filmów dokumentalnych, popularnonaukowych, niekiedy fabularnych – których fragmenty znakomicie nadają się do wykorzystania podczas zajęć. Nie tylko uatrakcyjniają przekaz, ale – zwłaszcza w stosunku do historii najnowszej – filmy dokumentalne mogą służyć jako źródła historyczne. Mogą też służyć kształceniu krytycznego stosunku do prezentowanej wiedzy (świadomość montażu i selekcji informacji przez autora; intencjonalnego i subiektywnego przekazu bohaterów). Uczniowie starszych klas z powodzeniem, nawet przy wykorzystaniu telefonów komórkowych, na podobieństwo „oral history" – mogą przeprowadzić wywiady ze świadkami wydarzeń (strajków, życia w czasach PRL-u, pielgrzymek papieskich) – następnie wyświetlić i omówić podczas prezentacji. Fragmenty filmów mogą być pomocne jako zaczyn do dyskusji. Za pomocą tego środka przekazu łatwo można zaprezentować różne głosy ekspertów oceniających wydarzenia historyczne, pokazać eksponaty muzealne (lub kolekcje prywatne), bądź reprezentacyjne budowle omawiane podczas lekcji.

Prezentacja multimedialna

Prezentacja multimedialna może łączyć kilka innych metod (praca z źródłem tekstowym, zdjęciem zabytku, mapą, filmem). Poprzez spektrum możliwości prezentowania informacji – jest zróżnicowana i atrakcyjna dla uczniów. Przede wszystkim łączy przekaz tekstowy z ikonograficznym. Przygotowanie prezentacji multimedialnej nie powinno nastręczać uczniom starszych klas większych trudności. Jednak przy odpowiedniej selekcji materiału oraz jego właściwym komentarzu – niezbędna jest pomoc nauczyciela. Przygotowanie prezentacji angażuje uczniów, rozwija współpracę w grupie, służy kształceniu umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy oraz jej prezentowaniu.

6. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Zakładane osiągnięcia uczniów to wiadomości i umiejętności, którymi uczeń powinien się wykazywać po zakończeniu nauki w szkole podstawowej. Dzięki przyporządkowaniu osiągnięć do poszczególnych rozdziałów można łatwo ustalić, jakie kompetencje młody człowiek musi zdobyć na danym etapie nauki.

KLASA IV

Rozdział I: Z historią na Ty

Uczeń:

– charakteryzuje nauki badające przeszłość;

– odróżnia historię rozumianą jako przeszłość od historii rozumianej jako nauka o dziejach;
– porównuje sposób zdobywania wiedzy przez historyka i archeologa;
– podaje przykłady różnego rodzaju źródeł historycznych;
– podaje przykłady różnego rodzaju pamiątek historycznych i wyjaśnia, dlaczego są one ważne;
– wskazuje tradycje rodzinne i opowiada o nich;
– sporządza drzewo genealogiczne najbliższych członków rodziny;
– wyjaśnia, czym jest patriotyzm i w jaki sposób należy go wyrażać;
– wskazuje lokalne zabytki i inne miejsca związane z dziejami regionu, np. pomniki;
– wyjaśnia, czym jest naród;
– opisuje polskie symbole;
– wymienia najważniejsze święta państwowe i narodowe;
– dostrzega związki przeszłości z współczesnością;
– chronologicznie układa epoki historyczne oraz wskazuje ich daty graniczne;
– umiejscawia epoki, wieki, wydarzenia na osi czasu;
– porządkuje chronologicznie różne daty;
– przypisuje określone wydarzenie historyczne do ery, epoki, wieku;
– oblicza upływ czasu między różnymi wydarzeniami, w tym na przełomie obu er;
– odczytuje informacje z osi czasu;
– zamienia cyfry arabskie na rzymskie;
– rozróżnia mapę od planu;
– charakteryzuje różnego rodzaju symbole kartograficzne i odczytuje informacje z mapy;
– wyjaśnia, dlaczego mapy są ważne w pracy historyków.

Rozdział II: Od Piastów do Jagiellonów

Uczeń:
– przedstawia legendy o początkach państwa polskiego;
– wyjaśnia znaczenie chrztu Polski;
– przedstawia najważniejsze dokonania Mieszka I;
– przedstawia najważniejsze dokonania Bolesława Chrobrego;
– przedstawia, kim był św. Wojciech i jaki był cel jego misji;
– opisuje przebieg i wyjaśnia znaczenie zjazdu gnieźnieńskiego;
– pokazuje na mapie ziemie przyłączone do państwa polskiego;
– wyjaśnia, dlaczego potomni nazwali Kazimierza Wielkim;
– wyjaśnia powiedzenie, że Kazimierz *zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną*;
– wymienia najważniejsze reformy wprowadzone przez króla;
– wyjaśnia znaczenie utworzenia Akademii Krakowskiej;
– opisuje wygląd średniowiecznego zamku;
– wskazuje najważniejsze dokonania Jadwigi i Władysława Jagiełły;
– wskazuje na mapie państwo zakonu krzyżackiego oraz obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego;
– wyjaśnia przyczyny zawarcia unii między Polską a Wielkim Księstwem Litewskim i jej konsekwencje;
– opisuje bitwę pod Grunwaldem;
– wyjaśnia, dlaczego Zawisza Czarny stał się wzorem do naśladowania dla polskich rycerzy;
– przedstawia obyczajowość rycerską;
– charakteryzuje uzbrojenie rycerza;
– przedstawia dokonania Mikołaja Kopernika.

Rozdział III: Wojny i upadek Rzeczypospolitej

Uczeń:
– wyjaśnia, w jaki sposób wyłaniano króla po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów;

– charakteryzuje „złotą wolność szlachecką”;
– wyjaśnia, dlaczego Jan Zamojski został uznany za męża stanu;
– wyjaśnia, dlaczego Jan Zamojski przywiązywał dużą wagę do edukacji;
– dokonuje oceny dokonań przeora Augustyna Kordeckiego, Stefana Czarnieckiego i Jana III Sobieskiego;
– wskazuje największe polskie sukcesy militarne w 2. poł. XVII w.;
– charakteryzuje postać i dokonania Tadeusza Kościuszki;
– wyjaśnia znaczenie Konstytucji 3 maja;
– wyjaśnia, dlaczego Polacy zdecydowali się walczyć u boku Napoleona;
– zna dokonania Jana Henryka Dąbrowskiego;
– charakteryzuje Legiony Polskie we Włoszech;
– zna tekst *Mazurka Dąbrowskiego* i jego autora;
– wyjaśnia, jakie były przyczyny wybuchu powstania styczniowego;
– zna dokonania Romualda Traugutta;
– opisuje funkcjonowanie państwa powstańczego;
– przedstawia dokonania Marii Skłodowskiej-Curie.

Rozdział IV: Ku współczesnej Polsce

Uczeń:
– wyjaśnia, dlaczego podczas I wojny światowej pojawiła się szansa na odzyskanie niepodległości przez Polskę;
– wykazuje wkład Polaków w odzyskanie niepodległości i rolę Legionów Polskich;
– wykazuje rolę Józefa Piłsudskiego w utworzeniu II Rzeczypospolitej;
– uzasadnia znaczenie bitwy pod Warszawą;
– charakteryzuje trudności, z jakimi zmierzyli się Polacy, budując II Rzeczpospolitą;
– przedstawia wkład Eugeniusza Kwiatkowskiego w rozwój gospodarczy II Rzeczypospolitej;
– wyjaśnia, dlaczego Gdynia stała się polskim „oknem na świat”;
– charakteryzuje sytuację społeczeństwa polskiego pod okupacją niemiecką;
– wyjaśnia, jakie zadania realizowało Polskie Państwo Podziemne;
– na przykładzie akcji pod Arsenałem wyjaśnia, na czym polegała działalność Szarych Szeregów;
– przedstawia zasługi Zośki, Alka i Rudego;
– podaje przykłady różnych sposobów walki z okupantami;
– opisuje politykę nazistów wobec ludności żydowskiej;
– charakteryzuje politykę komunistów wobec polskiego podziemia niepodległościowego;
– ocenia postawę Witolda Pileckiego, Danuty Siedzikówny;
– przedstawia rolę Kościoła w czasach komunizmu;
– wyjaśnia znaczenie Jana Pawła II w walce społeczeństwa polskiego o wolność;
– opisuje tło powstania NSZZ „Solidarność” oraz przedstawia główne żądania strajkujących;
– wymienia czołowych przywódców opozycyjnego ruchu robotniczego;
– opisuje skutki wprowadzenia stanu wojennego;
– przedstawia, w jakich okolicznościach Polska odzyskała suwerenność.

KLASA V

Rozdział I: Pierwsze cywilizacje

Uczeń:
– porównuje koczowniczy i osiadły tryb życia;
– opisuje życie człowieka pierwotnego;
– wyjaśnia, na czym polegała rewolucja neolityczna;
– wyjaśnia, jakie były konsekwencje przejścia na osiadły tryb życia;

– przedstawia w kolejności chronologicznej i charakteryzuje epokę kamienia, epokę brązu, epokę żelaza;
– wskazuje na mapie obszar Mezopotamii;
– wyjaśnia znaczenie wielkich rzek dla rozwoju najstarszych cywilizacji;
– opisuje strukturę społeczną państw Mezopotamii;
– wskazuje na mapie starożytny Egipt;
– charakteryzuje strukturę społeczną starożytnego Egiptu;
– opisuje wierzenia religijne Egipcjan;
– wymienia najważniejsze osiągnięcia cywilizacyjne starożytnego Egiptu;
– wskazuje na mapie starożytny Izrael;
– opisuje najdawniejsze dzieje narodu żydowskiego;
– charakteryzuje religię Żydów;
– wyjaśnia różnice między politeizmem a monoteizmem;
– wyjaśnia historię oraz znaczenie Świątyni Jerozolimskiej dla Żydów;
– wskazuje na mapie cywilizacje Dalekiego Wschodu;
– wymienia najważniejsze osiągnięcia cywilizacyjne starożytnych Chin;
– charakteryzuje różne rodzaje pisma oraz przyporządkowuje je do właściwych cywilizacji;
– wyjaśnia, jakie znaczenie dla rozwoju cywilizacyjnego miało wynalezienie pisma.

Rozdział II: Starożytna Grecja

Uczeń:
– wyjaśnia, w jaki sposób warunki naturalne Grecji wpłynęły na zajęcia ludności;
– wyjaśnia, w jaki sposób kultura grecka rozprzestrzeniła się w basenach mórz Śródziemnego i Czarnego;
– charakteryzuje społeczeństwo ateńskie;
– opisuje ustrój demokracji ateńskiej;
– opisuje wychowanie spartańskie;
– charakteryzuje społeczeństwo spartańskie;
– przedstawia przebieg wojen grecko-perskich;
– przedstawia eposy Homera;
– charakteryzuje wierzenia religijne Greków;
– wymienia najważniejszych bogów greckich;
– wyjaśnia, jaką rolę odgrywał teatr w życiu dawnych Greków;
– przedstawia dokonania Greków w zakresie kultury;
– przedstawia ideę igrzysk olimpijskich;
– wskazuje na mapie przebieg kampanii perskiej Aleksandra Wielkiego;
– opisuje politykę Aleksandra Wielkiego na podbitych terenach;
– charakteryzuje kulturę hellenistyczną.

Rozdział III: Starożytny Rzym

Uczeń:
– opowiada o legendarnych początkach państwa rzymskiego;
– porównuje monarchię z republiką rzymską;
– wymienia najważniejszych urzędników rzymskich oraz ich kompetencje;
– opisuje sytuację, w jakiej doszło do upadku republiki;
– przedstawia, kim był Juliusz Cezar;
– wyjaśnia pojęcie pryncypatu;
– wskazuje na mapie granice Imperium Rzymskiego oraz stolice zachodniej i wschodniej części cesarstwa;
– charakteryzuje organizację armii rzymskiej;

– charakteryzuje ustrój Rzymu w okresie cesarstwa;
– wyjaśnia, jakie były konsekwencje romanizacji prowincji;
– wyjaśnia, dlaczego doszło do podziału państwa;
– charakteryzuje różne kategorie społeczeństwa rzymskiego;
– opisuje życie codzienne oraz zajęcia mieszkańców miast i wsi rzymskich;
– uzasadnia twierdzenie, że Pompeje i Herkulanum stanowią nieocenione źródło do poznania życia dawnych Rzymian;
– charakteryzuje wierzenie religijne w Rzymie;
– wyjaśnia powiedzenie *wszystkie drogi prowadzą do Rzymu*;
– wymienia najważniejsze osiągnięcia Rzymu w dziedzinie budownictwa i architektury;
– uzasadnia tezę, że rzymska kultura i sztuka uległy hellenizacji;
– wskazuje przykłady wpływu rzymskiego prawa na współczesne prawo;
– wskazuje na mapie prowincję Judea i Jerozolimę;
– przedstawia osobę Jezusa z Nazaretu i narodziny chrześcijaństwa;
– wyjaśnia przyczyny prześladowań chrześcijan;
– wyjaśnia znaczenie edyktu mediolańskiego;
– opisuje okoliczności upadku cesarstwa zachodniorzymskiego.

Rozdział IV: Początki średniowiecza

Uczeń:
– wskazuje na mapie granice cesarstwa bizantyjskiego i Konstantynopol;
– przedstawia znaczenie Kodeksu Justyniana;
– charakteryzuje przykłady architektury i sztuki bizantyjskiej;
– wskazuje na mapie Półwysep Arabski, Mekkę, tereny zajęte przez Arabów;
– charakteryzuje wierzenia muzułmanów;
– wymienia główne osiągnięcia kultury arabskiej i jej wpływ na kulturę europejską;
– umiejscawia w czasoprzestrzeni państwo Franków;
– wskazuje na mapie państwo Karola Wielkiego;
– wyjaśnia, czym był renesans karoliński;
– wskazuje na mapie państwa, które wzięły swój początek w wyniku traktatu w Verdun;
– przedstawia okoliczności utworzenia państwa kościelnego;
– omawia genezę oraz skutki schizmy wschodniej;
– wyjaśnia, na czym polegała istota sporu między papiestwem a cesarstwem;
– omawia ustalenia konkordatu wormackiego;
– wyjaśnia genezę Kościoła prawosławnego;
– wskazuje na mapie: Bliski Wschód, Królestwo Jerozolimskie;
– wyjaśnia przyczyny wypraw krzyżowych;
– opisuje organizację i przebieg krucjat;
– wymienia zakony rycerskie oraz ich rolę podczas krucjat;
– charakteryzuje konsekwencje wypraw krzyżowych.

Rozdział V: Społeczeństwo średniowieczne

Uczeń:
– wyjaśnia, jaką rolę odgrywała własność ziemska w ustroju feudalnym;
– wyjaśnia, czym były i w jakich warunkach kształtowały się stany oraz je wymienia;
– charakteryzuje zadania i uprawnienia stanu rycerskiego;
– przedstawia wzór rycerza średniowiecznego;
– opisuje elementy kultury rycerskiej (herby, turnieje, obyczajowość);
– wyjaśnia, dlaczego lokowano nowe osady;
– przedstawia, jakie były prawa i obowiązki chłopów wobec pana;
– opisuje, jak wyglądało życie codzienne na wsi w średniowieczu;

– wyjaśnia, na czym polegały lokacje miast;
– wyjaśnia, czym były prawa miejskie;
– przedstawia, w jaki sposób był zorganizowany samorząd miejski;
– opisuje charakterystyczne elementy zabudowy lokowanych miast;
– przedstawia, jak byli podzieleni mieszkańcy miast;
– opisuje życie codzienne mieszczan, ich zajęcia oraz związaną z tym kulturę;
– przedstawia różne role duchowieństwa w średniowieczu;
– wymienia zakony oraz opisuje życie w średniowiecznych klasztorach;
– charakteryzuje naukę na średniowiecznych uniwersytetach;
– umiejscawia w czasie, charakteryzuje oraz porównuje styl romański i gotycki w architekturze;
– przedstawia dominującą tematykę oraz zadania średniowiecznej sztuki;
– przedstawia przykłady sztuki romańskiej i gotyckiej na ziemiach polskich;

Rozdział VI: Polska pierwszych Piastów

Uczeń:
– charakteryzuje obyczajowość i wierzenia Słowian;
– wskazuje na mapie państwo Polan, Gniezno, Poznań;
– opowiada o legendarnych protoplastach Mieszka I;
– opisuje okoliczności przyjęcia chrztu przez Mieszka I;
– wyjaśnia znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa przez Mieszka I;
– opisuje misję św. Wojciecha do Prus;
– wyjaśnia okoliczności i znaczenie zjazdu w Gnieźnie;
– wyjaśnia znaczenie uzyskania niezależności polskiej prowincji kościelnej;
– charakteryzuje politykę zagraniczną Bolesława Chrobrego;
– wskazuje na mapie nowe ziemie przyłączone do Polski przez Bolesława Chrobrego;
– wyjaśnia znaczenie koronacji w średniowieczu;
– przedstawia przyczyny kryzysu państwa polskiego oraz jego skutki;
– wyjaśnia, dlaczego Kazimierz otrzymał przydomek *Odnowiciel*;
– wymienia główne dokonania Kazimierza Odnowiciela;
– charakteryzuje politykę zagraniczną Bolesława Śmiałego;
– opisuje spór Bolesława z biskupem Stanisławem oraz jego konsekwencje dla państwa;
– przedstawia okoliczności przejęcia władzy przez Bolesława Krzywoustego;
– opisuje politykę zagraniczną Bolesława Krzywoustego;
– przedstawia postać Galla zwanego Anonimem i jego dzieło;
– przedstawia przyczyny, zasady oraz postanowienia statutu Krzywoustego;
– wyjaśnia, dlaczego Kazimierz Odnowiciel zaczął nadawać wojom ziemię;
– wyjaśnia, jaką rolę odgrywały dawniej grody;
– opisuje zajęcia mieszkańców podgrodzi;
– wyjaśnia charakter osad służebnych.

Rozdział VII: Polska w okresie rozbicia dzielnicowego

Uczeń:
– wskazuje na mapie dzielnice polskie w XII w.;
– wyjaśnia skutki walk wewnętrznych o prymat pomiędzy przedstawicielami dynastii Piastów;
– wymienia ziemie, które zostały zajęte przez sąsiadów podczas rozbicia dzielnicowego;
– opisuje skutki najazdów tatarskich na ziemie polskie;
– przedstawia przemiany społeczne i gospodarcze, które dokonały się w czasie rozbicia dzielnicowego;
– wskazuje na mapie ziemie Prusów, ziemię chełmińską, Malbork;
– opisuje genezę zakonu krzyżackiego;
– przedstawia okoliczności sprowadzenia Krzyżaków na ziemie polskie;
– charakteryzuje politykę Krzyżaków względem pogańskich Prusów;
– charakteryzuje działalność gospodarczą Krzyżaków;

– opisuje politykę Krzyżaków względem ziem polskich;
– opisuje próby zjednoczenia ziem polskich w XIII w.;
– charakteryzuje politykę Władysław Łokietka zmierzającą do zjednoczenia ziem polskich;
– przedstawia zasługi Kościoła w zjednoczeniu państwa i odbudowie monarchii piastowskiej;
– opisuje konflikt polsko-krzyżacki za panowania Władysława Łokietka;
– wyjaśnia, w jakich warunkach politycznych doszło do wyodrębnienia się stanów na ziemiach polskich;
– dokonuje charakterystyki poszczególnych stanów, ich uprawnień, udziału w sprawowaniu władzy państwowej oraz statusu społecznego.

Rozdział VIII: Polska w XIV–XV wieku

Uczeń:
– wskazuje na mapie dzielnice odziedziczone po Władysławie Łokietku oraz ziemie przyłączone do Polski za panowania Kazimierza Wielkiego;
– charakteryzuje politykę zagraniczną prowadzoną przez Kazimierza Wielkiego;
– wymienia i ocenia reformy przeprowadzone przez Kazimierza Wielkiego;
– wyjaśnia znaczenie założenia Akademii Krakowskiej;
– wskazuje na mapie obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego;
– wyjaśnia okoliczności objęcia władzy w Polsce przez władców z dynastii Andegawenów;
– przedstawia rolę i treść przywileju koszyckiego;
– opisuje okoliczności zawarcia unii polsko-litewskiej;
– przedstawia postanowienia unii w Krewie;
– wyjaśnia przyczyny i skutki wojny polsko-krzyżackiej w latach 1409–1411;
– opisuje przebieg bitwy pod Grunwaldem;
– wyjaśnia przyczyny kryzysu państwa krzyżackiego w połowie XV w.;
– opisuje przebieg wojny trzynastoletniej;
– przedstawia postanowienia II pokoju toruńskiego;
– wskazuje na mapie Prusy Królewskie oraz Prusy Krzyżackie;
– wyjaśnia podłoże konfliktów między Polską a Litwą w XV w.;
– przedstawia znaczenie polityczne i gospodarcze odzyskania przez Polskę dostępu do Morza Bałtyckiego w wyniku wojny trzynastoletniej;
– przedstawia postać Jana Długosza;
– wskazuje na mapie państwa, którymi Jagiellonowie rządzili w drugiej połowie XIV w.;
– wyjaśnia genezę przywilejów szlacheckich;
– wyjaśnia, czym szlachta różniła się od rycerstwa;
– omawia najważniejsze przywileje (koszycki, cerekwicko-nieszawski, *nihil novi*);
– przedstawia strukturę, zasady i skład sejmu walnego.

KLASA VI

Rozdział I: Narodziny nowożytnego świata

Uczeń:
– wskazuje na mapie tereny zamieszkane przez Majów, Azteków i Inków;
– wymienia osiągnięcia cywilizacji prekolumbijskich;
– wymienia przyczyny wielkich odkryć geograficznych;
– opisuje dokonania największych odkrywców i wskazuje na mapie trasy ich podróży morskich;
– wyjaśnia, skąd wzięły się nazwy: Indianie, Ameryka, Nowy Świat;
– opisuje postępowanie konkwistadorów w Nowym Świecie;
– wymienia główne mocarstwa kolonialne w XVI i XVII w.;
– przedstawia skutki wielkich odkryć dla Nowego Świata i Europejczyków;
– wyjaśnia genezę słowa *renesans* (*odrodzenie*);
– charakteryzuje humanizm jako prąd intelektualny;
– wyjaśnia wpływ druku na popularyzację nowych idei oraz wiedzy;
– przedstawia dokonania M. Kopernika i Galileusza;

– wymienia czołowych artystów renesansu oraz ich główne dzieła;
– wymienia charakterystyczne cechy sztuki i architektury renesansu;
– wyjaśnia przyczyny wystąpienia Marcina Lutra;
– charakteryzuje główne wyznania reformowane (luteranizm, kalwinizm);
– przedstawia okoliczności powstania Kościoła anglikańskiego;
– wyjaśnia skutki reformacji w polityce, edukacji i kulturze;
– wyjaśnia cel zwołania soboru trydenckiego;
– wymienia reformy w Kościele katolickim;
– charakteryzuje działalność jezuitów.

Rozdział II: „Złoty wiek" państwa polskiego
Uczeń:
– wyjaśnia genezę oraz postanowienia układu w Wiedniu pomiędzy Jagiellonami i Habsburgami;
– wyjaśnia znaczenie hołdu pruskiego;
– przedstawia skutki wojny Polski z Moskwą;
– przedstawia postać królowej Bony;
– wskazuje na mapie Inflanty, terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
– przedstawia genezę oraz uczestników wojny o Inflanty;
– wyjaśnia genezę unii lubelskiej oraz wymienia jej postanowienia i skutki;
– porównuje unię personalną i realną;
– wyjaśnia, dlaczego wiek XVI określany jest „złotym" w odniesieniu do państwa polskiego;
– wyjaśnia, jaki był wpływ reformacji na edukację i kulturę polską;
– wymienia najwybitniejszych polskich pisarzy oraz przykłady ich twórczości;
– wyjaśnia, czym jest publicystyka oraz charakteryzuje poglądy Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
– wymienia czołowe przykłady polskiego budownictwa renesansowego;
– wyjaśnia konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Polski;
– opisuje sytuację ekonomiczno-prawną mieszczan i chłopów;
– charakteryzuje gospodarkę folwarczno-pańszczyźnianą;
– wymienia różne religie i wyznania chrześcijańskie na terenie Rzeczypospolitej;
– charakteryzuje rozwój protestantyzmu na ziemiach Rzeczypospolitej;
– wyjaśnia, jakie były przyczyny i postanowienia aktu konfederacji warszawskiej;
– charakteryzuje program ruchu egzekucyjnego;
– wymienia prawa i obowiązki szlachty;
– wyjaśnia, na czym polegała złota wolność szlachecka;
– wyjaśnia przebieg oraz zasady wolnej elekcji;
– opisuje okoliczności przeprowadzenia pierwszej wolnej elekcji w Rzeczypospolitej;
– wyjaśnia, w jaki sposób artykuły henrykowskie wpłynęły na ustrój Rzeczypospolitej;
– ocenia wybór władców drogą wolnej elekcji.

Rozdział III: W obronie granic Rzeczypospolitej
Uczeń:
– przedstawia okoliczności przeprowadzenia drugiej elekcji i objęcie władzy w Rzeczypospolitej przez Annę Jagiellonkę i Stefana Batorego;
– wyjaśnia, czym były dymitriady;
– wskazuje na mapie Moskwę, Kłuszyn i ziemie zajęte przez Rzeczpospolitą w wyniku postanowień pokoju w Polanowie;
– wyjaśnia główne przyczyny wojen polsko-szwedzkich;
– opisuje przebieg zmagań militarnych w Inflantach;
– przedstawia postanowienia rozejmu w Sztumskiej Wsi;
– opisuje przebieg potopu szwedzkiego, wskazuje jego momenty przełomowe oraz skutki;
– charakteryzuje wojnę podjazdową;
– wymienia postanowienia pokoju oliwskiego;

– wyjaśnia, kim byli Kozacy;
– wyjaśnia przyczyny wojen z Kozakami;
– opisuje przebieg i skutki powstania Chmielnickiego;
– wskazuje na mapie Mołdawię, Cecorę, Chocim, Kamieniec Podolski;
– wyjaśnia przyczyny wojen z Turcją;
– opisuje okoliczności zwycięstwa w bitwie pod Chocimiem w 1673 r.;
– opisuje przebieg i znaczenie bitwy pod Wiedniem;
– wymienia oraz wskazuje na mapie ziemie odzyskane przez Rzeczpospolitą w wyniku pokoju w Karłowicach;
– podaje różne przykłady postawy szlachty podczas wojen i ocenia je;
– charakteryzuje politykę i dążenia magnaterii;
– wyjaśnia, dlaczego *liberum veto* doprowadziło do upadku szlacheckiego parlamentaryzmu;
– opisuje skutki wojen z XVII w. i przejawy kryzysu Rzeczypospolitej;
– charakteryzuje idee kultury baroku;
– opisuje wzorce architektury barokowej (kościół Il Gesù i pałac w Wersalu);
– wymienia najwybitniejszych przedstawicieli sztuki i literatury w Europie i Rzeczypospolitej;
– przedstawia założenia ideologii sarmackiej;
– rozpoznaje cechy charakterystyczne stroju sarmackiego.

Rozdział IV: Europa i Ameryka Północna w XVII i XVIII wieku
Uczeń:
– opisuje rolę kardynała Richelieu w kształtowaniu monarchii absolutnej;
– charakteryzuje ustrój monarchii absolutnej na przykładzie rządów Ludwika XIV we Francji;
– wyjaśnia przyczyny konfliktu między królem a parlamentem w Anglii;
– opisuje przebieg wojny domowej w Anglii;
– charakteryzuje ustrój monarchii parlamentarnej w Anglii;
– wyjaśnia, w jaki sposób przeobrażenia ustrojowe w Anglii wpłynęły na rozwój gospodarczy;
– wyjaśnia, dlaczego upowszechnienie się manufaktur podważyło produkcję cechową w miastach;
– wyjaśnia, na czym polegały stosunki kapitalistyczne w produkcji;
– wyjaśnia, czym były empiryzm i racjonalizm;
– wymienia najważniejsze przykłady osiągnięć w nauce XVII–XVIII w.;
– wyjaśnia charakter krytyki Kościoła w epoce oświecenia;
– wyjaśnia poglądy J.J. Rousseau;
– wyjaśnia zasady trójpodziału władzy;
– wskazuje na mapie Rosję, Austrię, Prusy;
– wyjaśnia ustrój absolutyzmu oświeconego;
– omawia reformy przeprowadzone w Rosji, Austrii oraz Prusach;
– wyjaśnia przyczyny buntu mieszkańców kolonii amerykańskich przeciwko brytyjskiej metropolii;
– omawia idee zawarte w Deklaracji Niepodległości;
– omawia przebieg wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
– przedstawia wkład Polaków w wojnę o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
– charakteryzuje konstytucję Stanów Zjednoczonych oraz organy władzy państwowej.

Rozdział V: Walka Rzeczypospolitej w XVIII wieku o utrzymanie niepodległości
Uczeń:
– wskazuje na mapie Saksonię;
– charakteryzuje przebieg wielkiej wojny północnej i jej konsekwencje dla Rzeczypospolitej;
– omawia kontekst polityczny i uchwały sejmu niemego;
– omawia projekty reform zaproponowane przez Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego;
– charakteryzuje program i znaczenie szkoły Collegium Nobilium;
– opisuje okoliczności elekcji Stanisława Poniatowskiego na króla Rzeczypospolitej;
– wyjaśnia program konfederacji barskiej;

– wskazuje na mapie ziemie utracone przez Rzeczpospolitą w kolejnych trzech rozbiorach;
– wymienia reformy sejmu rozbiorowego z lat 1773–1775;
– wyjaśnia znaczenie powołania Komisji Edukacji Narodowej;
– charakteryzuje działania Stanisława Augusta Poniatowskiego na polu kultury i sztuki;
– wymienia twórców doby oświecenia w Rzeczypospolitej;
– charakteryzuje cechy architektury klasycyzmu oraz wymienia jej przykłady w Rzeczypospolitej;
– charakteryzuje różne koncepcje naprawy państwa polsko-litewskiego;
– wymienia najważniejsze reformy Sejmu Wielkiego;
– opisuje okoliczności uchwalenie Konstytucji 3 maja oraz wymienia jej postanowienia i wyjaśnia znaczenie;
– ocenia działanie targowiczan;
– przedstawia przebieg wojny w obronie konstytucji;
– opisuje powstanie kościuszkowskie;
– omawia treść uniwersału połanieckiego;
– wymienia przyczyny upadku Rzeczypospolitej – wewnętrzne i zewnętrzne.

Rozdział VI: Rewolucja francuska i okres napoleoński
Uczeń:
– wyjaśnia przyczyny wybuchu rewolucji francuskiej;
– opisuje przebieg początkowej fazy rewolucji;
– charakteryzuje treść Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela;
– opisuje okoliczności wprowadzenia we Francji republiki i egzekucji króla Ludwika XVI;
– charakteryzuje terror jakobiński;
– charakteryzuje rządy dyrektoriatu;
– charakteryzuje postać Napoleona oraz etapy jego kariery;
– wymienia reformy wprowadzone przez Napoleona we Francji;
– wyjaśnia, w jaki sposób wartości rewolucyjne rozprzestrzeniły się w Europie;
– wyjaśnia, dlaczego Polacy związali swoje nadzieje z Napoleonem;
– charakteryzuje Legiony Polskie we Włoszech;
– przedstawia okoliczności utworzenia Księstwa Warszawskiego;
– wskazuje na mapie ziemie Księstwa Warszawskiego;
– omawia status i ustrój Księstwa Warszawskiego, a także sprawę chłopską;
– przedstawia udział wojsk polskich w kampaniach napoleońskich;
– omawia wojnę 1809 r. i jej skutki;
– przedstawia okoliczności wojny Napoleona z Rosją w 1812 r.;
– wyjaśnia przyczyny klęski Napoleona w Rosji;
– przedstawia skutki bitwy pod Lipskiem;
– charakteryzuje przemiany społeczne w Europie w okresie napoleońskim;
– wyjaśnia, jaki był wpływ Napoleona na polityczny kształt Europy;
– ocenia politykę Napoleona wobec Polaków.

KLASA VII
Rozdział I: Europa i świat w latach 1815–1863
Uczeń:
– omawia postanowienia polityczne i terytorialne kongresu wiedeńskiego;
– przedstawia i ocenia skutki nowego porządku europejskiego;
– wskazuje na mapie zmiany spowodowane decyzjami kongresu wiedeńskiego;
– omawia cechy charakterystyczne, przejawy i skutki gospodarcze oraz społeczne rewolucji przemysłowej;
– wyjaśnia rolę wynalazków w rozwoju cywilizacyjnym Europy i świata w dobie rewolucji przemysłowej,

– przedstawia genezę i założenia programowe nowych idei politycznych: liberalizmu, konserwatyzmu, socjalizmu i komunizmu;
– omawia narodziny ruchu robotniczego;
– wskazuje przyczyny wystąpień przeciwko porządkowi wiedeńskiemu;
– charakteryzuje powstania i rewolucje zmierzające do obalenia ładu wiedeńskiego oraz ocenia ich skutki;
– opisuje okoliczności upadku porządku ustanowionego na kongresie wiedeńskim;
– charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów;
– przedstawia skutki wojny krymskiej.

Rozdział II: Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim
Uczeń:
– wskazuje mapie zmiany terytorialne ziem polskich po kongresie wiedeńskim oraz miejsca ważniejszych bitew powstania listopadowego;
– charakteryzuje położenie Polaków w zaborze pruskim i austriackim oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
– omawia ustrój Królestwa Polskiego określony w konstytucji z 1815 r.;
– opisuje rozwój gospodarczy Królestwa Polskiego oraz osiągnięcia w kulturze i edukacji;
– przedstawia przyczyny, przebieg i skutki polskich powstań narodowych w I połowie XIX w.;
– omawia główne nurty polityczne Wielkiej Emigracji;
– przedstawia najwybitniejszych działaczy i twórców Wielkiej Emigracji;
– wyjaśnia, jaką rolę odgrywała działalność polityczna i kulturalna Wielkiej Emigracji dla Polaków pod zaborami;
– wskazuje przyczyny i skutki wystąpień w latach 1846–1848;
– wyjaśnia okoliczności, w jakich doszło do uwłaszczenia chłopów w zaborze pruskim i austriackim;
– charakteryzuje dorobek literacki, muzyczny i malarski romantyzmu polskiego.

Rozdział III: Europa i świat w latach 1864–1914
Uczeń:
– charakteryzuje polityczno-społeczne i gospodarcze podłoże wojny secesyjnej;
– wyjaśnia wpływ zniesienia niewolnictwa na zwycięstwo Północy nad Południem w wojnie secesyjnej;
– charakteryzuje rozwój Stanów Zjednoczonych w XIX w.;
– omawia genezę, przebieg i skutki zjednoczenia Włoch i Niemiec;
– wskazuje na mapie zmiany terytorialne w Europie spowodowane zjednoczeniem Włoch i Niemiec oraz imperia kolonialne Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec;
– charakteryzuje przyczyny, omawia i ocenia następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;
– przedstawia narodziny, założenia programowe i wybitnych przedstawicieli idei politycznych, które rozwinęły się w II połowie XIX w.;
– opisuje i ocenia proces demokratyzacji państw europejskich w XIX w.;
– przedstawia i ocenia wpływ postępu technicznego i odkryć naukowych na życie codzienne w II połowie XIX w.;
– omawia przemiany obyczajowe, jaki zaszły w II połowie XIX w.;
– charakteryzuje kulturę masową i przedstawia jej wpływ na życie codzienne;
– opisuje główne nurty w kulturze i sztuce II połowy XIX w.

Rozdział IV: Ziemie polskie po Wiośnie Ludów
Uczeń:
– omawia sytuację polityczną w Królestwie Polskim przed wybuchem powstania styczniowego;
– wyjaśnia okoliczności, w jakich doszło do uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim;
– przedstawia przyczyny, przebieg i skutki polskich powstania styczniowego;

– przedstawia bezpośrednie następstwa powstania styczniowego;
– ocenia bilans polskich powstań narodowych;
– charakteryzuje politykę rusyfikacji i germanizacji;
– omawia i ocenia postawy Polaków wobec polityki zaborców;
– wyjaśnia, na czym polegała autonomia Galicji i dlaczego pełniła ona rolę „polskiego Piemontu";
– przedstawia narodziny i działalność polskich organizacji politycznych reprezentujących ruch robotniczy, narodowy i ludowy;
– omawia przyczyny, przebieg i skutki rewolucji 1905–1907 w Królestwie Polskim;
– przedstawia orientacje niepodległościowe i ich działalność na ziemiach polskich w latach 1908–1914;
– identyfikuje działaczy i przywódców partii politycznych oraz organizacji niepodległościowych;
– charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków w XIX w.;
– przedstawia program i wybitnych przedstawicieli polskiego pozytywizmu oraz Młodej Polski.

Rozdział V: Pierwsza wojna światowa
Uczeń:
– omawia konflikty między mocarstwami na przełomie XIX i XX w.;
– przedstawia rywalizację polityczną, gospodarczą i militarną między mocarstwami, która zapowiadała nadciągającą wojnę;
– wskazuje pośrednie i bezpośrednie przyczyny I wojny światowej;
– charakteryzuje przebieg działań wojennych na różnych frontach I wojny światowej;
– przedstawia specyfikę prowadzenia działań wojennych w czasie I wojny światowej;
– dostrzega wpływ postępu technicznego na sposób prowadzenia działań wojennych;
– charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej przed Wielką Wojną i w czasie jej trwania;
– opisuje i ocenia polski czyn zbrojny w czasie I wojny światowej;
– omawia i ocenia wysiłek dyplomatyczny Polaków na rzecz wskrzeszenia państwowości polskiej;
– przedstawia przyczyny, przebieg i skutki rewolucji w Rosji;
– omawia następstwa polityczne i międzynarodowe rewolucji bolszewickiej i wojny domowej;
– przedstawia i ocenia rolę wybitnych Polaków w walce i odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej.

Rozdział VI: Świat w okresie międzywojennym
Uczeń:
– charakteryzuje ład wersalski oraz przedstawia funkcjonowanie Ligi Narodów;
– ocenia porządek ustanowiony na konferencji paryskiej oraz działalność Ligi Narodów;
– przedstawia gospodarcze i społeczne skutki I wojny światowej;
– opisuje proces odbudowy powojennej Europy;
– przedstawia mechanizmy, przejawy i sposób wychodzenia z wielkiego kryzysu ekonomicznego;
– wyjaśnia, na czym polegał kryzys demokracji w dwudziestoleciu międzywojennym;
– opisuje narodziny totalitaryzmu w Europie: włoskiego faszyzmu, niemieckiego narodowego socjalizmu, systemu radzieckiego;
– charakteryzuje założenia ideologiczne europejskich totalitaryzmów i przedstawia przykłady ich realizacji;
– przedstawia cechy charakterystyczne kultury w dwudziestoleciu międzywojennym i ważniejsze osiągnięcia;
– omawia politykę Japonii na Dalekim Wschodzie;
– przedstawia przyczyny i skutki wojny domowej w Hiszpanii;
– opisuje ekspansję państw faszystowskich i jej konsekwencje polityczne;
– ocenia postawę państw zachodnich wobec polityki Hitlera.

Rozdział VII: Polska w okresie międzywojennym
Uczeń:

– opisuje proces przejmowania władzy przez lokalne ośrodki polityczne;
– charakteryzuje sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną ziem polskich po I wojnie światowej;
– przedstawia i ocenia rolę J. Piłsudskiego w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości;
– charakteryzuje proces tworzenia struktur władzy w niepodległej Polsce;
– przedstawia założenia ustrojowe zapisane w konstytucjach II Rzeczypospolitej;
– omawia przebieg i skutki walk Polaków o kształt terytorialny państwa polskiego;
– charakteryzuje rządy parlamentarne w latach 1919–1926 i wyjaśnia mechanizmy narastania kryzysu politycznego;
– opisuje przebieg i następstwa polityczne zamachu majowego;
– przedstawia i ocenia rządy obozu sanacji;
– charakteryzuje politykę zagraniczną II Rzeczypospolitej i ocenia jej stosunki z sojusznikami i sąsiadami;
– omawia i ocenia politykę gospodarczą Polski międzywojennej;
– przedstawia strukturę społeczną i narodowościową II Rzeczypospolitej i ocenia politykę państwa wobec mniejszości;
– opisuje osiągnięcia II Rzeczypospolitej w zakresie kultury, gospodarki i nauki;
– charakteryzuje sytuację Polski w przededniu II wojny światowej.

KLASA VIII

Rozdział I: II wojna światowa

Uczeń:
– omawia przebieg kampanii wrześniowej oraz przedstawia postawy władz cywilnych i społeczeństwa polskiego wobec wojny;
– wymienia konsekwencje paktu Ribbentrop–Mołotow;
– podaje przykłady bohaterstwa żołnierzy i ludności cywilnej w walce z najeźdźcami;
– przedstawia etapy podboju Europy przez Hitlera, działania wojenne w Afryce oraz w rejonie Azji i Pacyfiku, wskazując wydarzenia przełomowe dla prowadzenia działań wojennych;
– omawia przebieg działań wojennych zmierzających do ostatecznego pokonania państw osi i wyjaśnia przyczyny ich klęski;
– charakteryzuje politykę okupacyjną Niemiec w Europie, w tym eksterminację Żydów;
– przedstawia i ocenia postawy narodów Europy wobec niemieckich okupantów;
– opisuje proces budowania Wielkiej Koalicji i ocenia jej znaczenie dla pokonania państw osi;
– omawia postanowienia konferencji Wielkiej Trójki.

Rozdział II: Polacy podczas II wojny światowej

Uczeń:
– przedstawia podział ziem polskich przez okupantów;
– przedstawia i porównuje politykę okupacyjną III Rzeszy i ZSRR;
– wskazuje przykłady niemieckich i radzieckich zbrodni na narodzie polskim;
– przedstawia przykłady różnych form eksterminacji Polaków;
– omawia proces tworzenia się władz polskich na uchodźstwie i w kraju pod okupacją oraz przedstawia struktury organizacyjne i ich działalność;
– opisuje strukturę, cele i metody działania Polskiego Państwa Podziemnego;
– charakteryzuje działalność konspiracyjną Polaków;
– przedstawia organizację, cele i działalność struktur militarnych polskiego podziemia;
– opisuje i ocenia postawy ludności polskiej wobec okupantów niemieckich i radzieckich;
– charakteryzuje Holokaust na ziemiach polskich;
– wyjaśnia znaczenie powstania w getcie warszawskim;
– przedstawia i ocenia postawy Polaków oraz polskiego podziemia wobec eksterminacji Żydów;
– omawia przyczyny, przebieg i skutki powstania warszawskiego oraz podejmuje próbę jego oceny;

– charakteryzuje militarny wkład Polaków w prowadzenie działań wojennych i pokonanie państw osi na frontach II wojny światowej.

Rozdział III: Świat po II wojnie światowej
Uczeń:
– charakteryzuje społeczne i gospodarcze skutki II wojny światowej;
– przedstawia postanowienia konferencji w Poczdamie;
– omawia okoliczności powstania ONZ;
– wyjaśnia, jaką rolę po II wojnie światowej zaczęły odgrywać USA i ZSRR;
– przedstawia genezę i przejawy zimnej wojny;
– opisuje powojenne losy Niemiec oraz powstanie RFN i NRD;
– charakteryzuje sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną w państwach bloku wschodniego;
– przedstawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
– omawia konflikt w Korei jako przykład rywalizacji politycznej wielkich mocarstw;
– opisuje przyczyny i przebieg procesu dekolonizacji oraz ocenia jego skutki;
– charakteryzuje problemy państw Trzeciego Świata.

Rozdział IV: Polska po II wojnie światowej
Uczeń:
– przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów i sposoby umacniania ich wpływów;
– opisuje i ocenia politykę nowych władz wobec podziemia niepodległościowego i żołnierzy wyklętych;
– charakteryzuje i ocenia postawy Polaków wobec nowej władzy;
– omawia struktury władzy komunistycznej i sposoby ich działania;
– przedstawia sytuację gospodarczą i społeczną w Polsce po II wojnie światowej;
– opisuje proces odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych i reformy gospodarcze władzy komunistycznej oraz ocenia ich skutki;
– charakteryzuje sytuację polityczną w Polsce w czasach stalinizmu;
– omawia i ocenia system terroru i propagandy stalinowskiej w Polsce;
– opisuje proces odchodzenia od stalinizmu i rządy W. Gomułki;
– przedstawia przyczyny, przebieg i skutki wystąpień społecznych w PRL (czerwiec 1956, marzec 1968, grudzień 1970);
– omawia i ocenia relacje władzy z Kościołem katolickim;
– przedstawia i ocenia rolę Kościoła katolickiego w komunistycznej Polsce.

Rozdział V: Świat w II połowie XX wieku
Uczeń:
– przedstawia rywalizację wielkich mocarstw w dobie zimnej wojny, w tym konflikt w Wietnamie;
– omawia przyczyny i skutki kryzysu kubańskiego oraz wkroczenia wojsk radzieckich do Afganistanu;
– charakteryzuje sytuację polityczną na Bliskim Wchodzie, a szczególnie konflikt izraelsko-palestyński oraz konflikty w rejonie Zatoki Perskiej;
– opisuje przyczyny i proces integracji gospodarczej i politycznej Europy Zachodniej;
– omawia struktury unijne i ich znaczenia;
– charakteryzuje i ocenia przemiany kulturowe i społeczne w II połowie XX w.;
– opisuje sytuację polityczną w państwach bloku wschodniego w II połowie XX w. oraz przyczyny, przebieg i skutki Jesieni Ludów;
– omawia przejawy kryzysu i upadek ZSRR oraz przedstawia i ocenia jego następstwa.

Rozdział VI: Polska w II połowie XX wieku
Uczeń:
– charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną ekipy E. Gierka;
– przedstawia realia życia społecznego i kulturalnego lat 70.;

– opisuje narodziny i działalność opozycji politycznej w Polsce;
– omawia przyczyny, przebieg i skutki wystąpień społecznych w PRL (czerwiec 1976, sierpień 1980);
– omawia i ocenia relacje władzy z Kościołem katolickim;
– przedstawia i ocenia rolę Kościoła katolickiego w komunistycznej Polsce;
– opisuje i ocenia rolę Jana Pawła II w walce z reżimem komunistycznym w Polsce;
– wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego oraz charakteryzuje jego przejawy i konsekwencje;
– przedstawia i ocenia postawy społeczeństwa polskiego w okresie stanu wojennego;
– omawia przyczyny zwołania Okrągłego Stołu i jego postanowienia;
– charakteryzuje proces budowania III Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem przemian społecznych, gospodarczych i politycznych.

Rozdział VII: Polska, Europa i świat na przełomie XX i XXI wieku
Uczeń:
– charakteryzuje ład europejski i światowy po rozpadzie państw bloku wschodniego;
– charakteryzuje i ocenia walkę demokratycznego świata z terroryzmem;
– przedstawia zmiany, jakie zachodziły w Polsce w latach 90. XX w.;
– omawia przyczyny i ocenia znaczenie wstąpienie Polski do NATO i Unii Europejskiej;
– wymienia najważniejsze konflikty zbrojne współczesnego świata;
– przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z rozwoju cywilizacyjnego współczesnego świata;
– przedstawia współczesną kulturę i rozwój środków komunikacji i przekazu;
– wyjaśnia wpływ wzrostu kontrastów społecznych i zderzenia cywilizacji na rodzące się konflikty.

7. PROPONOWANE METODY KONTROLI I OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

W programie nauczania „Wczoraj i dziś" zwrócono szczególną uwagę na następujące aspekty oceniania:

1. Sposób oceniania ma wpływ na stosunek uczniów do przedmiotu, a więc także na efektywność nauczania. Według ustaleń psychologii wychowawczej pozytywna ewaluacja motywuje dzieci do dalszej nauki bardziej niż surowa ocena. Dlatego w szkole podstawowej należy przyłożyć szczególną wagę do wszelkich starań i aktywności uczniów. Jest to istotne zwłaszcza w przypadku uczniów słabszych.
2. Należy stosować indywidualizację wymagań. Problem ten staje się bardzo ważny w przypadku uczniów dyslektycznych, nieradzących sobie z pracami pisemnymi, oraz dzieci z trudnościami w nauce. Indywidualizacja wymagań jest łatwiejsza przy stosowaniu ustnych form kontroli. W pisemnych formach podsumowujących (zwłaszcza w sprawdzianach czy testach okresowych) polecenia powinny być dostosowane do możliwości uczniów.

Kryteria oceniania osiągnięć uczniów

Program „Wczoraj i dziś" proponuje kryteria ogólne określające wiadomości i umiejętności, które uczeń powinien opanować podczas pięcioletniego cyklu nauki historii. Nauczyciel może dostosować podane wymagania do możliwości uczniów w danej klasie. Aby uzyskać ocenę:

• **dopuszczającą** – uczeń powinien wykazać się znajomością elementarnej wiedzy, wyjaśniać z pomocą nauczyciela znaczenie podstawowych terminów historycznych, dokonywać opisów przeszłości i porównywać ją z teraźniejszością na podstawie materiałów ilustracyjnych;

• **dostateczną** – uczeń powinien posiadać podstawową wiedzę faktograficzną, czytać teksty ze zrozumieniem, dostrzegać związki teraźniejszości z przeszłością, opanować najprostsze umiejętności przedmiotowe, takie jak: dokonywanie oceny zdarzenia, opis, porównanie, określanie, w którym wieku

doszło do danego zdarzenia, porządkowanie wydarzeń w kolejności chronologicznej, odczytywanie daty wydarzenia z osi czasu;

• **dobrą** – uczeń powinien opanować wiedzę faktograficzną na poziomie ponadpodstawowym, wykazywać się aktywnością na lekcjach, wyrażać własną opinię, dostrzegać ciągłość rozwoju kulturalnego i cywilizacyjnego, integrować wiedzę uzyskaną z różnych źródeł, samodzielnie poszukiwać informacji o swoim regionie i rodzinnej miejscowości, umiejętnie posługiwać się mapą, odczytywać wiadomości z wykresów i tabel;

• **bardzo dobrą** – uczeń musi wykazać się nie tylko dużą wiedzą, lecz także zrozumieniem procesów historycznych; powinien również samodzielnie wyciągać wnioski, ujmować treści historyczne w związki przyczynowo-skutkowe, krytycznie odnosić się do wydarzeń z przeszłości oraz porównywać epoki i okresy;

• **celującą** – uczeń wykazuje się rozległą wiedzę historyczną, świadczącą o uzdolnieniach humanistycznych, ponadto wykazuje szczególne zainteresowanie przedmiotem. Osiąga sukcesy w konkursach szkolnych i pozaszkolnych (np. w olimpiadach historycznych). Bierze czynny udział w życiu szkoły, wykazuje się aktywną i prospołeczną postawą, np. pomagając słabszym koleżankom i kolegom w nauce.

8. MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

W realizacji programu nauczania historii w klasach 4–8 szkoły podstawowej pomocne są między innymi następujące publikacje:

1. Podręcznik „Wczoraj i dziś” – składa się z pięciu części i jest zgodny z nową podstawą programową. Zawiera omówienie najważniejszych zagadnień z dziejów cywilizacji, podzielone tematycznie na rozdziały. Tekst podręcznika jest dostosowany do możliwości percepcyjnych uczniów szkoły podstawowej. Treści główne zostały urozmaicone ciekawostkami, zdjęciami oraz specjalnie opracowanymi infografikami i rysunkami.
2. Multibook dla klas 4-6 – to rozbudowana wersja elektroniczna podręcznika, wzbogacona o elementy multimedialne, takie jak nagrania filmowe i dźwiękowe, dodatkowe zdjęcia czy interaktywne ćwiczenia.
3. Multiteka dla klas 6-7 – zawiera materiały multimedialne do wykorzystania podczas lekcji
4. Zeszyt ucznia – zawiera różnorodne ćwiczenia utrwalające wiadomości zdobyte na lekcjach. Jest skorelowany z treścią podręcznika.
5. Atlasy historyczne – zamieszczono w nim mapy związane z tematyką poszczególnych rozdziałów podręcznika.
6. Książka Nauczyciela – znajdują się w niej propozycje planów pracy, zestawienie wymagań edukacyjnych, opis najważniejszych metod i technik aktywizujących oraz opracowane z wykorzystaniem tych metod scenariusze lekcji wraz z kartami pracy.
7. Dlanauczyciela.pl – portal zawierający oprócz dokumentacji nauczyciela szereg dodatkowych materiałów do wykorzystania podczas zajęć, m.in. dodatkowe karty pracy, słuchowiska, filmy edukacyjne itp.

9. BIBLIOGRAFIA

Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, przeł. K. Kruszewski, Warszawa 2002.

Bauman Z., *Globalizacja*, przeł. E. Klekot, Warszawa 2004.

Bereźnicki F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2001.

Buckley P., Clark D., *Internet. Wszystko, co musisz wiedzieć*, przeł. K. Tryc, Warszawa 2006.
Buehl D., *Strategie efektywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, przeł. B. Piątek, Kraków 2004.
Cesarz Z., Stadtmüller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wrocław 2002.
Chałupczak H., Browarek T., *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin 1998.
Czerny J., *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice 1998.
Demokracja. Teorie. Idee. Instytucje, pod red. T. Biernata i A. Siwik, Toruń 2003.
Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 2000.
Denek K., *Wartości i cele edukacji szkolnej*, Poznań – Toruń 1994.
Denek K., Przyszczypkowski K., Urbański-Korż R., *Aksjologiczne podstawy edukacji*, Poznań – Toruń 2001.
Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa 2000.
Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, przeł. W. Rabczuk, Warszawa 1998.
Edukacja aksjologiczna, pod red. K. Olbrycht, t. 1–4, Katowice 1993–1999.
Edukacja i nauka w społeczeństwie informacyjnym, pod red. nauk. D. Fica, Zielona Góra 2004.
Europejska konwencja praw człowieka, wybór i oprac. M.A. Nowicki, Warszawa 2006.
Frąckowiak T., *Edukacja, demokracja i sumienie. Studium pedagogiczne*, Poznań 1998.
Goban-Klas T., *Cywilizacja medialna: geneza, ewolucja, eksplozja*, Warszawa 2005.
Grabowska M., Szawiel T., *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa 2003.
Gruca H., *Słownik wybranych pojęć i terminów z wiedzy o życiu w społeczeństwie*, Kraków 1993.
Informacja w społeczeństwie XXI wieku, pod red. M. Rószkiewicz i E. Wędrowskiej, Warszawa 2005.
Kamiński A., *Myśli o Polsce i wychowaniu*, wybór i red. A. Janowski, Warszawa 2003.
Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie, pod red. S. Wronkowskiej i M. Zmierczak, Warszawa 2005.
Konflikty współczesnego świata, pod red. G. Ciechanowskiego i J. Sielskiego, Toruń 2006.
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997.
Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia, pod red. T. Smyczyńskiego, Poznań 1999.
Korczak J., *Prawidła życia. Pedagogika dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1988.
Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia, pod red. Z.P. Kruszewskiego, J. Półturzyckiego, E.A. Wesołowskiej, Płock 2003.
Kształtowanie postaw obywatelskich, pod red. T. Gabisia i R. Zapotocznego, Wrocław 2005.
Łastawski K., *Historia integracji europejskiej*, Toruń 2006.
Michałowska G., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Warszawa 2000.
Myśl pedagogiczna Janusza Korczaka, wybór M. Falkowska, Warszawa 1983.
Nauczanie i uczenie się: na drodze do uczącego się społeczeństwa, przeł. K. Pachniak, R. Piotrowski, Warszawa 1997.
Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 2000.
Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 2001.
Nowacki T., *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom 2004.
Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.
Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996.
Olbrycht K., *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2002.

Ossowska M., *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 2000.
Ossowska M., *Wzór demokraty. Cnoty i wartości*, Lublin 1992.
Pedagogika. Leksykon PWN, pod red. B. Milerskiego i B. Śliwerskiego, Warszawa 2000.
Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne, pod red. T. Kukołowicz i M. Nowaka, Lublin 1997.
Pilikowski J., *Słownik szkolny. Wiedza o społeczeństwie*, pod red. Ł. Wordliczka, Kraków 2005.